

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGZINĀTŅU KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa students

Kristaps Dancis

Stud.apl.Nr.kd 12019

**ROMAS ARMIJAS ATTĪSTĪBA MANIPULĀRĀS SISTĒMAS
LAIKĀ**

BAKALaura DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. hist. Asoc. profesors

Harijs Tumans

RĪGA 2015

Saturs

ANOTĀCIJA.....	3
ANNOTATION.....	4
Ievads.....	5
Avotu un literatūras apskats	7
Avoti	7
Literatūra.....	8
1. Romas ekspansija manipulārās sistēmas laikā (300. – 107. g. p.m.ē.).....	13
1. 1. Itālijas pakļaušana.....	13
1. 2. Ekspansija Vidusjūras reģionā.....	16
2. Ieroču šķirņu attīstība	22
2. 1. Viegli bruņotie kājinieki	22
2. 2. Kavalērija.....	25
2. 3. Kaujas ziloni	27
3. Tehniskie jaunieviešumi	33
3. 1. Aplenkuma ierīces un artilērija.....	33
3. 2. <i>Gladius Hispaniensis</i>	38
3. 3. <i>Pilum</i>	40
4. Izmaiņas militārajā organizācijā.....	44
4. 1. Rekrutēšanas sistēma un taktiskā formācija	44
4. 2. Algotņi	50
4. 3. Armijas loģistika.....	53
Secinājumi	65
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	67
Avoti	67
Literatūra.....	67
Elektroniskie informācijas avoti	69

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba „Romas armijas attīstība manipulārās sistēmas laikā” mērķis ir iepazīties ar izmaiņām Romas militārajās sfērā laika posmā no 300. gada p.m.ē. līdz 107. gadam p.m.ē., balstoties uz senajiem avotiem un histogrāfiju. Šajā laika posmā, kad romiešu karaspēks izmantoja manipulāro takstisko formāciju, notika strauja Romas ekspansija un no mazas pilsētvalsts Itālijas pussalā tā kļuva par Vidusjūras reģiona noteicošo valsti. Ilgstošā karadarbība veicināja romiešu armijas attīstību: armijā ienāca jauns bruņojums, attīstījās ieroču šķiras un notika plašas reformas militārajā organizācijā.

ANNOTATION

The aim of the bachelor thesis „The development of the Roman army during the period of the manipular system” is to get acquainted with the changes in the Roman military sphere in the period from 300 BC till 107 BC. Thesis is based upon primary sources and historiography. During this period, when Roman troops used maniple tactical formation, Roman republic began to expand; from small polis in Italian Peninsula it became leading country of the Mediterranean region. Prolonged warfare contributed to the development of the Roman army: soldiers adopted new weapons, developed military branches and held wide – ranging reforms in the military organization.

Ievads

Daudzi Romas civilizācijas elementi ir pamatā mūsdienu Eiropas kultūrai. Ņemot vērā to, ka arī Latvija ietilpst šajā kultūras arēlā, ir ļoti svarīgi veikt pētījumus par Seno Romu, jo tādējādi mēs iepazīstam savu pagātņi.

Mūsdienās ir pieejami ļoti daudz un dažādi pētījumi un grāmatas par Romas karamākslu. Taču, diemžēl, lielākā daļā no viņiem aptver impērijas periodu, republikas laiks ir salīdzinoši maz pētīts. Un tie darbi, kas aptver šo periodu, pārsvarā ir ļoti vispārīgi. Latviešu valodā grāmatas un pētījumi par Romas militāro vēsturi gan impērijas, gan republikas periodā, diemžēl, vispār nav pieejami.

Manipulārā sistēma bija Romas leģionu taktiskā formācija, ko romieši aizguva no saviem kaimiņiem samnītiem, aptuveni 315. gadā p. m. ē. Šī formācija paredzēja, ka pirms kaujas romiešu karaspēks izvietojās trīs līnijās, šaha dēlīša veidā. Savu nosaukumu sistēma ieguvusi no militārās apakšvienības – manipulas – kurās arī sīkāk iedalījās romiešu leģions. Manipulāro sistēmu romieši izmantoja līdz 107. gadam p. m. ē., kad pēc Mārija reformām, Romas armijā notika plašas izmaiņas, t. sk. taktiskajā formācijā. Manipulārās sistēmās laiks (315. – 107. gads p. m. ē.) principā sakrita ar Romas republikas vidus periodu (274. – 148. gads p. m. ē.). Šī ir viena no svarīgākajām ērām Senās Romas vēsturē, jo šajā laika posmā Roma pakāpeniski kļuva par noteicošo valsti Vidusjūras reģionā un sāka veidoties par impēriju.

Ļoti bieži, vispārīgā vēstures literatūrā, manipulārās sistēmas periodu apraksta diezgan virspusēji. Rodas priekšstats, ka šajā 200 gadus ilgajā laika posmā, Romas armijā nav notikusi nekāda evolūcija. Parasti tiek uzsvērts, ka armijas attīstība un profesionalizācija sākusies pēc Mārija reformām. Tomēr, iedziļinoties šajā jautājumā sīkāk, top skaidrs, ka tā nav taisnība.

Kariem ar kartāgiešiem, maķedoniešiem, galliem un citām tautām bija liels iespaids uz romiešu karaspēka attīstību. Ilgās karadarbības rezultātā Roma savā armijā ieviesa daudzus jauninājumus. Jaunieviesumi bruņojumā, militārajā organizācijā un stratēģijā padarīja Romas bruņotos spēkus ļoti spēcīgus un ļāva tiem izcīnīt daudzas uzvaras. Tieši, pateicoties šiem militārajiem sasniegumiem, Roma kļuva par lielāko impēriju pasaulē.

Šī darba **mērķis**: iepazīstoties ar avotos un histiogrāfija pieejamo informāciju, izpētīt, ko romieši mainīja un ko ieviesa jaunu savos bruņotajos spēkos, manipulārās sistēmas laikā un, kad tieši tas notika.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojošie **uzdevumi**:

1. Izpētīt avotos pieejamo informāciju par Romas armiju manipulārās sistēmas laikā
2. Apskatīt histiogrāfijā pieejamo informāciju par romiešu karaspēku manipulārās sistēmas laikā
3. Iepazīties ar dažādu autoru viedokļiem par izmaiņām Romas bruņotajos spēkos manipulārās sistēmas laikā
4. Apkopot un salīdzināt visu informāciju par romiešu armijas attīstību manipulārās sistēmas laikā.
5. Izdarīt secinājumus par to, kas mainījās Romas armijā manipulārās sistēmas laikā.

Darbs strukturēts četrās nodaļās. Pirmajā nodaļā autors apskata Romas ekspansiju manipulārās sistēmas periodā. Nodaļa iedalās divās apakšnodaļās. Otrajā nodaļā tiek apskatītas jaunās ieroču šķiras, kas ienāca Romas armijā manipulārās sistēmas laikā: viegli bruņotie kājinieki, kavalērija, kaujas ziloni. Katrai no ieroču šķirām veltīta apakšnodaļa. Trešajā nodaļā tiek apskatīti tehniskie jaunieviesumi – aplenkuma ierīces un artilērija, *Gladius Hispaniensis*, *Pilum* – kas attiecīgi izdalīti apakšnodaļās. Pēdējā nodaļā tiek apskatītas izmaiņas militārajā organizācijā. Nodaļā ietilpst trīs apakšnodaļās: rekrutēšanas sistēma un taktiskā formācija, algotņi, armijas loģistika.

Šāda darba struktūra tika izveidota pamatojoties uz savākto informāciju un tās daudzumu par katru konkrēto nodaļu, ko var izveidot, izlasot pieejamos avotus un vēsture literatūru par Romas armiju republikas periodā.

Avotu un literatūras apskats

Avoti

Darbā ir izmantoti astoņi avoti, bet nozīmīgākie no tiem ir Polībija *Histories*¹ un Tita Līvija *Ab urbe condita libri*.² Galvenais avots par šo tēmu ir Polībija darbs, jo tas ir tapis vistuvāk tam laika posmam, ko aptver bakalaura darbs. Tita Līvija teksts ir tapis vēlāk un tādēļ to var uzskatīt par palīgavotu, lai gan, arī šim darbam ir liela nozīme pētījumā.

Polībija darbs aptver laika posmu no 264. gada p.m.ē. līdz 146. gadam p.m.ē. Darbā tiek aprakstīts laika periods, kurā Roma kļuva par pasaules lielvaru. Avots sastāv no 40 nodaļām. Sestajai nodaļai ir liela loma kursa darbā, jo ļoti skrupulozi, tiek aprakstīta Romas armija – bruņojums, taktika kā arī struktūra. Ļoti nozīmīgi ir tas, ka autors pats piedzīvoja un pat piedalījās daudzos notikumos par kuriem rakstīja, piemēram, Kartāgas krišanās 146. gadā p. m.ē.

Polībija piedzima 200. gadā p.m.ē. Grieķijā un nodzīvoja līdz pat 118. gadam p.m.ē. Viņš nāca no augstākās kārtas, jo viņa tēvs bija augsta amatpersona Ahajiešu līgā un Polībija ģimenei piederēja lieli zemes īpašumi. Polībija pats arī ir saistīts ar militāro sfēru. 182. gadā p.m.ē. viņu ievēlēja par kavalērijas komandieri Ahajiešu līgā. Trešajā Maķedonijas karā ahajieši atklāti nenostājās Maķedonijas pusē, taču 167. gadā p. m.ē., pēc Pērseja sakaušanas, daudzi ahajiešu augstākās kārtas pārstāvji bija spiesti doties gūstā uz Romu, jo romieši uzskatīja, ka Ahajiešu līga bija tos nodevusi, nenostājoties viņu pusē. Gūstā devās arī Polībija un Romā viņš pavadīja 17 gadus. Šajā laikā arī tapa *Histories*. Romā Polībija uzturējās augstākajā sabiedrībā, jo romiešu patricieši juta dziļas simpātijas pret grieķu kultūru. Ļoti labas attiecības Polībijam izveidojās ar konsulu Lūciju Emīliju Paulu, viņš pat uzticēja grieķu vēstruniekam savu dēlu skološanu. Viens no šiem dēliem bija Scipions Emiliāns. Viņš bija tas, kurš 146. gadā p.m.ē. iznīcināja Kartāgu, un tādēļ arī Polībija to piedzīvoja, jo viņš tajā laikā kalpoja Scipionam kā padomnieks.

Dzīvojot Romā, Polībijam radās simpātijas pret Romu, tās sabiedrību un vērtību sistēmu. Tādēļ arī viņa darbā *Histories* ir vērojamas Romu slavinošas tendences. Par sākotnējo darba auditoriju Polībija uzskatīja savus tautiešus – grieķus. Viņš tiem vēlējās izskaidrot, kāpēc Roma simts gadu laikā spēja kļūt par pasaules lielvaru. Polībija uzskatīja, ka Romas panākumu atslēga ir tās konstitūcija, valsts uzbūve un tradicionālās vērtības.

¹ Polybius. *The Histories*. Trans. and ed. W.R. Paton. Harvard University Press, 1927.

² Titus Livius. *The History of Rome*. Trans. Canon Roberts, ed. Ernest Rhys. J.M. Dent & Sons, Ltd. London, 1905.

Tita Līvijs darbs aptver laika posmu no pilsēta dibināšanas līdz mūsu ēras sākumam. Avots sastāv no 142 nodaļām, taču līdz mūsdienām, diemžēl, ir nonākuši tikai 25 % no darba. Ir saglabājušās 1. – 10. nodaļas un 21. – 45. nodaļas. No 21. līdz 45. nodaļai tiek aprakstīts Otrais pūniešu karš un kari ar Maķedoniju, tāpēc šīm nodaļām ir liela nozīme bakalaura darbā. Līvijs, lai sarakstītu *Ab urbe condita libri*, par avotiem izmantojis daudzus citus seno autoru darbus.

Pats Līvijs ir dzimis 64. vai 59. gadā p. m. ē. Ziemeļitālijā, mūsdienu Padujā, kas tajā laikā bija ļoti bagāta pilsēta. Par Līvijs vecākiem nekas sīkāk nav zinams, tikai tas, ka viņš nāca no diezgan turīgas ģimenes, jo viņa vecāki varēja atļauties sniegt viņam labu izglītību. 30. gadā p.m.ē. viņš devās studēt uz Romu, kur apguva retoriku un filozofiju. Atšķirībā no Polībijas, Līvijs pats nekad nebija saistīts ar militāro sfēru. Par to liecina arī vairākas elementāras kļūdas viņa darbā, saistībā ar armijas bruņojumu un taktiku. Pēc studijām Līvijs turpināja dzīvot Romā un pilnībā nodevās rakstīšanai, kas liecina par finansiālo neatkarību, jo nav nekādu ziņu par to, ka viņš būtu kaut kur strādājis. Līvijs bija arī cieši saistīts ar imperatoru Augustu un viņa ģimeni. Turklāt Augustam ļoti iepatikās Līvijs darbi un viņš sniedz viņam savu atbalstu. Šis apstāklis, iespējams, arī izskaidro viņa finansiālo neatkarību. Ar imperatora ģimeni Līvijs kontaktu saglabāja arī pēc Augusta nāves, piemēram, viņš mācīja vēsturi nākamajam imperatoram Klaudijam.

Par ideoloģiju runājot, darbu caurvij patriotisms. Piemēram, 9. nodaļā Līvijs apgalvo, ka, ja Aleksandrs Lielais būtu uzbrucis Romai, viņš tiktu sakauts. Darbs domāts kā paraugs romiešiem, kuri tagad bija sākuši degradēties, aizmirst vecās vērtības un morāles normas. Stāstot par senajām kaujām, varonību un vecajām vērtībām, Līvijs centās romiešos atmodināt patriotiskās jūtas un likt tiem atgriezties pie vecajiem tikumiem.

Lai gan darbā ir izmantoti tikai astoņi avoti, tie sniedz ļoti labu informāciju par republikas periodu, it īpaši, par militāro sfēru. Patiesībā Polībija un Līvijs teksti ir viss kompetentākie senie avoti par Romu un sevišķi par tās armiju republikas periodā.

Literatūra

Rakstot bakalaura darbu par tēmu „Romas armijas attīstība manipulārās sistēmas laikā” darba autors iepazīnās ar vairākiem darbiem, kas veltīti gan visai romiešu armijas vēsturei, gan atsevišķi republikas perioda armijai. Bakalaura darba izstrādē izmantotas 28 literatūras vienības.

Nozīmīgu darbu par Pūniešu kariem, kuriem bija liela ietekme uz Romas armijas

attīstību, ir sarakstījis sers Nigels Bagnals³. Grāmatā ir arī atsevišķa nodaļa, kas veltīta Romas armijai, taču tā apraksta romiešu karaspēku ļoti vispārīgi, kāds tas ir bijis republikas laikā, un, diemžēl, neiedziļinās sīkāk pa konkrētiem periodiem. Pats autors ir cieši saistīts ar militāro sfēru. Dienot Lielbritānijas bruņotajos spēkos, sers Nigels Bagnals sasniedza feldmaršala pakāpi. Pēc atvaļināšanās no dienesta viņš strādā Balliolas koledžā Oksfordā, kur saraksta vairākas grāmatas par Pūniešu kariem un Peleponēsas karu.

Par seno grieķu un romiešu artilēriju ļoti būtisku darbu ir sarakstījis Dunkans Kembells.⁴ Autors apskata, kādas artilērijas tehnikas romieši un grieķi izmantoja, laika posmā no 399. gada p.m.ē. līdz 363. gadam mūsu ērā. Darbs ir arī bagātīgi papildināts ar ilustrācijām. Diemžēl par republikas perioda artilēriju autors raksta salīdzinoši maz. Dunkans Kembells ir speciālists seno grieķu un romiešu karamākslā. It īpaši viņš specializējas senajā artilērijā un aplenkuma ierīcēs. Savu pirmo nopietno pētījumu viņš publicēja 1984. gadā, kad vēl studēja Glāzgovas universitātē. Pēc tam viņa darbi regulāri ir parādījušies daudzos starptautiskajos žurnālos. Pašlaik viņš dzīvo Skotijā, netālu no Antonija vaļņa un turpina nodarboties ar aktīvu pētniecību.

Tāpat Kembells ir veicis atsevišķu pētījumu par seno grieķu un romiešu aplenkuma ierīcēm.⁵ Hronoloģiski šī grāmata aptver to pašu laika posmu, ko iepriekšējā (399. g. p.m.ē. – 363. g. p.m.ē.) un arī šis darbs ir bagātīgi papildināts ar ļoti precīziem ilustratīviem materiāliem. Tomēr par romiešu tehniku šeit ir salīdzinoši maz informācijas, autors pārsvarā pievērsies seno grieķu aplenkuma tehnikas izpētei.

Kembellam ir vēl viena grāmata, kurā viņš vispārīgi apskata seno laiku aplenkumu kara mākslu.⁶ Autors šajā darbā apraksta persiešu, grieķu, kartāgiešu un romiešu kara tehnikas. Tāpat kā iepriekšējos darbos, arī šajā iekļautas ļoti daudz ilustrācijas. Par romiešu kara tehniku, atšķirībā no iepriekšējam divām gramatām, autors raksta diezgan daudz. Aplenkuma tehnikai republikas periodā ir veltīta pat atsevišķa nodaļa.

Skrupulozu pētījumu par kauju pie Kannām ir veicis Gregorijs Dālijs.⁷ Bez pašas kaujas - diezgan precīzā - apraksta, ļoti sīki tiek aprakstītas arī abas karojošās puses. Atsevišķas nodaļas tiek veltītas taktikai, bruņojumam un armijas struktūrai. Gregorijs Dālijs vēstures doktora grādu ieguva Dublinas universitātē, kur vēlāk arī sāka strādāt par lektoru. Dālijs specializējas Senās Romas un Senās Grieķijas vēsture. Pašlaik viņš studē Mančesteras universitātē, lai iegūtu doktora grādu filozofijā.

³ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. London: Osprey Publishing, 2002.

⁴ Cambell, B.D. *Greek and Roman Artillery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003.

⁵ Cambell, B. D. *Greek And Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003.

⁶ Cambell, B. D. *Ancient Siege Warfare 546-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2005.

⁷ Daly. G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. Routledge, 2002.

Vienu no labākajiem darbiem par seno laiku kara mākslu ir uzrakstījis Dunkans Heds.⁸ Viņš apraksta ne tikai grieķu un romiešu armijas, bet arī pārējās tautas, kuras šajā laika posmā cīnījās Vidusjūras reģionā. Šeit var atrast informāciju arī par ķeltibēriem, persiešiem, trākiešiem utt. Darbs ir papildināts ar ļoti precīzām ilustrācijām. Dunkans Heds nav doktora grāds vēsturē, bet viņš ir ļoti kompetents Seno laiku karamakslā. Viņu kā avotu izmanto un uz viņu atsaucas daudzi modernie autori. Arī ieperieķš minētajā grāmatā Gregorijs Dālijs, kartāgiešu armijas aprakstu, balsta uz Dunkana Heda sniegto informāciju.

Vēl vienu nozīmīgu darbu par romiešu armiju republikas periodā ir sarakstījis Niks Fields.⁹ Viņš ļoti skrupulozi apraksta romiešu sauzemes spēkus visos Pūniešu karos. Plaši tiek aprakstīta gan karaspēka taktika un stratēģija, gan bruņojums. Autors daudz atsaucas uz senajiem autoriem, piemēram, uz Līviju un Polībiju. Niks Fields, pirms pievienošanās Lielbritānijas armijas jūras kājniekiem, strādāja par bioķīmiķi. Pēc atvaļināšanās no dienesta, viņš devās atpakaļ uz Ņūkāslas universitāti, kur ieguva doktora grādu Seno laiku vēsturē. Vēlāk Fields strāda britu skolā Atenās, bet pēc tam lasa lekcijas Seno laiku vēsturē Edinburgas unīverīstātē. Tagad viņš nodarbojas ar pētnīcību Francijas dienīvidos.

Iespējams, vienu no visnozīmīgākajiem pētījumiem par senajiem kaujas zīloņiem ir veicis Konstantīns Nossovs.¹⁰ Savā grāmatā viņš apskata kara zīloņu bruņojumu, vēsturi un nozīmi karadarbībā no Senās Indijas līdz pat 19. gadsimta Dienīvidaustrumāzījai. Darbā ir vēltīta arī atsevēšķa nodaļa zīloņiem Romas armijā. Grāmatā esošā rakstīskā informācija ir bagātīgi papildīnāta ar foto attēliem un īlustrācijām. Tomēr, salīdzīnot ar pārējo literatūru, kas īzmantota pētījumā, šīs darbs apjoma zīņā ir vīsmazākais – kopējais lappušu skaīts tikai 48, tādēļ informācija tajā ir diezgan vīspārīga. Grāmatas autors - krievu vēsturnīeks Konstantīns Nossovs - savā pētnīcībā hronoloģīski, pārsvarā, pievēršas laika posmam no senajiem laikiem līdz vēlajiem vīduslaikiem. Viņš specialīzējas senajos īeročos, bruņās, fortīfīkācijās un aplenkuma īerīcēs. Nossovs ir pabeīdzīis Maskavas unīversītāti, bet savu doktora grādu īeguvis Krievījas zīnātņu akadēmījā. Savas zīnātnīskās darbības īetvaros daudz ceļojīis pa Eīropu, Zīemeļāfrīku, Dīenīvīdāzīju, Mazāzīju un Tālajiem Austrumiem.

Visīlabākais darbs par Senās Romas armījas loģīstīku un apgādes sīstēmu pīeder Džonatanam Rotam.¹¹ Hronoloģīski grāmatā aptver laika posmu no Pīrmā pūnīešu kara līdz 3. gadsimta sākumam. Informācija par republikas perioda armījas apgādi ir ļoti plaša un to ir vīegli atrast, jo apakšnodaļās tā ir atsevēšķī īzadalīta no īmpērijas perioda. Autors daudz atsaucas uz senajiem avotiem. Džonatanas Rots bakalaura grādu Tuvo Austrumu zīnātnēs

⁸ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. Duncan Head. 1982.

⁹ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2007.

¹⁰ Nossov, K. *War Elephants*. Oxford: Osprey Publishing, 2008.

¹¹ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998.

ieguva Kalifornijas universitātē. Pēc tam viņš vienu gadu Vācijā - Georga Augusta universitātē – studēja asīrioloģiju. Pēc atgriešanās no Eiropas Rots iestājās ASV armijā, kur vēlāk uzsāk mācības militārajā akadēmijā. Pēc armijas Džonatans Rots iestājas Kolumbijas universitātē, kuru pabeidza ar doktora grādu Seno laiku vēsturē, aizstāvot disertāciju par „Romas armijas loģistiku Romiešu – jūdu kara laikā (66. – 73. g. m. ē.)”. Pašlaik Džonatans Rots strādā par pasniedzēju Sanhosē universitātē un regulāri publicē pētījumus par antīko karamākslu.

Ļoti labu darbu par Romas karavīru bruņojumu un taktiku republikas laikā ir sarakstījis Nikolas Sekunda.¹² Autors daudz raksta arī par Romas sabiedroto karaspēku - gan par kājiniekiem, gan par kavalēriju. Nikolas Sekunda bakalaura grādu Seno laiku vēsturē un arheoloģijā ieguva 1975. gadā, bet 1981. gadā doktora grādu filozofijā, abus Mančesteras universitātē. Sākumā viņš strādā Austrālijā - Monašas un Austrālijas Nacionālajā universitātē. Vēlāk Sekunda strāda arī Oksordas, Mančesteras un Toruņas universitātēs. Pašlaik Nikolas Sekunda strāda Gdaņskas universitātē.

Savukārt Terencs Vaiss savā grāmatā ļoti sīki apraksta kartāgiešu un romiešu sauzemes armijas Pūniešu karos - gan taktiku, gan bruņojumu.¹³ Grāmatā esošā rakstiskā informācija ir veiksmīgi papildināta ar daudziem foto attēliem un ilustrācijām. Terencs Vaiss ir viens no zināmākajiem militārās vēstures speciālistiem pasaulē. 14 gadu laikā viņš ir sarakstījis 40 grāmatas un 400 rakstus par militāro vēsturi. Laika posms, ko pēta Terencs Vaiss, hronoloģiski ir ļoti plašs - tas aptver laiku no Senās Grieķijas līdz pat Otrajam pasaules karam.

„Kembridžas vēsture: Seno grieķu un romiešu kara māksla”¹⁴ ir viens no labākajiem darbiem par antīko kara mākslu. Šeit pārsvarā tiek rakstīts par Senās Grieķijas un helēnisko valstu armijām, taču informācija par romiešu karamākslu republikas laikā arī ir ļoti detalizēta un plaša. Darbā ir apkopti kompetentu autoru raksti par antīko karamākslu, turklāt arī paši redaktori ir ļoti zinoši šajā jomā.

„Kara māksla Romas republikā: no Ertrusku kariem līdz kaujai pie Aktijas zemesraga”¹⁵ ir ļoti apjomīgs darbs par romiešu kara mākslu, kas izdots enciklopēdijas formātā. Tās nodaļās ir sakārotas alfabētiskā secībā un katrai no tām ir tieša vai netieša saistība ar Romas armiju. Piemēram, nodaļā „Kavalērija” tiek aprakstīts romiešu jātnieku

¹² Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996.

¹³ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. London: Osprey Publishing, 1982.

¹⁴ *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. Ed. Sabin P., Van Wees H., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

¹⁵ *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. Ed. Brice Lee. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014.

bruņojums un taktika republikas laikā, savukārt nodaļā „Sirakūzas” tiek aprakstīta Sirakūzu vēsture un tas, kā romieši 211. gadā p. m. ē. ieņēma šo pilsētu. Lai gan darbs ir apjomīgs, tomēr informācija par romiešu armiju manipulārās sistēmas laikā ir diezgan vispārīga un autori neiedziļinās sīkāk bruņojuma vai militāras organizācijas attīstībā. Grāmatas veidošanā ir piedalījušies vairāki autori, taču lielāko daļu no grāmatas nodaļām ir sarakstījis tās redaktors Lī Braiss. Lī Braiss ir amerikāņu militārais vēsturnieks, kurš specializējas Senajā Grieķijā un Senajā Romā, it īpaši republikas beigu un impērijas sākuma posmā. Bez militārās sfēras Braiss arī aizraujas ar seno laiku numismātikas pētniecību, sevišķi Senās Korintas monētām. Pašlaik Lī Braiss strādā par pasniedzēju Rietumilinoisas universitātē.

Literatūra ir ļoti dažāda, tomēr tajā ir diezgan daudz informācijas, ko var salīdzināt un pētīt. Līdz ar to vēlāk ir iespējams izdarīt secinājumus par to, ko romieši mainīja un ieviesa jaunu savā karaspēkā.

1. Romas ekspansija manipulārās sistēmas laikā (300. – 107. g. p.m.ē.)

1. 1. Itālijas pakļaušana

Romas ekspansija sākās jau pirms tās armija bija pārņēmusi manipulāro sistēmu. 4. gadsimta p.m.ē. vidū Roma gar krasta līniju bija izpletusies jau tālu uz dienvidiem līdz pat Liras upei. Šāda izplešanās romiešus ātri noveda līdz konfliktam ar samnītiem, kuru cilšu konfederācija valdīja Apenīnu pussalas centrālajā daļā. Samnītu kari ar pārtraukumiem ilga aptuveni 50 gadus. Pirmais samnītu karš (343. 341. gads p.m.ē.) izcēlās kampāniešu pilsētas Kapujas dēļ. Samnītu ciltis 343. gadā p.m.ē. iebruka Kampānijā un ātri aplenca kampāniešu galveno pilsētu - Kapuju. Pilsētas iedzīvotāji vērsās pēc palīdzības pie Romas. Lai gan romieši 354. gadā p.m.ē. bija noslēguši sadarbība līgumu ar samnītiem, viņi nolēma palīdzēt kampāniešiem, jo līgumā nebija ietverti konkrēti punkti, kas abām pusēm jāievēro. Turklāt Līvijs atzīmē, ka romieši šādi rīkojušies, jo kampānieši nolēmuši pilnībā pāriet Romas pakļautībā (Liv., VII, 31, 3-4). Karš bija ļoti īss un beidzās ar kompromisa mieru: samnīti piekrita Kapujas pievienošanai, bet Roma atzina dažus samnītu iekarojumus.¹⁶

Otrais samnītu karš (326. – 304. gads p.m.ē.) bija daudz asiņaināks un intensīvāks par Pirmo samnītu karu. Romiešu attiecības ar samnītiem sāka atkal pasliktināties pēc 334. gada p.m.ē. Šajā gadā romieši pie samnītu robežām nodibināja savu koloniju – Kalesu. Sešus gadus vēlāk tika nodibināta vēl viena kolonija – Fregellas. Šāda romiešu rīcība pamatīgi nokaitināja samnītus un attiecības kļuva ļoti saspīlētas. Karš sākās ar notikumiem grieķu kolonijā Neapolē, 326. gadā p.m.ē. Pilsēta gadu iepriekš bija uzbrukusi Romas īpašumiem Kampānijā un sakūdījusi vairākas kopienas sacelties pret Romu. Tāpēc romieši pieteica grieķiem karu. Samnīti nostājās Neapoles pusē un izvietoja tur savu garnizonu. Tomēr pilsētā nepastāvēja vienotība un notika cīņa par varu. Nabadzīgākie iedzīvotāji atbalstīja alianci ar samnītu ciltīm, bet bagātie pilsoņi atbalstīja Romu. Romas atbalstītājiem izdevās gūt uzvaru, pilsēta padzina samnītu garnizonu un pārgāja romiešu pusē. Tomēr samnīti nepadevās un karadarbība ieilga uz divdesmit gadiem. Lai gan Roma vairākas reizes tika smagi sakauta, piemēram, 321. gadā p.m.ē. Kaudijas aizā vai 315. gadā p.m.ē. Lautulas kaujā, tomēr cīņas noslēdzās ar romiešu uzvaru, un pēc samnītu cilšu sakaušanas Roma kļuva par visietekmīgāko spēku Itālijas pussalā.¹⁷

Pāralēli cīņām ar samnītiem romieši saulauza arī pēdējo latīņu un kampāniešu

¹⁶ Cornell, J. T. The conquest of Italy. In: *The Cambridge Ancient History Warfare Vol. 2.* Ed. Walbank W. F., Astin E. A., Frederiksen W. M. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. P 360

¹⁷ Turpat P 368

pretestību Otrā latīņu kara laikā (340. – 338. gads p.m.ē.). Trešā gadsimta p.m.ē. sākumā dažas ciltis, to skaitā samnīti, etruski, umbri un ķelti vēl centās salauzt romiešu hegemoniju Apenīnu pussalas centrālajā un ziemeļu daļā. Tomēr Romai izdevās noturēties un sakaut pretiniekus pa vienam. Samnīti un umbri tika pakļauti 290. gadā p.m.ē., etruski zaudēja kaujā pie Sentinas 295. gadā p.m.ē., bet senonu cilts ķeltus romieši pakļāva 283. gadā p.m.ē.¹⁸

Pēc nostiprināšanās Vidusītalijā un ziemeļos romieši pievērsās Apenīnu pussalas dienvidiem. Šo reģionu apdzīvoja apūlieši, lukani un grieķi. 3. gadsimta p.m.ē. sākumā Roma nonāca konfliktā ar visspēcīgāko grieķu pilsētu šajā reģionā – Tarentu. 303. gadā p.m.ē. Roma ar Tarentu bija noslēgusis līgumu par to, ka romiešu karakuģi neiebrauks Tarentas kontrolētajos ūdeņos. 282. gadā p.m.ē. romiešu kuģi iebrāca Tarentas ostā, lai papildinātu krājumus. Pirms tam viņi bija snieguši militāru palīdzību grieķu pilsētai Tūrijai, bet tagad atradās ceļā uz Romas koloniju Sēnu, Adrijas jūras krastā. Tarentieši to uztvēra kā agresiju un tapēc uzbruka romiešu kuģiem. Roma bija dusmīga, bet sākumā mēģināja konfliktu risināt diplomātiskā ceļā. Visas sarunas beidzās neveiksmīgi un tika pieteikts karš. Tarenta vērsās pēc palīdzības pie Ēpeiras valdnieka Pirra, kurš nekavējoties ieradās Itālijā ar lielu armiju. Kara sākumā romieši cieta vairākas smagas sakāves, taču Roma nepadevās un 275. gadā p.m.ē. pie Beneventas guva galīgo uzvaru pār Pirru. 272. gadā p.m.ē. padevās arī Tarenta, un Roma nodrošināja savu kundzību Dienvidītalijā.¹⁹

Lūiss Ralvings uzskata, ka romiešu ekspansijai, kas aizsākās 4. gadsimtā p.m.ē., ir vairāki cēloņi. Pirmkārt, romieši pēc būtības bija ļoti kareivīga tauta. Aristokrātu sasniegumus kaujas laukos atcerējās visi un piešķīra tiem varoņu statusu, turklāt panākumi karā ļāva daudziem kareivjiem iegūt prestižu un ietekmi. Piemēram, kad Valērijs Korvus 348. gadā p.m.ē. divkaujā uzveica gallu karotāju, pateicoties šai uzvarai, viņš vēlāk tika iecelts par konsulu. Romiešu ģenerāļi karā meklēja iespēju iegūt slavu un palielināt savu reputāciju un, ja viņiem paveicās, tie pieprasīja savu sasniegumu atzīšanu visaugstākajā līmenī. Ralvings atzīmē, ka, sākot ar 4. gadsimta p.m.ē. beigām, romiešu sabiedrībā strauji pieaudzis triumfu, ovāciju (*ovatio*) un citu militāro svinību skaits par godu veiksmīgiem ģenerāļiem.²⁰

Triumfi nodrošināja Romas eliti ar slavu un ietekmi, bet arī pāreja tauta no militārajām uzvarām bija ieguvēja. Lūiss Ralvings uzskata, ka karadarbībai bija pozitīva ietekme arī uz Romas kopējo ekonomiku. Sākot ar 4. gadsimtu p.m.ē. pilsētā ieplūda aizvien vairāk resursu, kas bija iegūti karadarbības ceļā. Nodevas, ar kurām aplika sakautos ienaidniekus, ieplūda

¹⁸ Rawlings, L. *Army and Battle During the Conquest of Italy (350-264BC)* In: *A Companion to The Roman Army*. Ed. Paul Erdkamp. Blackwell Publishing, 2007. P 45

¹⁹ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. London: Routledge. 1998. P 11

²⁰ Rawlings, L. *Army and Battle During the Conquest of Italy (350-264BC)* In: *A Companion to The Roman Army*. P 48

valsts kasē, bet karā gūtais laupījums padarīja bagātākus romiešu karavīrus. Pateicoties šiem ienākumiem, pati pilsēta strauji attīstījās. Laika posmā no 311. gada p.m.ē. līdz 291. gadam p.m.ē. Romā tika uzcelti deviņi jauni tempļi. 312./311. gadā p.m.ē. pilsētā uzbūvēja pirmo akveduktu, kas iedzīvotājiem piegādāja ūdeni no Albas kalniem. Par karadarbībā iegūtajiem līdzekļiem Itālija tika izbūvēti arī slavenie romiešu ceļi, piemēram, 311. gada p.m.ē. tika uzbūvēts *Via Appia*, bet 307. gadā p.m.ē. - *Via Valeria*.²¹ Savukārt, par galveno iemeslu, kāpēc Romai izdevās pakļaut visu Itāliju, Rowlings uzskata romiešu spēju efektīvi izmantot gan savējos, gan sabiedroto (*socii*) cilvēkresursus. Piemēram, pēc latīņu un kampāniešu sakaušanas 338. gadā p.m.ē. Roma likvidēja Latīņu savienību un iekļāva lielāko daļu no Kampānijas savā teritorijā jeb *ager Romanus*, tādējādi vienā piegājienā trīskāršojot sev pieejamo rekrūšu skaitu. Saskaņā ar mūsdienu aprēķiniem teritorija, kas atradās tiešā Romas kontrolē, pieauga no 1 920 kvadrātkilometriem 340. gadā p.m.ē. līdz 5 525 kvadrātkilometriem 338. gadā p.m.ē. 264. gadā p.m.ē. *ager Romanus* bija jau 26 805 kvadrātkilometrus liela - aptuveni sestā daļā no Itālijas pussalas.²²

Ričards Billovs, tāpat kā daudzi citi vēsturnieki, uzskata, ka Romas ekspansija, vismaz pašā sākumā, nebija mērķtiecīga un plānota iekarošana. Romiešu ārpolitiku diktēja *bellum iustum* koncepcija jeb „taisnīgais karš”. Šis uzskats paredzēja, ka karš ir taisnīgs – tātad arī dievu atbalstīts – ja tika izcīnīts paš aizsardzības nolūkos, turklāt, lai uzsvērtu, ka viņi dodas karā tikai paš aizsardzības nolūkos, romieši šim nolūkam bija rupīgi izstrādājuši reliģiskās procedūras. Priesteru jeb *fetiales* kolēģija bija atbildīga par to, lai Roma iesaistītos tikai taisnīgos karos. Kad romieši vēlējas doties karā pret citu tautu, viņi iesniedza *fetiales* kolēģijai sūdzības par potenciālo ienaidnieku. Pēc tam komisija, kurā ietilpa trīs priesteri, devās pie apsūdzētās kopienas un pieprasīja kompensēt pārdarījumus, atgriezt nolaupīto vai izdot vainīgos, šo procesu sauca par *rerum repetio*, burtiski – „lietu atprasīšana”. Priesteri šo uzdevumu pildīja pēc stingras procedūras. Viņiem bija speciāli noteikumi par to kā ieiet apsūdzētās tautas teritorijā, kā un kam iesniegt romiešu sūdzības un cik ilgu laiku gaidīt atbildi. Ja apsūdzētā kopiena atteicās kompensēt zaudējumus, viens no priesteriem, kurš bija iecelts par galveno jeb *pater patratus*, pieteica tai karu simboliski, iedurot zemē šķēpu, pie viņu teritorijas robežas.²³

Itālijas pakļaušana visticamāk nebija mērķtiecīga militāro kampaņu sērija. To pierāda romiešu rīcība pirms militārajiem konfliktiem. Piemēram, pirms kara ar Tarentu un Pirru,

²¹ Rawlings, L. Army and Battle During the Conquest of Italy (350-264BC) In: *A Companion to The Roman Army*. P 48

²² Turpat P 49

²³ Billows, R. International Relations. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. Ed. Sabin P., Van Wees H., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P 314

Roma, par spīti rupjam tarentiešu uzbrukumam, centās noregulēt konfliktu mierīgā ceļā. Savukārt karus ar samnītiem var uzskatīt par romiešu atbildi samnītu agresijai pret tās sabiedrotajiem.

1. 2. Ekspansija Vidusjūras reģionā

Pēc Itālijas pakļaušanas un Pirra uzbrukuma atvairīšanas Roma turpināja izplesties ārpus Apenīnu pussalas. 264. gadā p.m.ē. Sirakūzu valdnieks Hierons uzbruka Mesānai, ko savā kontrolē bija pārņēmuši kampāniešu algotņi – mamertīni. Kampānieši vērsās pēc palīdzības pie Romas, savukārt, Hieronu atbalstīja Kartāga. Roma nolēma palīdzēt mamertīniem un tādējādi nonācā atklātā konfliktā ar Kartāgu. Pēc izcelšanās Sicīlijā romieši ātri sakāva Hieronu un turpināja savu ofensīvu pret kartāgiešu kontrolēto teritoriju. Viņiem izdevās ieņemt visu Sicīliju, pretoties turpināja tikai trīs pamatīgi nocietinātās kartāgiešu jūras bāzes - Panorma, Lilibeja un Drepana. Tādēļ izšķirošās kaujas šajā karā tika izcīnītas uz jūras. Pēc 20 gadu sīvām cīņām romiešiem 241. gadā p.m.ē. pie Aigatu salām beidzot izdevās gūt izšķirošo uzvaru pār Kartāgu. Rezultātā Roma ieguva savu pirmo provinci – Sicīliju – un piespieda kartāgiešus maksāt kontribūciju.²⁴

Laika posmā starp Pirmo un Otro pūniešu karu Roma turpināja savu ekspansiju: 238. gadā p.m.ē. tā saviem valdījumiem pievienoja Sardīniju un Korsiku, kā rezultātā Tirēnu jūra kļuva par romiešu „*mare nostrum*”. 222. gadā p.m.ē. Roma sakāva gallus pie Klastīdijas un iekaroja daļu no Po ielejas, ko lielās gallu populācijas dēļ romiešu sauca par *Gallia Cisalpina* jeb „Gallija šaipus Alpiem”. Tikmēr kartāgieši pievērsās Spānijas iekarošanai un enerģiskā Hamilkāra vadībā izveidoja vēl bagātāku impēriju, nekā tā bija pirms tam. Roma uz to skatījās ar bažām un 228. gadā p.m.ē. noslēdza ar Kartāgu līgumu par to, ka neviena no pusēm neies tālāk par Ebro upi.²⁵ Tomēr 219. gadā kļuva skaidrs, ka no jauna kara izvairīties nav iespējams. Šajā gadā Hamilkāra dēls Hannibāls Barka, kurš pēc tēva nāves pārņēma kartāgiešu armijas vadību, uzbruka romiešu sabiedrotajiem - grieķu kolonijai Saguntai. Roma pēc šī incidenta pieprasīja Hannibāla izdošanu, ko, protams, kartāgieši noraidīja, un tādēļ romieši pieteica karu. Romieši plānoja veikt divus uzbrukumus - Spānijai un Āfrikai no Sicīlijas puses, taču šos plānus izjauca negaidīts Hannibāla uzbrukums pāri Alpiem.²⁶

Hannibāla armija pārgājiena laikā bija cietusi lielus zaudējumus, taču pēc ienākšanas

²⁴ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. London: Osprey Publishing, 2002. P 36

²⁵ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P12

²⁶ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. P 50

Po ielejā kartāgiešiem pievienojās ķeltu ciltis. Savu pirmo lielo uzvaru pār romiešiem Hannibāls izcīnīja kaujā pie Trēbijas 218. gadā p.m.ē. Nākamajā gadā kartāgieši sakāva romiešus pie Trasimēnas ezera, bet 216. gadā p.m.ē. pie Kannām Hannibāls sagādāja Romai smagāko sakāvi tās vēsturē. Romiešu pusē krita aptuveni 50 000 karavīru.²⁷

Pēc šīs kaujas daudzas pilsētas atteicās no savienības ar Romu, taču romieši negrasījās padoties un pārgāja uz defensīvu politiku. Nepietiekamā atbalsta dēļ no Kartāgas puses Hannibāls bija spiests atteikties no uzbrukuma kara. 215. gadā Hannibāls noslēdza savienību ar Maķedonijas valdnieku Filipu V, taču maķedonieši nesagādāja Romai lielas problēmas, jo bija aizņemti ar cīņām Grieķijā.²⁸

212. gadā Roma pārgāja pretuzbrukumā un guva vairākas nozīmīgas uzvaras. Piemēram, 212. gadā p.m.ē. romieši ieņēma un izpostīja Sirakūzas, bet 211. gadā p.m.ē. aplenca un ieņēma Kapuju. Ļoti veiksmīgi Roma cīnījās Spānijā. 209. gadā p.m.ē. Scipions ieņēma galveno kartāgiešu atbalsta bāzi Spānijā - Jauno Kartāgu. 206. gadā p.m.ē. romieši uzvarēja kartāgiešus kaujā pie Ilipas un līdz ar to salauza Kartāgas kundzību Spānijā.²⁹

204. gadā p.m.ē. Scipions ar savu armiju izcēlās Āfrikas krastā un gadu vēlāk sakāva kartāgiešus kaujā pie Tunisas. Kartāga bija spiesta atsaukt Hannibālu no Itālijas. 202. gadā p.m.ē. notika izšķirošā kauja pie Zamas, kuras rezultātā kartāgiešu karaspēks tika iznīcināts, bet Hannibāls aizbēga uz Hadrumetu. Kartāga bija spiesta samaksāt milzīgas reparācijas, atteikties no Spānijas, nodot Numīdiju romiešu sabiedrotajam Masinisam un atdot visus karakuģus. Kartāgai bija aizliegts arī karot ārpus Āfrikas teritorijas, bet Āfrikā – tikai ar romiešu piekrišanu. Grieķu Sirakūzu apgabals tika iekļauts Sicīlijas provincē.³⁰

Pēc Kartāgas sakaušanas romieši pievērsās austrumiem un 200. gadā p.m.ē. uzsāka 2. Maķedonijas karu pret Filipu V. Izšķirošā kauja ar maķedoniešiem notika 197. gadā p.m.ē. pie Kinoskefalām. Roma guva uzvaru, un Filips V bija spiests atteikties no kundzības Grieķijā, kā arī nomaksāt 1000 talentu lielu kontribūciju.³¹

192. gadā p.m.ē. Roma nonāca konfliktā ar Selektīdu valdnieku Antiohu III, kurš pēc savas kundzības atjaunošanas Austrumos, centās iekarot Grieķiju. 190. gadā p.m.ē. romiešiem pie Magnēsijas izdevās Antiohu III sakaut, un 188. gadā p.m.ē. Apamejā tika noslēgts miera līgums. Selektīdiem 12 gados bija jānomaksā 15 000 talenti, jāizdod karakuģi, bet visus

²⁷ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P 13

²⁸ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. P 56

²⁹ Turpat P 61

³⁰ Turpat P 68

³¹ Lee, B. Macedonian Wars. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. Ed. Brice Lee. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014. P 115

Mazāzijas īpašumus Roma sadalīja kopā ar savu sabiedroto Pergamu.³²

171. gadā p.m.ē. izcelās 3. Maķedonijas karš, jo Filipa V dēls Persejs mēģināja atgūt virsvaru Grieķijā un sāka veidot pret Romu vērstu koalīciju. Persejam pievienojās Ēpeira, Ilīrija un daudzas grieķu pilsētvalstis. Sākumā romiešiem neveicās un viņi piedzīvoja vairākas sakāves, bet 169. gadā p.m.ē. Grieķijā ieradās liela Romas armija Lūcija Emīlija Paula vadībā, kas mainīja visu situāciju. Perseju pameta visi grieķu sabiedrotie, pārejot atkal Romas pusē. Romiešu karaspēks ienāca Maķedonijā. Izšķirošajā kaujā 168. gadā p.m.ē. pie Pidnas romieši guva pārliecinošu uzvaru - Persejs tika sagūstīts, bet Maķedonijas valsts likvidēta, to sadalot 4 patstāvīgos apgabalos. Vēlāk romieši pievērsās Perseja sabiedrotajiem - Ēpeira tika izpostīta, bet Ilīriju sadalīja tāpat kā Maķedoniju.³³

149. gadā p.m.ē. Maķedonijā notika pēdējā sacelšanās pret romiešu varu. Sacelšanos vadīja Andrīskis, kurš uzdevās par Perseja dēlu, Maķedonija troņa likumīgo mantinieku. Andrīskam bija liels atbalsts no tautas, un nemierniekiem pat izdevās sakaut romiešu leģionu, kas bija pret tiem nosūtīts. Tomēr 148. gadā p.m.ē. Kvintam Cecīlijam Mettelam sacelšanos izdevās apspiest, Andrīskis krita gūstā un tika sodīts ar nāvi. Maķedonijas iedalījums četros apgabalos tika likvidēts, un šo teritoriju Roma pasludināja par savu provinci.³⁴

146. gadā p.m.ē. pret Romu notika sacelšanās arī Grieķijā, kuras priekšgalā atradās Ahaju savienība. Vietējais romiešu komandieris Lūcijs Mummījs ātri sakāva grieķus un pilnībā nopostīja Ahaju savienības galveno centru – Korintu. Visas grieķu pilsētu savienības tika likvidētas un Grieķijā tika nodibināta romiešu province.³⁵ 146. gadā p.m.ē. romieši beidzot iznīcināja arī savu niknāko pretinieku – Kartāgu. Pēc vairāku mēnešu aplenkuma un sīvam ielu kaujām, pilsēta krita un tika nopostīta līdz pašiem pamatiem. Visus dzīvi palikušos iedzīvotājus pārdeva verdzībā, bet vietu, kur atradās pilsēta, nolādēja, pārējā teritorijā tika izveidota romiešu province.³⁶

Paralēli cīņām austrumos romieši bija spiesti karot arī Vidusjūras rietumu daļā, Ibērijas pussalā. Formāli Spāniju romieši iekaroja Otrā pūniešu kara laikā, bet visa 2. gadsimta p.m.ē. garumā ibēru ciltis regulāri sacēlās pret Romas virskundzību. Piemēram, tikai 179. gadā p.m.ē. Romai beidzot izdevās pakļaut ķeltibēru ciltis, kuras apdzīvoja pussalas centru. Savukārt, no 155. gada p.m.ē. līdz 139. gadam p.m.ē. romieši sīvi cīnijās ar

³² Lee, B. Battle of Magnesia. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 117

³³ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P 27

³⁴ Lee, B. Macedonian Wars. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 116

³⁵ Lee, B. Greece. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 89

³⁶ Kennedy, D. M. Carthage. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 20

lusitāņiem, kuri dzīvoja Ibērijas pussalas rietumos. Visbeidzot, ieņēmot Numantiju, 133. gadā p.m.ē. romieši salauza pēdejo ibēru pretestību.³⁷

Karlos Norena ir apkopojis piecas populārākās teorijas par to, kāpēc romieši, it īpaši pēc Otrā pūniešu kara, strauji sāka iekarot Vidusjūras reģionu:

- **Pirmā teorija: filohelēnisms.** Burtiski - mīlestība pret grieķu kultūru. Roma novērtēja grieķu kultūras pārākumu. Romieši cīnījās vairākos karos, lai aizsargātu grieķus un to autonomiju pret spēcīgajiem un bīstamajiem hellēniskajiem valdniekiem. Tomēr tas neizskaidro romiešu ekspansiju rietumos.
- **Otrā teorija: diplomātiskais mudžeklis.** Romieši piešķīra lielu vērtību dotajiem solījumiem. Uzticība, gods un godīgums: *pistis* grieķu valodā jeb *fides* latīniski. Roma bija noslēgusi daudzus līgumus ar vairākām valstīm, tādā veidā romieši tika ievilkti šo valstu problēmās. Tā tas varētu būt austrumos, bet arī šoreiz tas neizskaidro romiešu karus Vidusjūras rietumos.
- **Trešā teorija: teorija par aizsardzības imperiālismu.** Romai nebija vēlme izplesties, tikai aizsargāt Itālijas pussalu. Romieši centās aizsargāt savas bufervalstis un bez iemesla nepievienot sev jaunas teritorijas. Taču, kā redzams, daudzi romiešu kari bija ļoti agresīvi un notika tālu no Itālijas pussalas.
- **Ceturtnā teorija: ekonomiskā motivācija.** Iekarojumi sniedz ekonomiskos labumus iekarotājiem. Bet kāpēc romieši tik ilgi atteicās no aneksijas (Pirmo reizi to pielietoja tikai 241. gadā p.m.ē.)? Turklāt, dažas romiešu darbības pilnībā apgāž šo teoriju. Piemēram, 168. gadā p.m.ē., kad romieši pakļāva Maķedoniju, viņi aizslēdza visas sudraba raktuves, nevis paši sāka tās izmantot.
- **Piektā teorija: ipašie Romas aristokrātijas tikumi.** Romiešu aristokrātija, sevišķi senatori, uzauga ar spēcīgiem uzskatiem par militārajiem sasniegumiem. Karošana padarīja par vīrieti un ļāva iekļauties elitē. Panākumi kaujās, sociālais statuss un politiskā ietekme saplūda kopā. Šai versijai ir vairāki nepārprotami pierādījumi, bet ir jaatzīmē, ka šādus tikumus godāja visas senās Vidusjūras tautas. Romiešu aristokrātijas agresivitāte nebija anomālija.³⁸

³⁷ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P 27

³⁸ Carlos Norena. *Roman Imperialism between Republic and Empire*. UCB (2010). Pieejams: <http://orias.berkeley.edu/summer2010/Summer2010Home.htm>. P 3 [aplūkots 11.05.2015.]

Pats Karlos Norena, runājot par romiešu ekspansijas cēloņiem, atbalsta izskaidrojumu, kas ietver sevī elementus no vairākām teorijām. Viņš, līdzīgi kā Lūiss Ravingls,³⁹ uzskata, ka galvenie cēloņi Romas agresijai bija aristokrātijas uzskati par vērtībām un ekonomiskie motīvi.⁴⁰

Savukārt, Džons Lendons uzskata, ka romiešu galvenais dzinulis, kas lika tiem iekarot aizvien jaunas teritorijas, bija Romas aristokrātijas tikumi jeb vēlme apliecināt savu *virtus* (vīrišķība, gods). Viņš arī uzsver, ka šie tikumi ietvēra sevī spēcīgu pienākuma apziņu, tāpēc romieši ļoti nopietni attiecās pret visiem līgumiem, kas bija noslēgti ar citām valstīm. Roma bieži tika iesaistīta karā, jo pēc līguma noteikumiem tai vajadzēja sniegt palīdzību saviem sabiedrotajiem.⁴¹

Viljams Harris kategoriski noraida aizsardzības imperiālisma teoriju. Viņš domā, ka drīzāk romiešu ekspansiju izraisīja slavas kāre un ekonomiskie ieguvumi. Karošana bija daļa no romiešu kultūras, īpaši aristokrātijas vidū, un ar laiku romieši saprata, ka karošana ir arī ienesīga. Runājot par aneksijām, Harris uzskata, ka tās vismaz republikas periodā nebija galvenais mērķis, un teritorijas tika pievienotas tikai tad, ja nebija citu variantu.⁴²

Daļa taisnības ir visiem autoriem, taču, visticamāk, katra no šīm teorijām atbilst konkrētam laika posmam. Piemēram, pirms Otrā pūniešu kara Romas galvenie motīvi, kas lika tai iesaistīties karos, bija aristokrātijas tikumi un pienākuma apziņa pret sabiedroto saistībām. 3. gadsimta p.m.ē. beigu posmam, iespējams, vēl var attiecināt arī aizsardzības imperiālisma teoriju, tomēr vēlākos karus nevar uzskatīt par defensīvu politiku. Pēc Otrā pūniešu kara aizvien lielāko lomu Romas ekspansijā noteica ekonomiskās iespējas, ko sniedza karš, un pēc Trešā pūniešu kara, bez šaubām, tas bija galvenais iemesls, kāpēc Roma turpināja izplesties.

Romas izplešanās aizsākās kā defensīvu karu sērija, jo to notieca romiešu izpratne par karu: karam bija jābūt taisnīgam un līgumu noteikumi ar sabiedrotajiem bija jāpilda par katru cenu. Lai gan romiešu kultūra bija ļoti kareivīga, sākotnējais mērķis nebija pilnīga Itālijas pakļaušana. Tomēr ar laiku uzskati, kas noteica Romas iesaistīšanos karadarbībā, mainījās.

³⁹ Rawlings, L. *Army and Battle During the Conquest of Italy (350-264BC)* In: *A Companion to The Roman Army*. P 48

⁴⁰ Carlos Norena. *Roman Imperialism between Republic and Empire*. UCB (2010). Pieejams: <http://orias.berkeley.edu/summer2010/Summer2010Home.htm>. P 3 [aplūkots 11.05.2015.]

⁴¹ Lendon, E. J. *War and Society*. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 515

⁴² Harris, V. W. *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 BC*. New York: Oxford University Press. 1979.

Pēc Otrā pūniešu kara par vienu galvenajiem ekspansijas cēloņiem kļuva ekonomiskie motīvi, bet pēc Trešā pūniešu kara tie jau bija kļuvuši prioritāti.

2. Ieroču šķiru attīstība

2. 1. Viegli bruņotie kājinieki

Romiešu karaspēku republikas periodā veidoja vairāki karavīru tipi. Tas, pie kura tipa karavīrs piederēja, bija atkarīgs no mantas cenza, jo karavīriem pašiem bija jāgāda par savu bruņojumu. Bagātākie dienēja kavalērijā, bet pārējie - kājiniekos. Armijas kodols sastāvēja no trīs veidu smagi bruņotiem kājiniekiem – *hastati*, *principes*, *triarii*, kurus var dēvēt par vidusslāni. Nabadzīgākie un jaunākie cīnījās viegli bruņotos kājiniekos – *velites*.⁴³

Velites karavīru tips, atšķirībā no pārējiem karavīru veidiem, kas pastāvēja jau pirms tam, radās tikai Otrā pūniešu kara laikā. Nīks Sekunda uzskata, ka pirms tam viegli bruņoto kājinieku funkcijas pildīja *roarii* un *accensi*, kuri bija slīktāk bruņoti un vajāk organizēti par *velites*.⁴⁴ Līdzīgus viedokļus pauž arī citi vēsturnieki, tikai viņi konkrēti norāda uz *roarii* un *accensi* atšķirībām.

Piemēram, Dunkans Heds uzskata, ka *accensi*, kas dažreiz pildījuši vieglo kājinieku funkcijas pirms *velites* parādīšanās, nav bijuši patstāvīgi karavīri Romas karaspēkā. Viņš domā, ka *accensi* ir rekrutēti no Romas visnabadzīgākajiem slāņiem un karadarbībā tie iesaistīti tikai krīzes gadījumos.⁴⁵ Arī Gregorijam Dālijam ir līdzīga versija. Viņš uzskata, ka *accensi* Romas armijā pildījuši palīgpersonāla lomu un karadarbībā iesaistīti tikai krīzes situācijās. Kā pastāvīgu vienību, pirms *velites* ienākšanas Romas militārajā sfērā, Dālijs nosauc iepriekš pieminētos *roarii*. Turklāt, viņš, tāpat kā Lūiss Ravlings⁴⁶, norāda, ka termins *roarii* ticis lietots arī vēl 2. gadsimtā p.m.ē. pēc *velites* parādīšanās⁴⁷. Gregorija Dālija versijai par *accensi* lomu Romas armijā, piekrīt arī Pets Sauterns⁴⁸ un Džonatans Rots⁴⁹.

Ļoti nozīmīgu pētījumu par viegli bruņotajiem kājiniekiem Romas armijā ir veicis Lodzas universitātes pasniedzējs Adams Anders. *Accensi* gadījumā Anders domā līdzīgi kā citi pētnieki. Viņš uzskata, ka tie bija viegli bruņoti asistenti, kurus neiesauca kā regulāros kājiniekus, bet gan kā „kaujas palīgus”, viņi bija viegli bruņoti, iespējams, lai aizsargātu sevi, kad nepieciešams, vai arī piesardzības dēļ, ja tomēr nāktos piedalīties kaujā. Kā kalpotājiem viņiem nebija karavīra statusa (netika dots zvērests) un tādēļ nepiedalījās kaujās. Visticamāk viņu pienākumos ietilpa ūdens un citu svarīgu lietu, piemēram, ieroču, pārtikas un

⁴³ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2007. P16

⁴⁴ Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996. P 22

⁴⁵ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. Duncan Head. 1982. P 159

⁴⁶ Rawlings, L. *Army and Battle During the Conquest of Italy(350-264BC)*. In: *A Companion to The Roman Army*. P 53

⁴⁷ Daly. G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. Routledge, 2002.

⁴⁸ Southern, P. *The Roman army : a social and institutional history*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006. P 90

⁴⁹ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 92

medikamentu pieņemšana karavīriem cīņu pārtraukumos, kā arī palīdzības sniegšana ievainotajiem un kritušo aizvākšana.⁵⁰

Roarii gadījumā situācija ir nedaudz sarežģītāka. Izpētot *roarii* funkcijas, Adams ir secinājis, ka šie karavīri darbojušies ļoti līdzīgi *velites*, tādēļ var uzskatīt, ka *roarii*, iespējams, ir bijusi *velites* agrīnā stadija. Tomēr viņš, tāpat kā Gregorijs Dālijs un Lūiss Ravingss, norāda arī uz to, ka abi šie termini vēl 2. gadsimtā p.m.ē. ir lietoti vienlaicīgi. Tas varētu liecināt par to, ka tie ir bijuši divi atsevišķi karavīru veidi, ar atšķirīgām funkcijām un dažādu bruņojumu. Adams, atsaucoties uz britu vēsturnieku Stefanu Okleju, norāda, ka, iespējams, *velites* bija viegli bruņotie kājinieki, kas darbojās armijas priekšā, bet *roarii* bija viegli bruņotie kājinieki, kas sedza armijas aizmuguri, taču šāda versija ir maz ticama un, domājams, *roarii* vienkārši pildīja viegli bruņoto kājinieku funkciju pirms *velites*.⁵¹

Velites aprakstu mums sniedz arī Romas vēsturnieks Polībjijs un Līvijijs. Polībjijs: „*Jaunākie karavīri jeb velites ir bruņoti ar zobenu, šķēpiem un vairogu (parma). Viņu vairogs ir ļoti izturīgs un pietiekami liels, lai aizsargātu vienu vīru; tas ir apaļš un diametrā trīs pēdas liels. Katrs vīrs nēsā arī ķiveri bez krēpēm; ko viņš dažreiz pārklāja ar vilka ādu vai ko līdzīgu, tas kalpo gan aizsardzībai, gan atpazīšanai; lai vienības komandieris varētu redzēt vai viņš izrādā drosmi vai bailes brīdī, kad jāstājas pretī briesmām. Velites šķēpam ir divas olektis garš koka rokturis, aptuveni divu pirkstu paltumā; tā galva ir aptuveni vienu sprīdi gara, izcili nokalta un noasināta līdz tādai pakāpei, ka tā trāpot pretiniekam, uzreiz saliecas, lai tas nevarētu mest šķēpu atpakaļ” (Pol., VI, 22). Līvija apraksts ir ļoti līdzīgs Polībija, tikai viņš precīzē šķēpu skaitu, ko *velites* nesa sev līdzi. Katram kareivim esot bijuši septiņi šķēpi (Liv., XXVI, 4, 6).*

No Polībija darba var iegūt informāciju arī par *velites* galvenajiem uzdevumiem. Piemēram, tie cīnījās pret ziloņiem (Pol., I, 40), iesāka kaujas pirms smagi bruņotajiem kājiniekiem (Pol., III, 73, 105, 113, 115; X, 39), iesaistījās sadursmēs ar ienaidnieka viegli bruņotajiem kājiniekiem (Pol., III, 101, 104; XI, 21, 22), uzbruka ienaidnieka apgādes līnijām (Pol., III, 102), uzbruka pretiniekiem kopā ar kavalēriju (Pol., III, 102, 110; XI, 21, 22), veica izlūkošanu (Pol., XVIII, 19, 21,) un apsargāja nometni (Pol. VI, 35). Bez šīm funkcijām, kas bija tipiskas viegli bruņotajiem kājiniekiem, *velites* spēja cīnīties arī tuvcīņā kā smagi bruņoti kājinieki. Adams Anders apgalvo, ka tā bijusi unikāla parādība, kas nebija raksturīga citu

⁵⁰Adam O. Anders. Roman light infantry and the art of combat: the nature and experience of skirmishing and non-pitched battle in Roman warfare 264 BC – AD 235. PhD Thesis, Cardiff University (2011). Pieejams: <http://orca.cf.ac.uk/29039>. P 13 [aplūkots 25. 03. 2015]

⁵¹Turpat P58 [aplūkots 25. 03. 2015]

tautu viegli bruņotajiem kājiniekiem.⁵² To, ka *velites* iesaistījušies arī tuvcīņā, apliecina Līvijs. „*Tie, kuri pietuvojās pārāk tuvu velites, nogalināja ar zobeniem. Šie karavīri, kreisajā rokā turēja trīs pēdas garu vairogu, labajā rokā - metamo šķēpu, bet pie jostas spāņu zobenu. Kad tiem nācās cīnīties tuvcīņā, viņi ielika šķēpus kreisajā rokā un izvilka savus zobenus,*” tā Līvijs apraksta romiešu *velites* cīņu pret galliem 189. gadā p.m.ē. kaujā pie Olimpa kalna (Liv., XXXVIII, 21). *Velites* tuvcīņā cīnījās arī pret maķedoniešiem: „*Viņi cīnījās cieši ierindā, it kā būtu sākusies īstā kauja. Velites pēc šķēpu izmešanas metās cīņā ar zobeniem; kavalērija, kad bija sasniegusi ienaidnieku, apstādināja zirgus un sāka cīņu, daži jātnieki cīnījās zirga mugurā, bet pārējie nokāpa no tiem un ieņēma vietu starp kājiniekiem*” (Liv., XXXI, 35).

Vēsturnieku vidū nav vienota viedokļa arī par to, kad tieši Otrā pūniešu kara laikā *velites* parādījušies Romas armijā. Daudzi modernie autori uzskata, ka *velites* pirmo reizi parādījušies Kapujas aplenkuma laikā 211. gadā p.m.ē., kad romiešu viegli bruņotie kājinieki iesaistījušies cīņā pret numīdiešu kavalēriju. Šādu viedokli par 211. gadu p.m.ē. pauž arī Dunkans Heds⁵³ un Emilio Gabba⁵⁴. Viņi uzskata, ka tas ir saistīts ar mantas cenza samazināšanu no 214. līdz 212. gadam p.m.ē. Šo reformu rezultātā tūkstošiem *proletarii* tagad varēja dienēt armijā.⁵⁵ Tupretim, Nikolas Sekunda uzskata, ka tā nav taisnība. Viņš uzskata, ka šo apgalvojumu var uzskatīt par nepatiesu, atsaucoties uz Līviju, divu iemeslu dēļ.⁵⁶

Pirmkārt, Līvijs raksta, ka *velites* cīnījās pret kartāgiešu ziloņiem jau Trēbijas kaujā 218. gadā p.m.ē. „*Par spīti visām briesmām, kas tiem draudēja, ierinda stavēja stingri un nekustīgi, kādu laiku, pretēji visam cerībām, arī pret ziloņiem. Daži viegli bruņotie kājinieki, kuri bija novietoti tur, kur varēja uzbrukt šiem dzīvniekiem, meta ziloņiem ar šķēpiem, atspieda tos atpakaļ un dzinās tiem pakaļ, durot zem astes, jo āda tur bija vismīkstākā,*” tā raksta Līvijs (Liv., XXI, 55, 11). Otrkārt, viegli bruņotie karavīri, kas stājās pretī numīdiešu kavalērijai kaujā par Kapuju, nebija *velites*. Līvijs uzskata, ka jaunie vīri no leģiona vidus tika izvēlēti tāpēc, ka bija stiprākie un ātrākie, nevis tāpēc, ka bija jaunākie un nabadzīgākie. Viņi arī cīnījās savādāk, kaujā dodoties kopā ar kavalēriju zirgu mugurās. Līvijs arī raksta, ka šo speciāli izvēlēto vīru bruņojums atgādināja *velites* bruņojumu, un nevis to, ka tie bija *velites* (Liv., XXVI, 4, 7-8).

Kad tieši šis karavīru tips parādījies, nevar precīzi noteikt. Bet pavisam noteikti

⁵² Adam O. Anders. *Roman light infantry and the art of combat: the nature and experience of skirmishing and non-pitched battle in Roman warfare 264 BC – AD 235*. PhD Thesis, Cardiff University (2011). Pieejams: <http://orca.cf.ac.uk/29039>. P58 [aplūkots 31. 03. 2015]

⁵³ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 160

⁵⁴ Gabba, E. *Republican Rome, the Army and the Allies*. Los Angeles: University of California Press. 1976. P 6

⁵⁵ Turpat P 5

⁵⁶ Sekunda, N. Military Forces. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 352

skaidrs ir tas, ka šie viegli bruņotie kājinieki bija Romas bruņoto spēku sastāvā jau pirms 211. gada p.m.ē. kaujas pie Kapujas. Visticamāk, *velites* ienāca romiešu karaspēkā jau pirms Trēbijas kaujas, Otrā pūniešu kara sākumā. *Velites* vienībās ievērojami uzlaboja romiešu mobilitāti, kas bija ļoti svarīgs elements cīņā pret Hannibālu. Šie viegli bruņoti kājinieki palielināja arī romiešu izredzes cīņā pret ziloņiem, kurus ļoti bieži izmantoja kartāgiešu armijas. *Velites* karavīru tips romiešu militārajā sistēmā pastāvēja līdz republikas beigu periodam. Principāta laikā to funkcijas jau pilnībā bija pārņēmuši ārzemju algotņi jeb *Auxiliaries*.⁵⁷

2. 2. Kavalērija

Pašos pirmsākumos romiešu kavalērija izveidojās kā atbalsta vienība Romas kājiniekiem. Kad Roma vēl bija tikai pilsēta pie Tibras upes, jātnieki nāca no valdnieka miesassargu un augstākās kārtas pārstāvju vidus, kas liecina par to, ka tā bija aristokrātiska institūcija. Servija Tūllija valdīšana (580. gads p.m.ē. – 530. gads p.m.ē.) iezīmējās kā pagrieziena punkts gan Romas valstij, gan tās armijai. Piemēram, militārajā sfērā romieši pārgāja uz grieķu hoplītu falangas taktiku. Daudz autori uzskata, ka Servija īstenotās reformas bija sākums reformu ķēdei, kas ilga no 5. gadsimta p.m.ē. vidus līdz 4. gadsimta p.m.ē. vidum. Reformu rezultātā armija tika sadalīta divos leģionos, kas sīkāk iedalījās centūrījās. Katram leģionam tika piekomandēta arī viena jātnieku vienība, kas sastāvēja no 600 vīriem un sīkāk iedalījās decūrījās.⁵⁸

4. gadsimta p.m.ē. beigās notika, iespējams, visnozīmīgākās militārās reformas Romas vēsturē. Romieši no hoplītu falangas pārgāja uz manipulāro sistēmu. Armija tika sadalīta četros leģionos, kas sīkāk iedalījās manipulās un centūrījās. Tā kā leģionu skaits dubultoījās, kavalēristu skaits katrā leģionā saruka; Romas aristokrātija jeb *equites* vēl joprojām armijai spēja piegādāt tikai 1200 jātniekus. Līdz ar to mainījās arī kavalērijas taktiskā formācija. Tagad par kavalērijas taktisko pamatvienību kļuva *turmae* jeb eskadriļļa, kas sīkāk iedalījās trijās decūrījās.⁵⁹ Lielākā daļa autoru piekrīt tam, ka šāda kavalērijas organizācija – 300 jātnieki leģionā, sadalīti desmit eskadriļļās katrā pa trīs decūrījām – sakās līdz ar manipulārās

⁵⁷ Adam O. Anders. *Roman light infantry and the art of combat: the nature and experience of skirmishing and non-pitched battle in Roman warfare 264 BC – AD 235*. PhD Thesis, Cardiff University (2011). Pieejams: <http://orca.cf.ac.uk/29039>. P58 [aplūkots 31. 03. 2015]

⁵⁸ Michael F. Pavkovič. *The Legionary Horsemen: An Essay on The equites legionis and equites promoti*. University of Hawaii (1991). Pieejams: scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9885. P 13 [aplūkots 31. 03. 2015]

⁵⁹ Turpat P 14 [aplūkots 31. 03. 2015]

sistēmas ieviešanu. Savukārt, Maikls Pavkovičs pauž versiju, ka tas, iespējams, noticis 2. gadsimta p.m.ē. vidū. Pirms tam jātnieku skaits leģionā mainījies atkarībā no apstākļiem.⁶⁰ Par labu šādai versijai runā Līvijs, kurš dažādās Romas kampaņās min atšķirīgu jātnieku skaitu, kas pievienots vienam leģionam. Piemēram, 150 jātniekus (Liv., XLI, 21, 3), 200 jātniekus (Liv., XL, 18, 6; XLIV, 21, 6), 400 *equites* (Liv., XXIII, 24, 13). Tomēr 300 jātnieki ir visbiežāk pieminētais skaitlis (Liv., VII, 25, 8; XXI, 17, 5; XXVI, 28, 7; XXIX, 24, 14; XXXII, 28, 10; XXIX, 28, 10; XL, 1, 5; XLI, 9, 2; XLII, 52, 8; XLIII, 12, 3 – 10).

Romiešu kavalērijas bruņojumu ļoti skrupulozi apraksta Polībjijs, turklāt viņš uzsver, ka jātnieku ekipējums laika gaitā ir mainījies. „*Jātnieki tagad ir bruņoti pēc grieķu parauga, bet vecajos laikos tiem nebija pat krūšu bruņas, viņi cīnījās viegli bruņoti, kā rezultātā tie varēja ļoti veikli uzkāpt un nokāpt no zirga, taču tuvciņa priekš tiem bija ļoti bīstama, jo viņi bija gandrīz kaili. Viņu šķēpi arī bija nederīgi lietošanai divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, viņi izgatavoja tos ļoti tievus un lokanus, kas samazināja šķēpu precizitāti, turklāt, pirms viņi kaut kam trāpīja, šķēpi, dēļ lielās kustības zirga mugurā, mēdza salūzt. Otrkārt, tikai viens no šķēpa galiem bija ass, ja pēc pirmā trieciena tas salūza, to nevarēja izmantot atkārtoti. Viņu vairogs bija izgatavots no vēršādas, pēc formas līdzīgs apaļajai maizei, ko izmantoja upurēšanā. Ar šo vairogu nevarēja uzbrukt, jo tas nebija pietiekami izturīgs; un kad vēršāda nolobījās un sapuva dēļ lietus, romiešu jātnieki palika bez vairogiem. Tā kā viņu pašu ieroči nebija ļoti kvalitatīvi, viņi tos sāka izgatavot pēc grieķu parauga tā rezultātā viņu šķēpu trieciens kļuva spēcīgs un precīzs, turklāt tos tagad varēja izmantot atkārtoti, jo tie bija ļoti izturīgi un abi šķēpa gali bija asi. Tas pats attiecās uz vairogiem kuri bija ļoti cieti uz izturīgi, tādēļ viņus varēja izmantot gan uzbrukumam, gan aizsardzībai,*” tā romiešu kavalērijas ekipējumu apraksta Polībjijs (Pol., VI, 25).

Vēsturniekiem nav šaubu, ka Polībjijs apraksta romiešu kavalēriju tādu, kāda tā bijusi viņa paša laikā, taču pētnieku vidū pastāv dažādi viedokļi par to, kad tieši kavalērijas bruņojums mainījies. Piemēram, Niks Fields⁶¹, Dunkans Heds⁶² un Gregorijs Dālijs⁶³ uzskata, ka romiešu jātnieki pārņēmuši grieķu bruņojumu pēc kara ar Pirru. Savukārt Marks Hīlijs⁶⁴, Pjērs Kagniarts⁶⁵ un Nikolas Sekunda⁶⁶ domā, ka tas noticis pēc katastrofālajām sakāvēm pret Hannibālu Otrā pūniešu kara sākumā.

⁶⁰ Michael F. Pavkovič. The Legionary Horsemen: An Essay on The *equites legionis* and *equites promoti*. University of Hawaii (1991). Pieejams: scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9885. P 16 [aplūkots 31. 03. 2015]

⁶¹ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. P 26

⁶² Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 161

⁶³ Daly, G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. P 74

⁶⁴ Healy, M. *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*. Oxford: Osprey Publishing, 1994. P 32

⁶⁵ Cagniart, P. The Late Republican army (146 – 30 BC) In: *A Companion to The Roman Army*. P 91

⁶⁶ Sekunda, N. Military Forces. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 352

Lai gan Romas pilsoņu kavalērija 3. gadsimtā p.m.ē jaunā bruņojuma dēļ kļuva daudz spēcīgāka, tās loma Romas militārajā sistēmā sāka mazināties. Pēc kara ar Hannibālu romieši aizvien vairāk sāka paļauties uz sabiedroto tautu jātniekiem, piemēram, numīdiešiem. Pēdējās ziņas par romiešu pilsoņu kavalērijas dalību karadarbībā tiek datētas ap 90. gadu p.m.ē. Pilsoņu trūkums, kas neļāva aizpildīt leģionu rindas „Sabiedroto karā” (91 gads p.m.ē. – 89. gads p.m.ē.), kalpoja par iemeslu, kādēļ pārstāja eksistēt romiešu kavalērija. Iespējams, tas notika arī tādēļ, ka numīdiešu un spāņu jātnieki, kas Romas armijā ienāca Otrā pūniešu kara laikā, bija daudz pārāki par romiešu pilsoņu kavalēriju, un vienkārši vairs nebija jēga to iekļaut armijā. Pati *equites* kārta nepārstāja eksistēt – kā sociāla institūcija tā saglabājās līdz pat 3. gadsimtam.⁶⁷

2. 3. Kaujas ziloņi

Ziloņi ir vienīgie dzīvnieki, ko cilvēki, sistemātiski un plašā mērogā, karadarbībā ir izmantojuši kā ieroci. Zirgus nevar uzskatīt par ieroci, jo to galvenais uzdevums vienmēr ir bijis kareivju transportēšana. Lai gan suņi dažreiz arī ir bijuši aktīvi kaujas dalībnieki, tiem nekad nav bijusi liela nozīme. Turklāt, zirgi un suņi bija pieradināti dzīvnieki, bet kara ziloņi – savvaļas. Katru no tiem vajadzēja noķert un speciāli apmācīt.⁶⁸ Lesters Borns senos kaujas ziloņus salīdzina ar tankiem Pirmajā pasaules karā. Starp izcilākajām īpašībām, kas padara tanku par nozīmīgu karadarbības elementu, ietilpst mobilitāte, spēks un masa, turklāt, cilvēkos tas atstāj milzīgu psiholoģisko efektu. Šādas pašas īpašības var novērot arī kaujas ziloņiem.⁶⁹

Romieši pirmo reizi ar kaujas ziloņiem saskārās 3. gadsimtā p.m.ē., taču tos karadarbībā izmantoja jau daudz agrāk. Aleksandrs Lielais pirmo reizi ar kaujas ziloņiem sastapās 331. gadā p.m.ē. kaujā pie Gaugamelas. Tomēr 15 persiešu ziloņi bija pārāk noguruši, lai piedalītos kaujā, un vēlāk maķedonieši, ieņemot Dārija III nometni, viņus sagūstīja. Pirmo reizi Aleksandrs Lielais pret ziloņiem cīnījās 326. gadā p.m.ē. kaujā pie Hidapsas pret indiešu valdnieku Poru. Indiešu ziloņi maķedoniešu kājniekiem nodarīja lielus zaudējumus, taču, pateicoties Aleksandra Lielā kavalērijai, kauju izdevās uzvarēt. Tobrīd maķedoniešu pašu rīcībā bija jau diezgan daudz kaujas ziloņu, tomēr Aleksandrs Lielais nolēma tos neizmantot kaujā pret Poru. Iespējams, ka par šādu soli viņš izšķīrās tādēļ, ka bija

⁶⁷ Sekunda, N. Military Forces. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 353

⁶⁸ Nossov, K. *War Elephants*. Oxford: Osprey Publishing, 2008. P 4

⁶⁹ Lester K. Born. *Tanks and Roman Warfare*. The Classical Journal, Vol. 23, No. 8 (May, 1928), pp. 564-572. P 564 Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/3289378> [aplūkots 23.03.2015.]

neiespējami šos milzīgos dzīvniekus pārceļt pār Hidapsas upi nepamanītus.⁷⁰

Kaujas ziloņiem bija liela nozīme arī Aleksandra Lielā pēcteču – diadohu – armijās. 317. gadā p.m.ē. Paraitakenes kaujā cīnījās Antigons Vienacis pret Eimēnu. Tā bija pirmā reize, kad abas diadohu armijas izmantoja kaujas ziloņus. Pēc gada abi pretinieki satikās atkal un arī šoreiz kaujā piedalījās liels skaits kaujas ziloņu.⁷¹ 301. gadā p.m.ē. kaujā pie Ipsas cīnījās Līsmahs un Seleiks pret Antigonu un viņa dēlu Dēmetriju. Arī šoreiz abas puses izmantoja kaujas ziloņus, bet sabiedroto Seleika un Līsmaha pusē šajā ziņā bija pārsvars, jo neilgi pirms kaujas Seleiks vienojās ar indiešu valdnieku Čandraguptu par 500 kaujas ziloņu piegādi. Sākumā veicās Antigonom un viņa dēlam, bet, kad Dēmetrija vadītā kavalērija uzbruka sabiedroto centram no aizmugures, viņi sastapās ar Seleika indiešu ziloņiem. Iniciatīva pārgāja sabiedroto pusē, un Seleika kavalērijas pretuzbrukums salauza Antigona armiju. Kauju pie Ipsas uzskata par pirmo kauju, kuras iznākumu izšķīra kaujas ziloņi. Pēc šīs kaujas Seleiks pat ieguva titulu „ziloņu karalis”.⁷²

Kaujas ziloņi kļuva par būtiski Seleikīdu armijas sastāvdaļu, jo to gandrīz nepārtrauktu piegādi nodrošināja sakari ar Indiju. Tā kā seleikīdi kontrolēja ziloņu piegādi no Āzijas, citi diadohi bija spiesti meklēt alternatīvus veidus, lai papildinātu savas armijas ar kaujas ziloņiem. Visvairāk paveicās Ēģiptes valdniekiem Ptolemajiem I. Kad Ptolemajs I uzzināja, ka zemēs uz dienvidiem no Ēģiptes savvaļā dzīvo ļoti daudz ziloņu, viņš nosūtīja pirmās ekspedīcijas, lai tos sagūstītu un atvestu uz Ēģipti. Arī nākamie Ēģiptes valdnieki turpināja šādu praksi un Ptolemaja II (285. gads p.m.ē. – 246. gads p.m.ē.) rīcībā bija jau 300 Āfrikas ziloņi.⁷³ Pirmā sadursme starp Āfrikas meža ziloņiem un Indijas ziloņiem notika 217. gadā p.m.ē. kaujā pie Rafījas, kur satikās Ptolemaja IV un Antioha III armijas. Kaujai sākoties, Ptolemaja IV augumā mazākie Āfrikas ziloņi lielo Indijas ziloņu priekšā bija spiesti atkāpties, Antiohs III bija tuvu uzvarai, taču tad pieļāva kļūdu. Brīdī, kad kopā ar kavalēriju bija nonācis ienaidnieka aizmugurē, viņš sāka vajāt bēgošos pretiniekus, nevis uzbruka ēģiptiešu centram no muguras. Ptolemajs IV pārgrupējās un pārgāja pretuzbrukumā, kad Antiohs III atgriezās, viņa armija jau bija pilnībā sakauta.⁷⁴

Romieši ar kaujas ziloņiem iepazinās 3. gadsimta p.m.ē. sākumā pēc tam, kad Ēpeiras valdnieks Pirrs iebruka Dienviditālijā. Pirrs līdzī bija paņēmis 20 kaujas ziloņus, un pirmajās

⁷⁰ Nossov, K. *War Elephants*. P 19

⁷¹ Turpat P 20

⁷² Turpat P 22

⁷³ Turpat

⁷⁴ Turpat

sadursmēs šie dzīvnieki atstāja graužošu efektu uz romiešiem.⁷⁵ Romiešu reakciju, sastopoties ar ziloņiem pirmo reizi Hēraklejas kaujā 280. gadā p.m.ē., apraksta Plutarhs: „*Beidzot, kad romiešus, vairāk nekā jebkad, atspieda atpakaļ ziloņi un viņu zirgi, pat pirms sadursmes ar šiem lielajiem dzīvniekiem, šausmās sāka bēgt, aiznesot līdzī savus jātniekus, Pirrs iesaistīja savu tesāliešu kavalēriju, kas sāka apslaktēt bēgošos romiešus*” (Plut., *Pyrrhus*, 17). Gadu vēlāk kaujas ziloņi Pirram atnesa vēl vienu uzvaru. 279. gadā p.m.ē. kaujā pie Auskulas Pirrs ar romiešiem sīvi cīnījās divas dienas pēc kārtas. Pirmajā dienā grieķi nevarēja izmantot kaujas ziloņus nepiemērotā reljefa dēļ – romieši bija ieņēmuši pozīcijas mežā, kas atradās uz paugura, bet otrajā dienā Pirram izdevās romiešus piespiest cīnīties klajā laukā. Brīdī, kad grieķu falangas sadūrās ar romiešu manipulām, Pirrs, kopā ar vieglajiem kājiniekiem, sūtīja uzbrukumā 19 kaujas ziloņus. Šoreiz romieši bija sagatavojušies – lai apturētu ziloņus, viņi armijas priekšā novietoja 300 ratus, aprīkotus ar pīķiem un lāpām. Šajos ratos atradās arī karavīri, kuri ar metamajiem šķēpiem centās apturēt ziloņu uzbrukumus. Tomēr brīdī, kad karavīri, kas atradās torņos uz ziloņu mugurām, un viegli bruņotie kājinieki, kas pavadīja kaujas ziloņus, raidīja atbildes zāles, romiešu karotāji no ratiem sāka bēgt. Pēc tam kaujas ziloņi uzlauza arī pārējās romiešu līnijas – Pirrs atkal bija guvis uzvaru. Tiesa gan, arī Pirra armija bija cietusi lielus zaudējumus. Tāpēc pastāv teiciens „Pirra uzvara” – uzvara, kas prasījusi tik lielus upurus, ka tā pielīdzināma sakāvei.⁷⁶

Romiešiem beidzot izdevās Pirru sakaut 275. gadā p.m.ē. kaujā pie Beneventas. Šoreiz kaujas ziloņi Ēpeiras valdnieku pievīla. Pastāv divas versijas par to, kā romiešiem izdevās apturēt kaujas ziloņus. Saskaņā ar pirmo versiju, romieši esot iezieduši cūkas ar piķi un taukiem, tās aizdedzinājuši un palaiduši pretī Pirra ziloņiem. Cūku kvieciņi esot nobaidījuši ziloņus, kas panikā metušies bēgt, sabradājot savus karavīrus. Otra versija apgalvo, ka romieši uzvarējuši, pateicoties nejaušībai. Viens no Pirra ziloņiem – vēl joprojām mazulis – ticis ievainots un sācis skaļi raudāt. To sadzirdējusi zilonēna māte, kas metusies aizsargāt savu mazuli. Līdz ar to izjukusi visa kaujas ziloņu formācija. Tikmēr romieši izmantojuši situāciju un raidījuši pa apjukušajiem ziloņiem šķēpu zāles. Rezultātā iestājies pilnīgs apjukums un ziloņi metušies bēgt. Pēc šīs kaujas Pirrs pameta Itāliju un atgriezās Ēpeirā.⁷⁷

Nākamais konflikts, kurā romiešiem nācās cīnīties pret kaujas ziloņiem, bija Pirmais pūniešu karš (264. gads p.m.ē. – 241. gads p.m.ē.). Jau 262. gadā p.m.ē. romiešiem Sicīlijā izdevās sakaut lielu kartāgiešu armiju, kurā ietilpa arī kaujas ziloņi. Tomēr 255. gadā p.m.ē.

⁷⁵ Jo – Ann Shelton. *Elephants as Enemies in Ancient Rome*. Concentric: Literary and Cultural Studies 32.1 (2006), pp. 3 – 25. Pieejams: <http://www.concentric-literature.url.tw/issues/Animals/1.pdf>. P 9 [aplūkots 19. 03. 2015]

⁷⁶ Nossov, K. *War Elephants*. P 25

⁷⁷ Turpat P 25

Tunisas kaujā romieši cieta sakāvi, jo spartiešu algotnis Ksantips, kurš vadīja kartāgiešu armiju, cīņā pielietoja 100 kaujas ziloņus. Roma revanšējās 251. gadā p.m.ē. Sicīlijā, sakaujot lielu kartāgiešu armiju pie Panormas.⁷⁸ Pēc kaujas romiešu rīcībā nonāca arī 140 kartāgiešu kaujas ziloņi, taču romieši nedomāja tos izmantot karadarbībā. Karavadonis Lūcijs Kacēlijs Metels lika nosūtīt šos dzīvniekus uz Romu, kur tie, skatītājiem par prieku, tika nogalināti arēnā. Džoana Šeltona uzskata, ka romieši šādi rīkojušies, jo ziloņi simbolizējuši sakauto un pazemoto Kartāgas valsti. To nogalināšana arēnā ļāvusi Romas publikai, kas nepiedalījās reālā karadarbībā, sajusties kā kara dalībniekiem.⁷⁹

Otrajā pūniešu karā (218. gads p.m.ē. – 201. gads p.m.ē.) Hannibāls, dodoties pāri Alpiem uz Itāliju, savā armijā bija iekļāvis arī 37 kaujas ziloņus. Lai gan grūtajā ceļā kartāgieši zaudēja daudzus vīrus un zirgus, visiem ziloņiem izdevās šķērsot Alpus. Kaujas ziloņiem bija liela nozīme pirmajā Hannibāla kaujā ar romiešiem pie Trebijas upes 217. gadā p.m.ē. Viņi nobiedēja romiešu zirgus un izdzenāja viegli bruņotos kājiniekus. Tomēr pēc Trēbijas kaujas nezināmu iemeslu dēļ visi ziloņi, izņemot vienu, nomira. Kaujas ziloņi piedalījās arī Hannibāla pēdejā kaujā 202. gadā p.m.ē. pie Zamas. Romieši bija sagatavojušies ziloņu uzbrukumam un brīdī, kad Hannibāls pavēlēja ziloņiem uzbrukt, viņi ar trompešu un flautu palīdzību sacēla milzīgu troksni, kas nobiedēja kartāgiešu kaujas ziloņus. Tie panikā sāka bēgt un iejuka kartāgiešu rindās. Tos dažus ziloņus, kas tomēr devās uz priekšu, romieši vienkārši izlaida cauri savām līnijām un vēlāk sagūstīja.⁸⁰

Drīz pēc Otrā pūniešu kara beigām arī romieši karadarbībā sāka izmantot ziloņus. Saukaujot Kartāgu, to rīcībā nonāca daži kaujas ziloņi, kas pirmo reizi tika izmantoti 199. gada p.m.ē. karā pret Maķedonijas valdnieku Filipu V. Ļoti svarīga bija arī romiešu jaunā aliance ar Numīdiju, jo numīdieši kļuva par galvenajiem ziloņu piegādātājiem Romas republikai visa 2. gadsimta p.m.ē. garumā. Vienā reizē numīdieši parasti atsūtīja 10 - 22 dzīvniekus. Romieši izmantoja ziloņus cīņā pret Maķedoniju, selekīdiem, ķeltibēriem, kartāgiešiem Trešajā pūniešu karā un pret galliem. Ziloņi bija aktīvi dalībnieki gandrīz visās nozīmīgākajās romiešu kaujās līdz pat Mārija reformām, un dažreiz tiem kaujā bija izšķiroša nozīme. Piemēram, ziloņu loma līdz galam nav novertēta Kinoskefālas (197. g. p.m.ē.) un Pidnas (168. g. p.m.ē.) kaujās. Parasti uzvaras lauri šajās kaujās tiek piedēvēti romiešu manipulas pārkumam pār maķedoniešu falangu, bet tieši kaujas ziloņi bija tie, kas abās

⁷⁸ Nossov, K. *War Elephants*. P 27

⁷⁹ Jo – Ann Shelton. *Elephants as Enemies in Ancient Rome*. Concentric: Literary and Cultural Studies 32.1 (2006), pp. 3 – 25. Pieejams: <http://www.concentric-literature.url.tw/issues/Animals/1.pdf>. P 10 [aplūkots 19. 03. 2015]

⁸⁰ Nossov, K. *War Elephants*. P 28

kaujās sagrāva maķedoniešu flangus un nodrošināja uzvaru.⁸¹

Ziloņus romieši bija paredzejuši izmantot arī 190. gadā p.m.ē. kaujā pie Magnēsijas pret selektīdu valdnieku Antiohu III. Tomēr pirms kaujas tika nolemts tos atstāt rezervē armijas aizmugurē. Par šādu soli brāļi Skipioni izšķīrās tādēļ, ka romiešu mazajiem Āfrikas ziloņiem nebija nekādas cerības cīņā pret Antioha lielajiem Indijas ziloņiem. Par to raksta Līvijs: „*Sešpadsmit ziloņi tika atstāti rezervē aiz triarii līnijām; viņi nevarēja stāties pretī Antioha ziloņiem, kuri bija piecdesmit pieci, turklāt Āfrikas ziloņi nespēj sacensties ar Indijas ziloņiem, pat ja viņi ir vienādā skaitā, pēdejie ir daudz lielāki un tie cīnās apņēmīgāk.*” (Liv., XXXVII, 39, 13).

Romieši ziloņus izmantoja arī pilsētu aplenkumos. Piemēram, 153. gadā p.m.ē. Numantijas aplenkumā. Romas karavadonis Kvints Fulvijs Nobiliors izmantoja kaujas ziloņus, lai sadragātu pilsētas mūrus. Taču romiešu centieni izgāzās, kad vienam no ziloņiem uz galvas uzkrīta mūra fragments, viņam sākās panika, kas ātri izplatījās arī starp pārējiem ziloņiem. Lielie dzīvnieki sāka bēgt un sabradāja visus, kuri gadījās tiem ceļā.⁸²

Lai gan romieši ar kaujas ziloņiem iepazīs jau 3. gadsimta p.m.ē. sākumā, viņi paši sāka tos izmantot karadarbībā relatīvi vēlu - tikai 2. gadsimta p.m.ē. sākumā. Džoana Šeltona uzskata, ka tam bija vairāki iemesli. Pirmkārt, viņi uztvēra ziloņus kā mežonīgās dabas elementu, kas apdraud cilvēkus. Otrkārt, viņi uzskatīja, ka pat trenētie kaujas ziloņi nevar būt uzticami, jo jebkurā mirklī tajos varējā pamosties savvaļas instinkti, kas apdraudētu apkārtesošos cilvēkus. Treškārt, romieši ziloņus asociēja ar saviem ļaunākajiem ienaidniekiem - Pirru un kartāgiešiem. Tādēļ izrādes, kurās ziloņi tika mocīti un beigās nogalināti, romiešu vidū bija ļoti populāras, jo šie dzīvnieki simbolizēja gan sakauto ienaidnieku, gan mežonīgo dabu.⁸³

2. gadsimta p.m.ē. beigās kaujas ziloņu izmantošana Romas armijā apstājās, jo romieši nonāca atklātā konfliktā ar saviem bijušajiem sabiedrotajiem – numīdiešiem, kas bija galvenie ziloņu piegādātāji Romas republikai. Tādēļ 1. gadsimta p.m.ē. pirmajā pusē romieši vispār neizmantoja kaujas ziloņus. Vēlāk kaujas ziloņi atkal paradījās romiešu arsenālā. Piemēram, Cēzars pielietoja kaujas ziloņus, iebrūkot Britānijā, lai nobaidītu ķeltus.⁸⁴

⁸¹ Nosssov, K. *War Elephants*. P 30

⁸² Michael B. Charles. *AFRICAN FOREST ELEPHANTS AND TURRETS IN THE ANCIENT WORLD*. Phoenix, Vol. 62, No. 3/4 (Fall-Winter/automne-hiver 2008), pp. 338-362. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/25651736>. P 350 [aplūkots 23. 03. 2015]

⁸³ Jo – Ann Shelton. *Elephants as Enemies in Ancient Rome*. Concentric: Literary and Cultural Studies 32.1 (2006), pp. 3 – 25. Pieejams: <http://www.concentric-literature.url.tw/issues/Animals/1.pdf>. P 24 [aplūkots 19. 03. 2015]

⁸⁴ Nosssov, K. *War Elephants*. P 31

No romiešu ieroču šķirām attīstību manipulārās sistēmas laikā piedzīvoja kavalērija un viegli bruņotie kājinieki. Laika posmā starp karu ar Pirru un Otro pūniešu karu, mainījās romiešu jātnieku bruņojums. Pilsoņu kavalērija kļuva spēcīgākā, tomēr tās loma militārajā sistēmā mazinājās, jo pēc katastrofālajām sakāvēm Otrajā pūniešu karā, samazinājās romiešu kavalērijas rekrutēšanas bāze un aizvien lielāku nozīmi Romas armijā ieguva sabiedroto tautu jātnieki.

Viegli bruņoto kājinieku tips – *velites*, ar sev raksturīgo bruņojumu, parādījās Otrā pūniešu kara laikā, bet pirms tam viņu funkcijas pildīja daudz sliktāk organizētie un bruņotie – *roarii*. *Velites* daži autori uzskata par unikāliem sava tipa karotājiem, jo viņi arī dažreiz spēja pildīt smagi bruņoto kājinieku funkcijas. *Velites* līdzīgi kā romiešu kavalēriju, vēlāk izkonkurēja ārzemju algotņu un sabiedroto vienības.

Savukārt pilnīgi jauna ieroču šķira, kas ienāca romiešu armijā manipulārās sistēmas laikā, bija kaujas ziloņi. Roma pirmo reizi ar kaujas ziloņiem saskārās, cīnoties pret Pirru. Pēc tam kaujas ziloņi sagādāja romiešiem problēmas pirmajos divos Pūniešu karos. Roma pati ziloņus karadarbībā sāka izmantot salīdzinoši vēlu, jo romieši ziloņos saskatīja mežonīgo dabu un savus ienaidniekus. Tomēr, kad ziloņi parādījās Romas armijā, tiem vairākās, nozīmīgās kaujās bija izšķirošā loma.

3. Tehniskie jaunieviesumi

3. 1. Aplenkuma ierīces un artilērija

Tuvajos Austrumos - rampas, mūra dragājamās iekārtas, tuneļi, aplenkuma torņi un citas aplenkuma ierīces un metodes - parādījās jau ap 2. gadu tūkstoša p.m.ē. beigām. Senajā Grieķijā aplenkuma tehnika ienāca tikai ap 5. gadsimtu p.m.ē. Grieķi bija ļoti talantīgi šajā sfērā, un jau ap 4. gadsimtu p.m.ē. viņi sāka konstruēt ļoti izsmalcinātas aplenkuma iekārtas. Ballistas un katapultas ātri kļuva par galvenajiem ieročiem gan tajās armijās, kas uzbruka pilsētām, gan tajās, kas tās aizsargāja. Romieši sāka pielietot aplenkuma ierīces un artilēriju relatīvi vēlu, jo pirmās ziņas parādās starp 4. un 3. gadsimtu p.m.ē., bet precīzu laiku ir grūti noteikt.⁸⁵

Viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem aplenkumiem, ko veica romieši, bija Veija pilsētas aplenkums, kas ilga no 405. gada p.m.ē. līdz 396. gadam p.m.ē. Pilsētas aplenkums beidzās ar romiešu uzvaru. Šis bija ļoti nozīmīgs notikums, jo, ieņemot etrusku Veija pilsētu, Roma kļuva par vadošo pilsētvalsti Latijas reģionā. Līvijs, aprakstot Veija aplenkumu, nerunā par artilēriju vai mūra dragājamām ierīcēm, tomēr atsevišķu aplenkuma elementus viņš piemin: „*Tas, ko mums vajag aprakstīt, ir torņi, aizsega ierīces, nojumes un citas aplenkuma ierīces, ko izmantoja pilsētas ieņemšanā?*” (Liv., V, 5, 6). Dažas aplenkuma metodes un ierīces Līvijs piemin arī 335. gadā p.m.ē. „*Tāpēc viņš uzbūvēja rampu, bet pie mūriem pievilka aizsega ierīces un torņus, taču veiksmīgu apstākļu dēļ, viņam tos nevajadzēja izmantot,*” tā Kalesas aplenkumu apraksta Līvijs (Liv., IIX, 16, 8).

Artilēriju pirmo reizi Līvijs datē ap 386. gadu p.m.ē. Romas konsuls Markus Furius Kamillus vēlējās ieņemt volsku pilsētu Anciumu, bet uzbrukumu nevarēja īstenot, jo trūka aplenkuma ierīču. „*Pateicoties tās spēkam, pilsētu varēja ieņemt tikai ar lielu skaitu aplenkuma ierīču, artilēriju un kara mašīnām,*” tā raksta Līvijs (Liv., VI, 9, 2). Otro reizi artilēriju Līvijs piemin 296. gadā p.m.ē., kad romieši ieņem samnitu pilsētu – Romuleju. „*Šeit arī neviena aplenkuma ierīce netika uzbūvēta, neviena katapultas uzstādīta; brīdi, kad karogi nokļuva uz mūriem, nekāda aizstāvju pretestība nespēja noturēt mūsu vīrus,*” tā Līvijs raksta par pilsētas ieņemšanu (Liv., X, 17, 7-8).

Džonatans Rots uzskata, ka Līvijs pieminētās aplenkuma ierīces Veija pilsētas aplenkumā ir anahronisms. Par vēlākajiem aplenkumiem, ko piemin Līvijs, runājot, viņš nenoliedz, ka Roma 4. gadsimtā p.m.ē. bija kļuvusi par daudz bagātāku un ietekmīgāku

⁸⁵ Jonathan P. Roth. *Siege narrative in Livy: representation and reality*. Cambridge University Press (2006). Pieejams: <https://courses.cit.cornell.edu/class3676/secure/Roth.pdf>. P 51 [aplūkots 03.03.2015.]

pilsētvalsti nekā tā bija 5. gadsimtā p.m.ē., līdz ar to tā varēja atļauties konstruēt dārgās aplenkuma ierīces.⁸⁶ Tomēr viņš uzskatīja, ka romiešiem vēl joprojām trūka nepieciešamās zināšanas, un, visticamāk, arī šie Līvija pieminētie gadījumi ir anahronismi.⁸⁷ Viņš pat apgalvo, ka līdz Otrajam pūniešu karam, romieši nekad nav izmantojuši pat tik salīdzinoši elementāru tehniku kā mūra dragājamās ierīces.⁸⁸

Otrais pūniešu karš, atšķirībā no pirmā kara ar Kartāgu, kas pārsvarā norisinājās uz jūras, bija izteikts sauzemes karš. Paralēli lielām kaujām atklātā laukā liela nozīme bija arī pilsētu ieņemšanai. Pirms tam, ieskaitot arī Pirmo pūniešu karu, Roma, aplencot kādu pilsētu, izmantoja pavisam vienkāršu taktiku. Romas armija izveidoja ap pilsētu gredzenu, lai tā nevarētu saņemt palīdzību no ārpuses, un pēc vairāku mēnešu aplenkuma, kad aizstāvju resursi un spēki bija izsmelti, romieši forsēja vaļņus bez jebkāda tehniskā atbalsta.⁸⁹

Aplenkums varēja ilgt pat desmit gadus un beigties, tā arī neieņemot pilsētu. Uzskatāms piemērs šādai situācijai ir Lilibejas aplenkums Pirmā pūniešu kara laikā. Romieši Lilibēju aplenca 251. gadā p.m.ē., bet pēc desmit gadiem, kad Kartāga bija spiesta kapitulēt un lūgt mieru, pilsēta vēl joprojām turējās. Romiešu sabiedrotie - Sirakūzu grieķi - mēģināj sagraut Lilibejas vaļņus ar aplenkuma ierīcēm, taču tas neizdevās. Aplenkums bija nesekmīgs, jo romiešu karaflote nenobloķēja ostu, bet pašu romiešu sauzemes spēkiem nebija vajadzīgās tehnikas un pieredze, lai sagrautu vaļņus.⁹⁰

Otrajā pūniešu karā, ņemot vērā kara raksturu un intensīvu, romieši aizvien vairāk pilsētu aplenkumos sāka izmantot dažādas tehniskās vienības. Piemēram, 214. gadā p.m.ē. Klaudijs Marcellus un Fābijs Maksims aplenca kartāgiešu ieņemto Kasilinum. Pilsētas aizstāvji izrādīja sīvu pretestību, tāpēc Fabijs gribēja atkāpties. Marcellus nepiekrita šādam solim un nolēma uzbrukt pilsētai, izmantojot aplenkuma ierīces. Par to raksta Līvijs: „*Tagad uzbrukums kļuva nopietns, kad visdažādākie vairogi, aplenkuma ierīces un artilērijas vienības tika vērsti pret pilsētas mūriem, tad kampānieši lūdza Fābijam drošu atkāpšanos uz Kapuju.*” (Liv., XXIV, 19, 9). Lai gan pēc Līvija var saprast, ka romiešu rīcībā bija ļoti liels aplenkuma ierīču skaits, britu militārais vēsturnieks Dunkans Kembells uzskata, ka šajā laikposmā romieši vēl joprojām bija slikti apgadāti ar militāro tehniku, kas paredzēta pilsētu ieņemšanai.⁹¹

Nākamā nozīmīgā kauja, kurā romieši ļoti plaši pielietoja kaujas tehniku, bija

⁸⁶ Jonathan P. Roth. *Siege narrative in Livy: representation and reality*. Cambridge University Press (2006). Pieejams: <https://courses.cit.cornell.edu/class3676/secure/Roth.pdf>. P 53 [aplūkots 03.03.2015.]

⁸⁷ Turpat P 54 [aplūkots 03.03.2015.]

⁸⁸ Roth P. J. N. War. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. Ed. Sabin P., Van Wees H., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P 394

⁸⁹ Cambell, B.D. *Ancient Siege Warfare 546-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2005. P 49

⁹⁰ Turpat P 49

⁹¹ Turpat P 51

Sirakūzu aplenkums, kas risinājās no 214. līdz 212. gadam p.m.ē. Šī cīņa izvērtās ļoti sīva, jo pilsēta bija spēcīgi nocietināta, turklāt, šajā laikā Sirakūzās dzīvoja slavenais sengrieķu izgudrotājs un matemātiķis Arhimēds, kurš radīja daudzas kaujas mašīnas pilsētas aizsardzībai. Neskaitot ballistas un katapultas, ko Arhimēds konstruēja pilsētas aizsardzībai, viņš radīja arī vairākus pilnīgi jaunus un specifiskus ieročus. Piemēram, „Arhimēda nagu” - milzīgu celtni ar āķi galā, ko izmantoja, lai paceltu un apgāztu uzbrucēju kara kuģus.⁹²

Romieši bija spiesti ieviest vairākas inovācijas savā aplenkuma tehnikā. Uzbrūkot Sirakūzām, viņi izmantoja katapultas, aplenkuma torņus un kāpnes. Daudzas no šīm ierīcēm tika uzstādītas uz kuģiem, lai varētu uzbrukt no jūras puses. Visslavenākā un neparastākā ierīce, ko romieši Sirakūzu aplenkuma laikā izmantoja pirmo reizi, bija *sambuca*. Detalizētu *sambuca* aprakstu mums sniedz Polībijs: „Bez šiem kuģiem viņam bija arī astoņi kvinkvirēmu pāri. Katram pārim tika izņemti airi, vienam kuģim ostas pusē, otram labā borta pusē un tad viņi tika savienoti kopā ar bortiem, kuros vairs nebija airi. Uz šiem dubultajiem kuģiem, kurus darbināja ārējie airi, viņi, pietuvojoties mūriem, uzstādīja ierīci, ko sauca *sambuca*. Ierīces konstrukcija bija šāda: kāpnes bija četras pēdas platas un tik augstas, lai saniegtu mūru augšu no vietas, kur tās atbalstījās; katru pusi kapnēm aizsargāja margas, bet virs galvām tika uzbūvēts aizsegs. Pēc tam kāpnes tika novietotas tā, ka to kājas atbalstījās uz abu kuģu klājiem, bet pašas kāpnes tika izvirzītas uz priekšu pāri priekšējiem bortiem. Mastu galos trīses tika nostiprinātas ar virvēm: un kad ierīci gatavojās izmantot, vīri, kas stāvēja kuģu pakaļgalā, sāka vilkt virves, kas bija piestiprinātas kāpņu augšgalā, kamēr citi, kuri stāvēja uz klāja palīdzēja celt un balansēt ierīci ar gariem stabiem. Kad kuģi bija pietuvojušies krastam, izmantojot abu kuģu ārējos airus, romieši mēģināja nolaist ierīci uz pilsētas mūriem. Kāpņu galā tika uzbūvēta koka platforma, kuru no trīs pusēm sargāja pītie vairogi, uz šīs platformas stāvēja četri vīri, kas cīnījās, lai iegūtu placdarmu uz pilsētas mūriem. Kad viņiem izdevās noturēt iegūtās pozīcijas, viņi atraisīja pītos vairogus, lai pārējie karavīri, kas sekoja viņiem pa kāpnēm, varētu pēc iespējas ātrāk nokļūt uz mūriem. Šī konstrukcija ieguva nosaukumu *sambuca*, jo pēc izskata ļoti atgādināja mūzikas instrumentu ar šādu pašu nosaukumu.”(Pol., VIII, 4, 2-11). Sirakūzas krita 212. gadā p.m.ē. Pilsētas ieņemšanas laikā tika nogalināts arī slavenais sengrieķu izgudrotājs Arhimēds. Pēc Sirakūzu ieņemšanas romiešu rīcībā nonāca liels skaits kaujas tehniku, ko grieķi bija izmantojuši pilsētas aizsardzībai, tā papildinot Romas arsenālu.

Pēc Sirakūzu ieņemšanas nākamais nozīmīgais aplenkums, kas ietekmēja Romas bruņoto spēku artilērijas attīstību, bija kauja par Jauno Kartāgu, Ibērijas pussalā 209. gadā p.m.ē. Līvijs raksta, ka pēc pilsētas ieņemšanas, romiešu rīcībā nonāca 120 lielās katapultas,

⁹² Cambell, B.D. *Greek And Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. P 34

281 mazās, 23 liela izmēra ballistas, 52 mazās ballistas, kā arī liels skaits *skorpionu* (artilērijas iekārta, kas domāta, lai izšautu liela izmēra bultas) un visdažādāko kalibru lādiņi (Liv., XVI, 47, 7).

Līdz šim mēs redzam, ka aplenkuma tehnikas ieviešana un nozīmes pieaugums Romas armijā balstās uz kara laupījumu, nevis uz pašu romiešu organizētu militārās tehnikas ražošanu. Arī *sambucu* romieši neizgudroja, viņi šo ierīci pārņēma no grieķiem, kas pazina šādu ieroci jau ilgi pirms tam.⁹³ Par pagrieziena punktu vēsturnieks Dunkans Kembells uzskata 204. gadu p.m.ē. Šajā gadā Skipions aplenca Utikas pilsētu Ziemeļāfrikā netālu no Kartāgas. Romieši aplenkumā izmantoja ne tikai to aplenkuma tehniku, ko bija atņēmuši kartāgiešiem Sicīlijā, bet arī paši lielā skaitā sāka būvēt kaujas mašīnas uz vietas.⁹⁴ Nakamajā gadā, kad Skipiona vadītā flote tikās ar kartāgiešu karafloti pie Tunisas, ļoti daudzi romiešu karakuģi tika aprīkoti ar smagajām katapultām.⁹⁵

Kembells arī uzskata, ka ļoti liela nozīme artilērijas un aplenkuma ierīču ienākšanai Romas bruņojumā, bija militārajām kampaņām, kuras romieši izcīnīja Grieķijā, piemēram, 200. – 196. gads p.m.ē. karš pret Maķedoniju; 191. – 189. gads p.m.ē. karš pret Aetoliešu konfederāciju; 195. gads p.m.ē. karš pret Spartu.⁹⁶ Grieķi, kā jau augstāk minēts, bija ļoti advancēti militārās tehnikas sfērā. Bez trofejierociem, ko romieši ieguva lielā skaitā, šajos karos tika iegūtas arī neatsveramas zināšanas, kas vēlāk līdz pat impērijas sabrukumam, nodrošināja romiešiem tehnisko pārsvaru pār saviem ienaidniekiem. Arī Līvijs, stāstot par romiešu cīņām pret grieķiem, aizvien biežāk Romas bruņojumā piemin aplenkumu ierīces. „*Negadījums, kas notika ar aplenkuma torni, deva maķedoniešiem vēl lielāku pārliecību. Brīdī, kad tas tika pārvietots pa zemi, kas vēl nebija līdz galam pieblīvēta, viens no riteņiem ieņēma un tornis sasvērās uz vienu pusi, liekot pretiniekiem domāt, ka tas tūlīt sagāzīsies,*” tā romiešu neveiksmi pie Atraksas Tesālījā 198. gadā p.m.ē. apraksta Līvijs (Liv., XXXII, 18, 3). Aplenkuma ierīcēm bija liela nozīme arī Hēraklejas aplenkumā 191. gadā p.m.ē. Hērakleja bija aetoliešu galvenais cietoksnis. Līvijs raksta: „*Romieši uzbrukumā pilsētai vairāk izmantoja kara mašīnas nevis ieročus, turpretī, aetolieši, aizstāvot pilsētu, vairāk paļāvās uz ieročiem. Kad pilsētas mūrus dragāja tarāni, viņi, nevis kā parasti, centās tos viltīgi pārķert ar virvēm, kam galā uzsietas cilpas, bet gan izmantoja spēku, apmētājot romiešu kara mašīnas ar degošām pagalēm.*” (Liv., XXXVI, 23, 1 – 2).

Ļoti interesantu hipotēzi, par artilērijas ienākšanu romiešu bruņojumā, pauž Valērija Benvenuti. Viņa uzskata, ka romieši artilērijas iekārtas sāka lietot 3. gadsimta p.m.ē. sākumā.

⁹³ Cambell, B.D. *Greek And Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. P 24

⁹⁴ Cambell, B.D. *Ancient Siege Warfare 546-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2005. P 53

⁹⁵ De Souza, P. Battle. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 443

⁹⁶ Cambell, B.D. *Greek and Roman Artillery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. P 23

Tam par iemeslu kalpojās Pirra iebrukums Dienviditālijā. Ir zināms, ka Pirrs lietoja aplenkuma ierīces, tai skaitā katapultas, karojot Sicīlijā no 278. gada p.m.ē. līdz 276. gadam p.m.ē. Tādēļ Benvenuti domā, ka romieši, redzot Pirra panākumus, arī sāka izmantot artilērijas iekārtas.⁹⁷

Savas teorijas pamatošanai Benvenuti izmanto arheoloģisko materiālu, konkrētāk, romiešu kolonijas Kosas mūrus. Kosa bija latīņu kolonija, 140 kilometrus no Romas, Toskānas reģiona dienvidos. Pilsēta atradās uz pakalna pašā jūras krastā. Kosa tika dibināta 273. gada p.m.ē. un tā pastāvēja līdz pat 416. gadam mūsu ērā, kad epidēmijas dēļ tā tika pamesta. Kosa bija pirmā apdzīvotā vieta Itālijas pussalā, kuras aizsardzības torņi bija nevis iebūvēti pilsētas mūrī, bet gan izvirzīti uz āru, un tie bija izvietoti ar regulāru intervālu. Benvenuti uzskata, ka izvirzījums uz āru un regulārais intervāls liecina par to, ka šajos torņos bija izvietotas artilērijas iekārtas, visticamāk, ierīces, ar ko varēja šaut bultas, jo, ja ienaidnieks tuvotos mūriem, viņš nonāktu krustugunīs starp diviem torņiem.⁹⁸ Apstiprinājumu šādai teorijai var atrast 1. gadsimta romiešu arhitekta un militārā inženiera Vitrūvija darbā *De Architectura* jeb „Par arhitektūru”. „*Attālumam starp torņiem jābūt bultas šāviena attālumā; tātad, ja viens tornis tiks ielenkts, ar skorpionu (ierīce bultu šaušanai) un citu šaujammiekārtu, kas atrodas torņos pa labi un kreisi, palīdzību, ienaidnieku varēs atspiest atpakaļ.*” (Vitr., I, 5, 4). Tomēr bez intervāla starp izvirzītajiem torņiem, kas ir diezgan nepārliecinošs fakts, Benvenuti nav citu pierādījumu, ar ko pamatot savu versiju. Kosā nav atrasti nekādi arheoloģiskie materiāli, piemēram, bultu uzgaļi vai katapultu lādiņi, kas varētu liecināt par artilērijas iekārtu klātbūtni šajā apmetnē, arī nevienā no senajiem avotiem nav minēts, ka romieši ap šo laiku pilsētu aizsardzībā lietojuši šaujammiekārtas.

Otrajā pūniešu karā pilnība var novērot to, kā mainījās Romas attieksme pret aplenkuma tehnikas izmantošanu. Kara gaitā romieši aizvien biežāk un lielākos apmēros pilsētu aplenkumos sāka lietot kaujas mašīnas. Var pieņemt, ka tas ir saistīts ar romiešu izvēlēto stratēģiju cīņai pret Hannibālu. Plāns paredzēja atgriezt Hannibālu no apgādes, tādēļ vajadzēja ieņemt svarīgākās pilsētas, kas atbalstīja kartāgiešus. Ilgstoši aplenkumi bija laikietilpīgi un nebija garantijas, ka tie beigsies sekmīgi. Aplenkumu ierīču izmantošana palielināja izredzes ieņemt pilsētu ātrāk un efektīvāk. Tādēļ arī romieši sāka pielietot kara tehniku, kas bija viens no izšķirošajiem elementiem, lai gūtu uzvaru pār Hannibālu, jo šīs kara mašīnas palīdzēja atņemt kartāgiešiem atbalsta bāzes. Sākumā viņi izmantoja tikai sabiedroto vai ienaidniekam atņemtās ierīces, bet kara beigās jau paši sāka tās ražot.

Liela nozīme bija arī vēlākajām kampaņām pret grieķiem, jo šī tauta tajā laikā bija

⁹⁷ Valérie Benvenuti. *The Introduction of Artillery in the Roman World: Hypothesis for a Chronological Definition*. *Memoirs of the American Academy in Rome*, Vol. 47 (2002), pp. 199-207. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/4238797>. P 206 [aplūkots 11.03.2015.]

⁹⁸ Turpat P 199 [aplūkots 11.03.2015.]

gājusi vistālāk militārās inženierijas jomā. Turklāt, bez ierīcēm un zināšanām militārajā sfērā, romieši no grieķiem pārņēma daudzus inženierijas sasniegumus, kas kalpoja arī civilajā sfērā, piemēram, ceļamkrānus, vinčas, dzirnavas utt.

3. 2. *Gladius Hispaniensis*

Gladius Hispaniensis jeb vienkārši *gladius* ir viens no populārākajiem romiešu ieročiem, ko izmantoja līdz pat 3. gadsimtam mūsu ērā. Tas ir īss duramais zobens ar abpusgriezīgu asmeni, kas cēlies no Ibērijas pussalas. „Bez vairoga viņi nēsāja arī zobenu, tas nokarājās gar labo augsšstilbu un saucās „spāņu zobens”. Viņš ir izcils priekš duršanas un ļoti efektīvi griež ar abām malām, jo tā asmens ir ļoti spēcīgs un stabils,” tā *gladius* apraksta Polībijs (Pol., VI, 23, 6-7). Britu militārais vēsturnieks Roberts O' Konnels uzskata, ka *gladius Hispaniensis* ir visnāvējošākais ierocis, kāds jebkad radīts Senajos laikos, un līdz pat šaujāmieroču izgudrošanai cilvēces vēsturē neviens cits ierocis nav nogalinājis tik daudz cilvēku kā *gladius Hispaniensis*.⁹⁹

Vēsturnieku vidū nav vienota viedokļa par to, kad tieši *gladius Hispaniensis* ienāca romiešu bruņojumā. Ir divi galvenie uzskati, kad tas noticis. Vieni uzskata, ka tas noticis Pirmā pūniešu kara laikā, bet otri - kad Roma karoja ar Hannibālu. Versiju par to, ka romieši *gladius* pieņēma Pirmā pūniešu kara laikā, pauž Gregorijs Dālijs.¹⁰⁰ Savu teoriju viņš balsta uz Polībiju tekstiem, kuros tiek aprakstīta romiešu cīņa ar galliem pēc Pirmā pūniešu kara 225. gadā p.m.ē. Polībijs: „Romieši vairogi, jāpiebilst, bija daudz labāki priekš aizsardzības un to zobeni priekš uzbrukuma, jo ar gallu zobeniem varēja tikai cirst nevis durt.” (Pol., II, 30, 8). Viņš turpina: „Romieši, tieši pretēji, ciršanas vietā turpināja durt ar saviem zobeniem, kas neliecās un bija ļoti efektīvi.” (Pol., II, 33, 6). Nedaudz savādāku viedokli pauž Niks Fields, viņš uzskata, ka Pirmā pūniešu kara laikā romieši ir sākuši lietot *gladius Hispaniensis* prototipu - *falcata*, ko pārņēmuši no ibēriešu algotņiem, kuri cīnījušies Kartāgas pusē Sicīlijā, bet īstais zobens Romas arsenalā ienācis vēlāk - Otrā pūniešu kara laikā.¹⁰¹ Arī Marks Hīlijs uzskata, ka Pirmā pūniešu kara laikā romieši, cīnoties ar ibēru algotņiem, iepazīlušies ar *gladius* prototipu, bet ap 200. g. p.m.ē. tie sava bruņojumā ieviesuši īsto „spāņu zobenu”.¹⁰² Šādu viedokli pauž arī Daniels Pītersons¹⁰³ un Adrians Goldsvortijs¹⁰⁴.

⁹⁹ Healy, M. *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*. P 42

¹⁰⁰ Daly, G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. P 66

¹⁰¹ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. P 19

¹⁰² Healy, M. *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*. P 41

¹⁰³ Peterson, D. *The Roman Legions*. The Crowood Press Ltd. 1998. P 8

Terencs Vaiss uzskata, ka romieši *gladius Hispaniensis* savā bruņojumā ieviesa pēc Jaunās Kartāgas krišanas 209. gada p.m.ē. Skipions pēc pilsētas krišanas gustā saņēmis ļoti daudz spāņu ieroču meistarus un licis tiem izgatavot slavenos zobenus. Visticamāk, visa viņa armija bija bruņota ar šiem zobeniem 204. gadā p.m.ē., kad romieši izcēlās Ziemeļāfrikā.¹⁰⁵ Šai teorijai piekrīt arī Jans Penrozs¹⁰⁶ un Pets Sauterns¹⁰⁷.

Dunkans Heds, turpretī, pauž versiju, ka *gladius Hispaniensis* kļuvis par standarta ieroci romiešu armijā tikai 200. gadā p.m.ē., Otrā Maķedonijas kara laikā.¹⁰⁸ Viņam arī ir interesanta versija par to, kādu zobenu romieši izmantojuši cīņā pret galliem 225. gadā p.m.ē., par ko raksta Polībjijs (Pol., II, 30, 8). Heds uzskata, kas šis ierocis, ko romieši izmantojuši pret galliem, nav cēlies no Ibērijas pussalas, bet gan no Grieķijas. Visticamāk, tam par pamatu ņemts vai nu *kopis* vai *xiphos*, kas bija divi populārākie grieķu zobenu veidi.¹⁰⁹

Bez Polībija, uz kuru pārsvarā atsaucas mūsdienu vēsturnieki, diskutējot par *gladius Hispaniensis* izcelsmi, arī citi senie autori savos darbos raksta par „spāņu zobenu” un piemin tā klātbūtni daudz senākos notikumos nekā tajos, ko apraksta Polībjijs. Ja pieņemam, ka zobens, ko romieši izmantoja jau iepriekš minētajā kaujā pret galliem, patiešām ir bijis *gladius Hispaniensis*, tad no tā izriet, ka Polībjijs pirmo reizi datē „spāņu zobenu” ap 225. g. p.m.ē. „Spāņu zobenu” klātbūtni daudz agrākos notikumos piemin Auls Gellijs savā darbā *Noctes Atticae* jeb „Atikas naktis”. Viņš apraksta divkauju starp romiešu konsulu Titu Manliusu Torkvatu un milzīga auguma gallu karotāju 361. gadā p.m.ē. „*Apbruņojies ar kājinieku vairogu un spāņu zobenu, viņš devās pretī gallam*”, tā raksta Auls Gellijs (Aulus Gellius, IX, 13, 14). Šo pašu epizodi līdzīgi apraksta arī Tits Līvijs: „*Tad viņa biedri palīdzēja viņam apbruņoties; viņš paņēma kājinieku vairogu un spāņu zobenu, jo tas bija daudz piemērotāks tuvīņai.*” (Liv., VII, 10, 5). Šīs divas atsauces par „spāņu zobenu” tomēr nevajadzētu uzskatīt par pierādījumu tam, ka romieši jau 4. gs. p.m.ē. lietojuši *gladius Hispaniensis*. Lielākā daļā militāro vēsturnieku uzskata, ka Līvijs un Auls Gellijs ar „spāņu zobenu” apzīmējuši īsu duramo zobenu nevis konkrēti *gladius Hispaniensis*. Šo viedokli savā pētījumā par *gladius Hispaniensis* evolūciju pauž arī spāņu arheologs un eksperts Senās Romas jautājumos Kvesada Sanzs¹¹⁰.

Visticamāk, romieši Pirmā pūniešu kara laikā no Kartāgas ibēriešu algotņiem pārņēma

¹⁰⁴ Goldsworthy, A. *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson Ltd. 2003. P 29

¹⁰⁵ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. London: Osprey Publishing, 1982. P 20

¹⁰⁶ Penrose, J. *Rome and Her Enemies*. Oxford: Osprey Publishing, 2005. P 35

¹⁰⁷ Southern, P. *The Roman army : a social and institutional history*. P 212

¹⁰⁸ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 157

¹⁰⁹ Turpat 157

¹¹⁰ Quesada Sanz. *gladius Hispaniensis: an archaeological view from Iberia*. Journal of Roman Military Equipment Studies, JRMES, 8, (1997), pp. 251–270. Pieejams:

<https://www.uam.es/proyectos/investigacion/warmas/online/Quesada%20gladius%20ROMEC%20rd.pdf>. P 253 [aplūkots 19.02.2015.]

gladius Hispaniensis prototipu un tas bija zobens, ko viņi lietoja cīņā pret galliem, lai gan iespējams, ka šim zobenam izcelsme ir saistīta ar Grieķiju. Pēc Jaunās Kartāgas krišanas Otrā pūniešu kara laikā viņu rokās nonāca īstais *gladius*. Katrā ziņā, šis zobens noteikti tika izmantots 200. gadā p.m.ē., kad romieši karoja Maķedonijā pret Filipu V. Līvijs apraksta maķedoniešu šoku, ieraugot, ko *gladius* nodarījis to biedriem: „Bet, kad viņi ieraudzīja ķermeņus, kas bija sadalīti gabalos ar „spāņu zobenu”, rokas nogrieztas līdz ar plecu, galvas atdalītas no ķermeņa, zarnas uzšķērstas un citas briesmīgas brūces, viņi saprotot, pret kādu ieroci un kādiem vīriem viņiem jācīnās, tie šausmās pagriezās un bēga.” (Liv., XXXI, 34, 5). Otrā pūniešu kara laikā šis ierocis vēl nespēlēja lielu loma, jo parādījās tikai kara beigās, bet pēc tam *gladius Hispaniensis* kļuva par standarta ieroci romiešu armijā līdz pat mūsu ēras sākumam. Pateicoties „spāņu zobenam”, romiešu armija guva ļoti daudzas uzvaras, kas, savukārt, ļāva Romai izaugt par impēriju.

3. 3. *Pilum*

Bez *gladius Hispaniensis* romiešu kājinieku bruņojumā ietilpa arī smags, metamais šķēps - *pilum*. No Polībija tekstiem var iegūt diezgan skrupulozu *pilum* izgatavošanas aprakstu: dzeloņains dzelzs gals aptuveni 1,35 m garš tiek ievietots koka rokturī, kas ir apmēram uz pusi īsāks, un tad tas tiek piekniedēts. Kopējais *pilum* garums sasniedza 1,8 metrus. Vieta, kur koka rokturis savienojās ar šķēpa dzelzs galu, bija aptuveni 3,75 cm bieza. Polībiji min arī to, ka kaujās romieši ņēmuši līdz divus *pilum* šķēpus. Viens bijis smagāks par otru un domāts tuvākai distancei (Pol., VI, 23, 9-11).

Gregorijs Dālijs nenoliedz, ka eksistējuši divi *pilum* veidi, bet uzskata, ka kaujās romieši devušies tikai ar vienu šķēpu. *Pilum*, uzbrūkot pretiniekam, tika mesti no 30 m attāluma, un uzreiz pēc metiena būtu neiespējami raidīt vēl vienu šķēpu zalvi. Turklāt, horizontālais *scutum* (romiešu kājinieku vairogs) rokturis apgrūtināja otra šķēpa noturēšanu rokā. Visticamāk, otru *pilum* romieši nesa līdz pārgajienos un pirms kaujas to atstāja rezervē - armijas nometnē.¹¹¹

Pilum, protams, tika mests ar mērķi nogalināt pretinieku, bet, ja tas neizdevās un *pilum* trāpīja vairogā, šķēps bija izgatavots tā, lai pretinieks vairs nevarētu izmantot ne savu vairogu, ne arī raidīt *pilum* atpakaļ, jo pēc trieciena šķēpa gals saliecās. Romiešu metamā šķēpa jauda bija tik spēcīga, ka tas varēja izurbties cauri diviem vairogiem.¹¹²

¹¹¹ Daly. G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. P 64

¹¹² Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996. P 9

Runājot par laiku, kad *pilum* ienācis romiešu bruņojumā, vēsturnieku vidū, līdzīgi kā ar *gladius Hispaniensis*, nav vienotas nostājas. Turklāt, diskusijas par *pilum* ienākšanu Romas armijā, atšķirība no diskusijām par „spāņu zobenu”, apgrūtinā ar citi apstākļi. Visi pētnieki, runājot par „spāņu zobenu”, piekrīt viedoklim, ka šī ieroča izcelsmes vieta ir Ibērijas pussala. *Pilum* gadījumā situācija ir daudz komplicētāka, jo vēsturnieki nevar vienoties ne par laiku, kad šis metamais šķēps ienācis romiešu arsenalā, ne arī par tā ģeogrāfisko izcelsmes vietu.

No senajiem autoriem visagrāk kaut ko līdzīgu *pilum* piemin Līvijs un Plutarhs. Līvijs, iespējams, par *pilum* pirmo reizi runā 293. gada p.m.ē. notikumu sakarā. Šajā laikā romieši cīnījās 3. samnītu karā pret samnītu, etrusku, ķeltu, sabīņu, lukānu un umbru koalīciju. „*Viņu krāsainos un apzeltītos vairogus caursita romiešu metamie šķēpi,*” tā kādas kaujas epizodē apraksta Līvijs (Liv., X, 39, 12). Plutarhs, savukārt, *pilum* piemin romiešu karā pret Pirru. Plutarhs raksta: „*Dionīsijs tomēr nepiemin abas kaujas pie Auskulas, nedz arī atzīst romiešu sakāvi, bet apgalvo, ka abas armijas cīnījās līdz saulrietam, bet pēc tam atkāpās; Pirrs, viņš min, tika ievainots rokā ar metamo šķēpu, un viņa nometni izlaupīja dauniāņi.*” (Plut., *Pyrrhos*, 21, 9).

Niks Fields uzskata, ka šie metamie šķēpi, ko piemin Līvijs un Plutarhs, nav īstie *pilum*, bet gan to prototipi. Viņš, atsaucoties uz Polībiju, uzskata, ka pirmās ziņas par autentisko *pilum* var datēt ap 251. gadu p.m.ē. „*Kad ziloņi uzbruka grāvim, tos ievainoja vīri, kas atradās uz mūriem, tajā pašā laikā pār viņiem nolīja metamo šķēpu lietus, ko meta papildspēki, kas tikko bija ieradusies pie grāvja,*” tā cīņu pret kartāgiešu ziloņiem apraksta Polībijijs (Pol., I, 40, 12). Tāpēc Niks Fields uzskata, ka *pilum* nāk no Ibērijas pussalas, un romieši šo ieroci pārņēmuši no ibēru algotņiem, kas cīnījās kartāgiešu pusē Pirmā pūniešu karā.¹¹³ Arī Gregorijs Dālijs uzskata, ka *pilum* romieši pārņēmuši Pirmā pūniešu kara laikā no ibēriem, taču viņš atzīst, ka jau pirms tam romieši lietojuši *pilum* līdzīgu metamo šķēpu.¹¹⁴ Nika Fielda viedoklim piekrīt arī Niks Sekunda.¹¹⁵

Atšķirībā no iepriekš minētajiem autoriem, Dunkans Heds uzskata, ka *pilum* saknes nav meklējamas Ibērijas pussalā, bet par romiešu metamā šķēpa izcelsmes vietu viņš uzskata Itālijas pussalu. Heds domā, ka romieši šo ieroci pārņēmuši no etruskiem un sākuši to lietot jau 4. gadsimta p.m.ē. sākumā. Pirmie no romiešu karavīriem *pilum* sāka izmantot *hastati*, bet vēlāk arī pārējie smagi bruņotie kājinieki nomainīja savu tuvcīņas šķēpus pret metamajiem šķēpiem.¹¹⁶

Ļoti nozīmīgu pētījumu, par romiešu armijas bruņojumu un taktiku republikas periodā

¹¹³ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. P 19

¹¹⁴ Daly, G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. P 64

¹¹⁵ Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996. P 24

¹¹⁶ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 156

ir veicis Poznaņas universitātes pasniedzējs Julius Tomčaks. Liela daļa vēsturnieku savos pētījumos par seno laiku bruņojuma attīstību balstās uz senajiem rakstiskajiem avotiem, turpretī Tomčaks, lai pamatotu savas teorijas, pārsvarā izmanto arheoloģisko materiālu. Visvecākais *pilum* oriģināls ir atrasts Spānijā, un to datē ap 3. gadsimta p.m.ē. beigām, taču Tomčaks uzskata, ka šī šķēpa izcelsme ir daudz senāka.¹¹⁷

Vissenākie šķēpu gali, kas daļēji atbilst Polībija aprakstam, ir atrasti Apenīnu pussalas dienvidos, un tie tiek datēti ap 5. gadsimtu p.m.ē. Vienu šādu eksemplāru, kas nāk no 5. gadsimta p.m.ē. vidus, atrada netālu no senās grieķu kolonijas Metaponcijas. Šķēpa rokturis bija 31 cm garš, un tam klāt bija piestiprināts slikti fiksēts dzelzs gals. Līdzīgi šķēpi, kuri nāk no 4. gadsimta p.m.ē., ir atrasti pie Arpi, Gravinas, Pestumas un Pontečagnano. Neviens no šiem šķēpiem pēc izmēra neatbilst Polībija aprakstam, taču to konstrukcija (dzelzs gals ievietots koka rokturī) ir ļoti līdzīga to šķēpu uzbūvei, ko romieši izmantoja 2. gadsimtā p.m.ē. Julius Tomčaks atzīst, ka ibēru bruņojums 3. gadsimtā p.m.ē. ir bijis ļoti līdzīgs romiešu, taču viņš uzskata, ka *pilum* ir vietējās izcelsmes un romieši to vai arī tā prototipu pazinuši jau ilgi pirms tam, kad nonākuši kontaktā ar ibēru karotājiem Pirmā pūniešu kara laikā.¹¹⁸

To, ka šis ierocis nāk no Apenīnu pussalas, pierāda arī atradumi Ziemeļītalijā. No 5. gadsimta p.m.ē. sākuma nāk 45 cm garš šķēpa rokturis ar 6 cm garu galu, kas atrasts pie Monteriko, Po ielejā. Iespējams, šim ierocim ir etrusku izcelsme, jo tā rokturis ir ļoti līdzīgs 120 cm garajam šķēpa rokturim, ko atrada etrusku 5. gadsimta p.m.ē. kapenēs un kas tagad glabājas Vatikāna muzejā.¹¹⁹ *Pilum* izcelsmi no etruskiem apstiprina arī Plīnijs Vecākais savā darbā „Dabas vēsture” (Plinius, 7.201). Turklāt, arheoloģiskie materiāli parāda arī to, ka līdzīgu metamo šķēpu jau diezgan agri pazinuši arī ķelti, kas apdzīvoja Po upes ieleju Apenīnu pussalas ziemeļos. Daudzi *pilum* līdzīgi šķēpu rokturi no 4. gadsimta p.m.ē. atrasti ķeltu nekropolē pie Montefortīno.¹²⁰

Maikls Bērnis arī uzskata, ka *pilum* nāk no Apenīnu pussalas. Viņš uzskata, ka romieši šo ieroci pārņēmuši no samnitiem, kuru apdzīvotajā teritorijā *pilum* līdzīgi metamie šķēpi izmantoti jau no 5. gadsimta p.m.ē.¹²¹ Savas teorijas pamatošanai viņš izmanto arī fragmentu no *Ineditum Vaticanum*, ko sarakstījis nezināms 2. gadsimta p.m.ē. romiešu autors. „*Ne*

¹¹⁷ Juliusz Tomczak. *Roman military equipment in the 4th century BC: pilum, scutum and the introduction of manipular tactics*. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica 29 (2012). Pieejams: <http://hdl.handle.net/11089/5618>. P 39 [aplūkots 25.02.2015.]

¹¹⁸ Turpat P 46 [aplūkots 25.02.2015.]

¹¹⁹ Turpat P 56 [aplūkots 25.02.2015.]

¹²⁰ Turpat P 56 [aplūkots 25.02.2015.]

¹²¹ Michael T. Burns. *The Homogenisation of Military Equipment Under the Roman Republic*. Institute of Archaeology, University College London (2003). Pieejams: <http://www.digressus.org/articles/romanizationpp060-085-burns.pdf>. P 65 [aplūkots 01.03.2015.]

samnītu ovālais vairogs, ne viņu metamie šķēpi neietilpa mūsu bruņojumā, mēs cīnījāties ar apaļajiem vairogiem un tuvciņas šķēpiem... Bet, kad mēs nonācām konfliktā ar samnitiem, mēs pārņēmām viņu ovālos vairogus un metamos šķēpus... Pārņemot ārzemnieku ieročus, mēs sākām valdīt par tiem, kuri bija pārāk augstās domās par sevi,” tā par pilum ieviešanu romiešu bruņojumā raksta šis nezināmais autors.¹²² To, ka pilum romieši, visticamāk, pārņēmuši no samnitiem 4. gadsimta p. m. ē beigās, apgalvo arī Pets Sauterns.¹²³

Diskusijas par pilum izcelsmi un ienākšanu romiešu bruņojumā vēl joprojām ir aktuālas. Kā liecina arheoloģiskie materiāli un atsevišķi senie avoti, pilum līdzīgi metamie šķēpi visā Apenīnu pussalā bijuši izplatīti jau ap 5. gadsimtu p.m.ē. Tādējādi romieši, visticamāk, līdz 3. gadsimtam p.m.ē. lietojuši pilum prototipus, bet ar 3. gadsimtu p.m.ē. to bruņojumā ienācis oriģinālais pilum, kas vēlāk ticis izmantots līdz pat impērijas sabrukumam.

Tehniskajā sfērā galvenie jaunieviesumi bija aplenkuma ierīces un artilērija. Pirmās šādas ierīces parādījās jau ap 2. gadu tūkstoši p.m.ē., bet romieši tās sāka pielietot ļoti vēlu. Pirmās aplenkuma ierīces un katapultas romieši izmantoja Otrā pūniešu kara laikā. Sākuma tie bija tikai trofejieroči, bet jau kara beigās Roma pati sāka izgatavot aplenkuma ierīces. Aplenkuma sfērā romieši daudz ko aizguva no grieķiem, kuri bija ļoti avancēti šajā jomā. Savukārt jau impērijas periodā romieši aplenkuma ierīču izgatavošanā bija izkonkurējuši visas pārējās tautas.

Tāpat manipulārās sistēmas laikā romiešu bruņojumā ienāca jauni kājinieku ieroči. Slavenā *Gladius Hispaniensis* prototipu romieši aizguva no ibēriem Pirmā pūniešu kara laikā. Oriģinālo „spāņu zobenu” romieši sāka izgatavot Otrā pūniešu kara laikā. *Gladius Hispaniensis* kā kājinieku standarta ieroci Roma izmantoja līdz par 3. gadsimtam mūsu ērā.

Bez „spāņu zobena” romiešu kājinieku bruņojumā ienāca arī jauns metamais šķēps – pilum. Šādus metamos šķēpus Vidusjūras reģiona rietumu un centrālajā daļā, kā vēsta arheoloģiskais materiāls, pazina jau ļoti sen. Visticamāk pilum prototipu romieši lietojuši jau no 5. gadsimta p.m.ē., bet īstais šķēps Romas arsenālā parādījies 3. gadsimtā p.m.ē.

¹²² *Ineditum Vaticanum*: H. Von Arnim (1892), *Hermes* 27: 118; trans. T. Cornell (1995), *The Beginnings of Rome* (London), P 170.

¹²³ Southern, P. *The Roman army : a social and institutional history*. P 90

4. Izmaiņas militārajā organizācijā

4.1. Rekrutēšanas sistēma un taktiskā formācija

Hannibala karagājiens uz Itāliju Romai izvērtās ļoti asiņains. Daudzajās kaujās pret Kartāgu krita tūkstošiem romiešu. Kā jau minēts, tikai pie Kannām vien dienas laikā romieši kopā ar sabiedrotajiem zaudēja aptuveni 50 000 vīru.¹²⁴ Lielie dzīva spēka zaudējumi lika romiešiem meklēt jaunus risinājumus, kā papildināt armijas skaitlisko sastāvu.

Pēc katastrofālās sakāves pie Kannām Roma par valsts līdzekļiem no privātajiem saimniekiem atpirka 8000 vergus, kas brīvprātīgi piekrita cīnīties pret Kartāgu. Valsts maksāja arī par viņu bruņojumu. No šiem vīriem izveidoja divus leģionus. Pēc dienesta beigām viņiem tika apsolīta brīvība. Vēl divi leģioni tika izveidoti no jauniešiem, kas bija par jaunu dienestam. Armijā uzņēma arī aptuveni 6000 cietumniekus un parādniekus, kas brīvprātīgi pieteicās dienēt. Šos vīrus apbruņoja ar ieročiem, kas iepriekš bija atņemti ķeltiem.¹²⁵ Bez šiem pagaidu risinājumiem tika veikti arī tādi grozījumi rekrutēšanas sistēmā, kas saglabājās līdz pat Marija reformām. Galvenās izmaiņas skāra mantas cenza prasības iesaukšanai armijā. Dienēt leģionā varēja tikai tie, kuriem piederēja īpašums vismaz 11 000 asu vērtībā.¹²⁶ Pēc katastrofālajām sakāvēm pret Hannibalu īpašuma vērtība, lai dienētu leģionā, tika ievērojami samazināta. Tas notika laika posmā no 214. – 212. gadam p.m.ē., un tad minimālā īpašuma vērtība, lai dienētu armijā, bija 4000 asu.¹²⁷

Šo izmaiņu dēļ iesaukšanai armijai bija pakļauti tūkstošiem *proletarii*, kuri pirms tam nevarēja dienēt, jo nebija pietiekami turīgi. Viņu skaits svārstījās no 75 000 līdz 100 000.¹²⁸ Pirms tam *proletarii* varēja tikt mobilizēti ārkārtas gadījumā, kad tika izsludināts *tumultus*.¹²⁹ Terencs Vaiss uzskata, ka tā tas varēja notikt pirms kaujas pie Kannām, kad Roma izveidoja sešus jaunus leģionus.¹³⁰ *Proletarii* iesaukšana sauzemes spēkos atstāja iespaidu arī uz karafloti. Pirms reformām *proletarii* varēja tikt mobilizēti flotē kā airētāji, piemēram, plaša *proletarii* iesaukšana karafloate notika 217. gadā p.m.ē., bet 214. gadā p.m.ē. *proletarii* airētāji visā karaflotē tika aizstāti ar vergiem.¹³¹ Romas rekrutēšanas sistēma republikas periodā paredzēja, ka katrs leģionārs tiek iesaukts uz vienu gadu, bet parasti dienesta laiks aprobežojās ar vienu īsu kampaņu, pēc kuras vīri devās mājās. Kad vīri tika izraudzīti dienēšanai nākamajā

¹²⁴ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. P 55

¹²⁵ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 29

¹²⁶ Penrose, J. *Rome and Her Enemies*. P 26

¹²⁷ Gabba, E. *Republican Rome, the Army and the Allies*. Los Angeles: University of California Press. 1976. P 5

¹²⁸ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 30

¹²⁹ Gabba, E. *Republican Rome, the Army and the Allies*. P 5

¹³⁰ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 30

¹³¹ Turpat P 30

gadā, tika izveidoti pilnībā jauni leģioni, tādēļ republikas laika leģioniem nebija sava identitāte atšķirībā no impērijas laika vienībām. Pūniešu karu laikā militārās kampaņas notika arvien tālākās zemēs, tāpēc dienesta laiks arī atbilstoši pieauga. Tā dēļ aizvien grūtāk bija savervēt karavīrus un noturēt tos vienībās. Lielākā daļa karavīru bija zemnieki un amatnieki, atrodoties prom no mājām, cieta viņu ienākumi, tādēļ viņi neatbalstīja dienesta termiņa pagarināšanu un ļoti bieži pieprasīja savu demobilizāciju.¹³²

Otrā pūniešu kara laikā leģionus sāka mobilizēt uz visu gadu. Arī rekrutēšanas sistēmā notika izmaiņas. Jaunā sistema paredzēja, ka priekšējo līniju karavīri tiek regulāri nomainīti ar jauniem spēkiem no mājām. Ikgadējais iesaukums netika atcelts, bet to mainīja - rekrūši vienkārši papildināja esošos leģionus. Sāka veidoties kaut kas līdzīgs patstāvīgiem leģioniem, un līdz ar to pieauga armijas profesionalitāte, taču jāatzīmē, ka šo vienību sastāvs regulāri mainījās.¹³³

Lavrencs Kepijs apgalvo, ka, sākot ar 200. gadu p.m.ē., Romas armija kļuva aizvien profesionālāka, jo arī sāka veidoties kaut kas līdzīgs patstāvīgu karavīru kārtai. Tie bija vīri, kuriem patika piedzīvojumi un risks, vai arī kuriem nebija cieša saikne ar mājām, tādēļ viņi labprāt pēc obligātā militārā dienesta beigām pieteicās armijā atkāroti.¹³⁴ Uzskatāms piemērs šādai situācijai ir centurions Spūrijs Ligustins, kura karjeru apraksta Līvijs: *„Es kļuva par karavīru konsulu Publija Sulpīcija un Gaja Aurēlija laikā. Armijā, kura devās uz Maķedoniju, es kalpoju divus gadus, cīnoties pret Filipu V; trešajā gadā, par izrādīto drosmi, Tits Kvinsijs Flamīnijs man piešķīra centuriona posteni desmitajā hastati manipulā. Pēc Filipa sakāves mēs atgriezāmies Itālijā, kur mūs demobilizēja, es nekavējoties kā brīvprātīgais devos uz Spāniju konsula Marka Porcija vadībā. Šis karavadonis mani augstu novērtēja un piešķīra man pirmās hastati centūrijas centuriona amatu. Trešajā reizē es atkal kā brīvprātīgais pieteicos armijā, kura devās cīnīties pret aetoliešiem un Antiohu. Manijs Acīlijs mani iecēla par centurionu pirmajā principes centūrijā. Kad Antiohs atkāpās un aetolieši padevās, mēs atgriezāmies Itālijā. Pēc tam es divreiz piedalījos kampaņās, kurās leģions tika iesaukts uz vienu gadu. Es cīnījies Spānijā, vispirms Fūlvija Flaka vadībā un pēc tam pretora Tibērija Grakha vadībā. Es atgriezos mājās kopā ar Flaku un vēl citiem karavīriem, ko viņš bija paņēmis no provinces sev līdzī, lai tie piedalītos triumfa gājienā par godu savai drosmei. Četrās reizes dažu gadu laikā es biju paaugstināts par primus pilus (pirmās triarii centūrijas centurions). Trīsdesmit četras reizes komandieri mani apbalvoja par drosmi. Sešas reizes es saņēmu pilsoņa vainagus. Armijā esmu nodienējis divdesmit divus gadus un tagad es esmu*

¹³² Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 29

¹³³ Turpat.

¹³⁴ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P 34

piecdesmit piecus gadus vecs.”(Liv., XLII, 34).

Tomēr arī ar šīm izmaiņām rekrutēšanas sistēmā, kas notika pēc Otra pūniešu kara, nepietika, un romieši aizvien vairāk saskārās ar cilvēkresursu trūkumu savā armijā. Nepārtrauktie kari samazināja un, visbeidzot, arī iznīcināja Itālijas sīkos zemes īpašniekus – vīrus, kas veidoja Romas armijas pamatu. Daudz vēsturnieki šim procesam devuši apzīmējumu „Hannibala mantojums”.¹³⁵

Džons Serrati pauž versiju, ka, iespējams, šo „rekrūšu krīzi” nav izraisījis ne tik daudz cilvēkresursu zudums, bet gan apstākļi, ka romiešu karadienests palicis rekrūšiem finansiāli neizdevīgāks, jo mazinājušies kara laupījuma apmēri. Piemēram, 151. gadā p.m.ē., kad vajadzēja uzsākt neizdevīgu un bīstamu karadarbību Spānijā, Roma nespēja savākt pietiekami daudz rekrūšu, tādēļ iztrūkumu karaspēkā nācās papildināt ar itāļu sabiedrotajiem.¹³⁶ Šo epizodi apraksta Polībijs: „*Marsells acīmredzami baidījās turpināt karu, jo līdz šim neredzēta panika bija pārņēmusi jaunus rekrūšus, ar kādu nebija saskāries neviens no vecajiem karavīriem. Panika izplatījās tika tālu, ka pat kompetentie virsnieki, kas atbilda militāro tribūnu amata prasībām, nevēlējās šos amatus ieņemt. Agrāk nekas tāds nebija noticis un parasti uz šiem amatiem veidojās liela rinda. Tas pats bija ar legātiem, kurus iecēla konsuli un kuriem vajadzēja asistēt ģenerālim. Bet pats ļaunākais bija tas, ka jaunie vīrieši, lai izvairītos no dienesta, meklēja tādus aizbildinājumus, ko bija apkaunojoši apspriest, nepieklājīgi izskatīt un neiespējami pārbaudīt.*” (Pol., 35, 4, 1 – 8). Divus gadus vēlāk, kad vajadzēja karot pret turīgo Kartāgu, šādas problēmas nebija novērojamas, un par brīvprātīgo trūkumu nevarēja sūdzēties. „*Pilsoņu un sabiedroto vidū valdīja vispārēja pacilātība saistībā ar gaidāmo karagājienu, un visi bija pārliecināti par gaidāmo uzvaru, daudzi vēlējās, lai viņu vārdi būtu rekrūšu sarakstā,*” tā romiešu noskaņojumu pirms došanās uz Ziemeļāfriku apraksta 2. gadsimta grieķu vēsturnieks Apiāns (App., Pun., 75).

2. gadsimta p.m.ē. beigās rekrūšu trūkumu ar reformu palīdzību mēģināja novērst brāļi Grakhi. Tibērijs Grakhs (163. – 133. g. p.m.ē.) bija ļoti cieši saistīts ar Romas militāro sfēru. Viņa tēvs Tibērijs Grakhs Vecākais bija veiksmīgs karavadonis, kurš vadīja daudzas kampaņas, it sevišķi Spānijā, bet viņa māte bija Skipiona Āfrikāņa meita. Tā pat kā daudzas citas bagāto plebeju ģimeņu atvases, Tibērijs sāka savu politisko karjeru ar militāro dienestu. Viņš piedalījās Trešajā pūniešu karā pret Kartāgu, kur dienēja Skipiona Emiliāna pakļautībā. 137. gada p.m.ē. Tibērijs kvestora amatā piedalījās karā pret vietējām ciltīm Ibērijas pussalā. Šeit viņam, izmantojot sava tēva reputāciju, kurš agrāk bija pārvaldījis Spānijas provinci un ar savu saprātīgo politiku ieguvis vietējo cilšu cieņu, izdevās izglābt romiešu armiju no iznīcības

¹³⁵ Serrati, J. Warfare and the state. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1.* P 495

¹³⁶ Turpat P 496

un noslēgt mieru ar ibēru ciltīm. Tomēr visnozīmīgākais, ko Tibērijs paveica saistībā ar militāro sfēru, bija senāta komisijas izveidošana, kurai vajadzēja lemt par zemes piešķiršanu pilsētas nabadzīgajiem iedzīvotājiem. Tibērija aprēķins bija pavisam vienkāršs – palielinot mazo zemes īpašnieku skaitu, palielināsies arī rekrūšu skaits, ko iesaukt armijā. Komisiju izdevās izveidot, bet tā nespēja efektīvi darboties lielās opozīcijas pretestības dēļ pašā senātā. Cīņas starp reformu piekritējiem un to pretiniekiem pārauga atklātās sadursmēs. Arī pats Tibērijs tika nogalināts vienā no šādām sadursmēm.¹³⁷

Gajs Grakhs (153. – 121. g. p. m. ē), tāpat kā vecākais brālis Tibērijs, savu politisko karjeru uzsāka militārajā sfērā. Kalpojot armijā, Gajs Grakhs ar neko īpašu neizcēlās, bet, kad viņš no 123. gada p. m. ē līdz 122. gadam p.m.ē. ieņēma tribūna amatu, viņš izstrādāja un izvirzīja vairākus likumus, kam bija liela ietekme uz militāro sfēru. Piemēram, viens no Grakha izstrādātajiem likumiem paredzēja piešķirt ekipējumu un ieročus karavīriem no valsts līdzekļiem, cits, savukārt, ierobežoja maģistru tiesības uzlikt sodus karavīriem kampaņu laikā. Gajs Grakhs arī vēlējās samazināt laiku, ko pilsoņiem vajadzēja pavadīt militārajā dienestā (maksimālais termiņš - 16 gadi, vai, visticamāk, 6 gadi kā norma). Viņš arī atjaunoja prasību par 17 gadu vecumu kā minimālo vecumu militārajam dienestam - bija izveidojusies tendence iesaukt armijā jauniešus, kas vēl nebija sasnieguši pieļaujamo vecumu. Viņš ierosināja atjaunot arī militāro tribūnu ievēlēšanu tautas sapulcēs, šī procedūra nepārprotami bija pārstājusi funkcionēt.¹³⁸

Gajs Grakhs arī centās īstenot vecākā brāļa iesāktās reformas, piemēram, par zemes piešķiršanu Romas nabadzīgajiem iedzīvotājiem, lai tā palielinātu potenciālo karavīru skaitu. Tomēr, līdzīgi kā Tibērijs, arī Gajs saskārās ar spēcīgu opozīciju un bija spiests beigt savu dzīvi pašnāvībā. Lī Braiss uzsver, ka, lai gan brāļiem Grakhiem neizdevās novest līdz galam visas iecerētās reformas, daudzām no tām bija liela nozīme turpmākajā Romas armijas attīstībā. Piemēram, likums par ieroču un ekipējuma piešķiršanu jauniešiem no valsts līdzekļiem, eventuāli noveda pie bruņojuma standartizācijas.¹³⁹

Laika posmā no 146. - 123. gadam p.m.ē. Romā notika vēl viena mantas cenza samazināšana no 4000 līdz 1500 asu. Līdz ar to atkal strauji palielinājās to *proletarii* skaits, kas tagad iekļāvās *adsidui* kārtā un varēja dienēt armijā. Emilio Gabba atzīmē, ka arī šīs izmaiņas, bez šaubām, ir brāļu Grakhu nopelns, taču diemžēl nav iespējams precīzi noteikt,

¹³⁷ Lee, B. Sempronius Gracchus, Tiberius. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 178

¹³⁸ Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. P 39

¹³⁹ Lee, B. Sempronius Gracchus, Gaius. In: *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. P 177

kad tieši tas noticis, un līdz ar to nav zināms, kurš no Grakhiem to paveicis.¹⁴⁰

Katru gadu rekrutēšanas ceremonijā topošie karavīri deva zvērestu *coniuratio*. Līdz 216. gadam p.m.ē. tas bija neoficiāls pasākums, bet pēc tam jau formāls. Par zvērestu un izmaiņām raksta Līvijs: „*Karavīri deva zvērestu militārajiem tribūniem. Līdz šai dienai pastāvēja tikai zvērests, kas saistīja vīrus ar viņu konsulu – nepamest savu vienību kamēr viņiem to neļāva. Tā bija paraža arī starp pašiem karavīriem, kad kājinieki tika saformēti vienībās pa simts un kavalērija vienībās pa desmit. Visi vīri katrā vienībā brīvprātīgi zvērēja cits citam, ka neatstās savus biedrus dēļ bailēm vai iespējas aizbēgt un ka nepameīs ierindu, bet ja vajadzēs tie pacels ieroci un nogalinās pretinieku, lai glābtu savu biedru. Šis brīvprātīgais solījums tagad tika pārveidots par formālu zvērestu, kas bija jādod tribūnu priekšā.*” (Liv., XXII, 38, 1-5). Nīks Fields uzskata, ka romieši šo zvērestu padarīja par oficiālu, lai paceltu zemo morāli, kas bija radusies pēc Trēbijas un Trasiminē ezera kaujām.¹⁴¹

Republikas laikā leģiona galvenā taktiskā vienība bija manipula, kura vēl sīkāk iedalījās divās centūrijās. Katrs leģions sastāvēja no desmit *principes*, desmit *hastati* un desmit *triarii* manipulām. Vienā *principes* un *hastati* manipulā bija 120, bet *triarii* manipulā - 60 vīri. Leģionā kopā dienēja 4200 kājinieki - 3000 smagi bruņotie un 1200 viegli bruņotie. Krīzes gadījumā karavīru skaits leģionā tika palielināts līdz pat 5000.¹⁴²

Otrā pūniešu kara laikā romieši savā armijā ieviesa jaunu taktisko vienību - kohortu, kas vēlāk pēc Mārija reformām līdz pat impērijas sabrukumam, kļuva par galveno taktisko formāciju leģionā. Kohorta sastāvēja no vienas *triarii*, vienas *principes* un vienas *hastati* manipulas.¹⁴³ Līvijs kohortu pirmo reizi piemin 294. gadā p.m.ē. kad romieši karoja ar samnītiem: „*Konsuls, lielā satraukumā, pavelēja divam sabiedroto kohortām no Lukas un Suesas pilsētām, kuras tajā brīdī atradās vistuvāk, aizsargāt galveno telti.*” (Liv., X, 33, 1). Viņš kohortas formāciju piemin arī 217. un 212. gadā p.m.ē. (Liv., XXIII, 17, 14; XXV, 14, 5). Tomēr, visos šajos gadījumos tiek runāts par itāļu un latīņu sabiedrotajiem, visticamāk, tieši no viņiem romieši pārņēma šo taktiskās formācijas veidu. Pirmo reizi *cohors Romana* Līvijs piemin 211. gadā p.m.ē. Spānijā: „*Citi kartāgiešu spēki bija aptuveni sešu jūdžu attālumā aiz nometnes, tuvāk romiešiem. Starp tiem atradās mežaina ieleja un neliels klajums, aptuveni pusjūdži iekšā mežā, romiešu kohorta, pieņemot pūniešu taktiku, noslēpa sevi no kavalērijas.*” (Liv., XXV, 39, 2). Vēlāk romiešu kohorta viņa darbā tiek pieminēta 207. gada p.m.ē. (Liv., XXVII, 49, 6). Polībijs pirmo reizi romiešu kohortu piemin 206. gadā p.m.ē. kaujā pie Ilipas, kurā Skipions sakāva Hannibala brāli Mago (Pol., XI, 23, 1).

¹⁴⁰ Gabba, E. *Republican Rome, the Army and the Allies*. P 6

¹⁴¹ Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. 18

¹⁴² Goldsworthy, A. *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson Ltd. 2003. P 28

¹⁴³ Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996. P 15

Lielākā daļa vēsturnieku, balstoties uz Polībija un Līvija darbiem, uzskata, ka kohorta ienākusi romiešu karaspēka Otrā pūniešu kara laikā. Šādam viedoklim nepiekrīt Terencs Vaiss. Viņš uzskata, ka romieši sākuši lietot šo taktisko vienību karos ar maķedoniešiem (200. – 196. g. p.m.ē. un 172. – 167. g. p.m.ē.), bet līdz ar Trešo pūniešu karu kohorta kļuvusi par patstāvīgu vienību leģiona sastāvā.¹⁴⁴

Bells apgalvo, ka kohorta sākumā bija pagaidu formācija, analogs britu kājinieku kvadrātam, ko izmantoja krīzes situācijās, kad radās taktiski vai stratēģiski sarežģījumi, piemēram, kavalērijas uzbrukuma laikā, bet 2. gadsimta p.m.ē. beigās tā kļuvusi par patstāvīgu elementu romiešu armijā.¹⁴⁵ Kohortai, attiecībā pret manipulu, bija vairākas priekšrocības. Pirmkārt, kohorta bija daudz lielāka – 30 manipulu vietā leģionā ietilpa 10 kohortas. Manipula, būdama maza un mobila formācija, bija ļoti piemērota cīņai pret labi organizētiem pretiniekiem, piemēram, maķedoniešiem vai grieķiem. Bet romiešiem pēc 2. gadsimta. p.m.ē. aizvien biežāk nācās cīnīties ar neorganizētiem barbariem - viņu frontālos, neorganizētos un masīvos triecienus manipulām, viņu starpā mazo izmēru un lielo atstarpju dēļ, bija grūti atvairīt. Kohortas formācija padarīja leģionu daudz kompaktāku un tā kaujas līnijas izturīgākas.¹⁴⁶

Terencs Vaiss uzskata, ka pēc sakāves pie Kannām, mainījās arī leģiona kājinieku struktūra. Leģions kopumā palika lielāks, bet īpaši pieauga viegli bruņoto kājinieku skaits. Ja pirms tam viegli bruņotie kājnieki jeb *velites* vienā leģiona bija 600 - 800, tad tagad to skaits svārstījās no 1300 līdz 1500. Respektīvi, tagad tie veidoja 30% no karavīru kopskaita, bet pirms tam - tikai 15%. Viegli bruņoto kājinieku skaits bija audzis uz pusi. Visticamāk, tas saistīts ar pašu *velites* tipa izveidi agrāk un ar mantas cenza samazināšanu, kas tagad ļāva dienēt tūkstošiem *proletarii*.¹⁴⁷

Manipulārās sistēmas laikā rekrutēšanas sistēma piedzīvojā nepārtrauktu evolūciju, jo pēc Otrā pūniešu kara Roma aizvien biežāk saskārās ar cilvēkresursu trūkumu. Vairāku mantas cenza prasību samazināšanu dēļ, rekrutēšanas bāze kļuva lielāka, jo tagad dienesta prasībam atbilda arī liels skaits *proletarii*. Pēc kara ar Hannibalu pieauga leģiona mobilizācijas laiks, līdz ar to sāka veidoties kaut kas līdzīgs patstāvīgām vienībām. Lai novērstu neapmierinātību šajās vienībās, tika nodrošināta regulāra karavīru rotācija. Liela nozīme bija arī brāļu Grakhu darbībai, kuri ar radikālu reformu palīdzību centās uzlabot Romas militāro sfēru. Pēc pirmajām sakāvēm pret Hannibalu morāles pacelšanas nolūkos

¹⁴⁴ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 28

¹⁴⁵ M. J. V. Bell. *Tactical Reform in the Roman Republican Army*. Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 14, H. 4 (Oct., 1965), pp. 404-422. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/4434897>. P 415 [aplūkots 31. 03. 2015]

¹⁴⁶ Turpat P 409 [aplūkots 31. 03. 2015]

¹⁴⁷ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 30

rekrūšu vidū tika ieviests arī oficiāls zvērests. Otrā pūniešu kara laikā Romas armijā ienāca arī jauna taktiskā formācija – kohorta, kura bija daudz lielāka par manipulu, un līdz ar to tās līnijas bija daudz izturīgākas pret ienaidnieku triecieniem.

4. 2. Algotņi

Karš starp Romu un Kartāgu bija karš starp divām ļoti dažādām armijām. Romas karaspēku veidoja tās pilsoņi un sabiedroto kontingenti. Kartāga, kura bija tirgotāju valsts, savu armiju komplektēja gandrīz tikai no algotņiem. Paši kartāgieši kalpoja karaspēkā kā virsnieki. Polībijs šī iemesla dēļ uzskatīja, ka romiešu armija un valsts ir pārāka par kartāgiešu valsti un armiju: „*Šajā ziņā mums jāpaziņo, ka Romas politiskā sistēma ir pārāka par Kartāgas. Kartāgieši turpina uzticēt savu brīvību algotņu drosmei, bet romieši uzticas pašu un sabiedroto drosmei.*” (Pol., VI, 52, 5). Tomēr romiešu attieksme pret algotņiem savā dienestā Otrā pūniešu kara laikā sāka mainīties.

Roma algotņus pirmo reizi izmantoja jau Pirmā pūniešu kara laikā, kad 800 galli dezertēja no kartāgiešu armijas un pievienojās romiešiem, taču tā drīzāk bija nejaušība, nevis organizēta un plānota rekrutēšanas operācija.¹⁴⁸ Otrajā pūniešu karā romieši sāka rekrutēt ārzemju algotņus. 212. gadā p.m.ē. tie bija 20 000 ķeltibēri, ko noalgoja brāļi Skipioni Ibērijas pussalā. Taču pavisam drīz šie vīri romiešus nodeva un pargāja Kartāgas pusē.¹⁴⁹ Bet, par spīti šai nodevībai, otrajā Romas karā pret Kartāgu algotņu skaits un nozīme romiešu militārajās kampaņās strauji pieauga. Terencs Vaiss par pagrieziena punktu uzskata 209. gadu p.m.ē., kad Roma ieņēma Jauno Kartāgu. Viņš raksta, ka pēc šīs kaujas romieši pakāpeniski aizvien vairāk sāka algot ķeltus, ibēru jātniekus un kājiniekus, balēriešu lingotājus un citas vienības.¹⁵⁰ Roma tagad periodiski sāka algot visdažādāko zemju algotņus, bet Krētas strēlnieki, Balēru salu lingotāji un numīdiešu kavalērija sāka piedalīties romiešu kara gājienos regulāri, un, var teikt, ka kļuva par patstāvīgām armijas vienībām.

Balēru lingotāji nāca no Balēru salām Vidusjūrā, netālu no Ibērijas pussalas. Šo salu iedzīvotāji jau no agras bērnības trenējās šaušanā ar lingu. Savas lingas viņi gatavoja no niedrēm, matiem vai cīpslām. Katram lingotājam bijušas trīs lingas, katra savai distancei: tuvai, vidējai, tālai. Brīdī, kad balērieši neizmantoja lingas, viņi tās apsēja ap galvu vai vidukli.¹⁵¹ Balēru lingotāji Romas dienestā, tiesa ne pašu romiešu algoti, pirmoreizi parādījās

¹⁴⁸ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 40

¹⁴⁹ Turpat P 40

¹⁵⁰ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 29

¹⁵¹ Turpat P 20

pēc katastrofālās romiešu sakāves Trēbijas kaujā. Sirakūzu valdnieks Hiero nosūtīja romiešiem palīgā 1000 strēlniekus un lingotājus. Vēlāk, Otrajā pūniešu karā, balēriešu lingotāji, cīnoties abās pusēs, piedalījās arī Zāmas kaujā.¹⁵²

Visslavenākie seno laiku lokšāvēji nāca no Krētas salas. Krētiešu strēlnieki ļoti lielā skaitā dienēja Aleksandra Lielā armijā, bet vēlāk - diadohu armijās. Šo strēlnieku galvenais ierocis bija saliktais loks, viņi nēsāja ādas un linu bruņas, kas padarīja viņus ļoti mobilus. Krētiešu bruņojumā bija arī vairogš un zobens, lai nepieciešamības gadījumā varētu iesaistīties tuvcīņā.¹⁵³ To, ka krētieši iesaistījušies arī tuvcīņā, apliecina Polībijs: „*Krētieši, uzbruka algotņiem, kuri bija savākušies pie augšējiem vārtiem, piespieda tos nekārtībā bēgt, pametot savus vairogus. Piespiežot viņus tuvāk papēžiem un nogalinot, viņi izgāja cauri vārtiem kopā ar viņiem, un pilsēta beidzot tika ieņemta no visā pusēm.*” (Pol., IV, 71). Polībijs piemin krētiešus, kuri cīnījies kā kājinieki arī Antioha III dienestā: „*Pēc tiem viņš novietoja aptuveni 2000 krētiešu, bruņotus ar vairogiem Rodas Poliksenīda vadībā.*” (Pol., X, 29). Krētieši Romas dienestā, līdzīgi kā Balēru salu lingotāji, nonāca pēc Trēbijas kaujas, kad Hiero, būdams Romas sabiedrotais, atsūtīja romiešiem papildspēkus.¹⁵⁴

Numīdiešu jātnieki nāca no mūsdienu Alžīrijas Ziemeļāfrikā. Viņi piekopa nomadu dzīvesveidu, tādēļ jau no agras bērnības mācījās jāt ar zirgu, neizmantojot ne iemauktus, ne sedlus. Zirgam ap kaklu bija aplikta tikai viena sikсна. Numīdiešu zirgi bija mazi un drukni, bet ļoti ātri un veikli. Paši jātnieki bija viegli bruņoti. Viņi nēsāja īsu tuniku bez piedurknēm, ko viduklī apjoza ar jostu. Aukstākā klimata joslā, piemēram, Alpos numīdieši ģērbās zvērādās.¹⁵⁵ Numīdiešu jātnieku galvenais ierocis bija metamais šķēps, bet kā otro ieroci viņi izmantoja dunci vai īso zobenu. Jātniekiem bija arī mazs, apaļš, ādas vairogš.

Numīdieši bija tipiska vieglā kavalērija. Cīņā viņi ļoti labi izmantoja savu ātrumu un veiklību. Tie piekļuva pēc iespējas tuvāk ienaidniekam, izmeta savus šķēpus un tad atkāpās, kā arī vajāja sakautu ienaidnieku. Ļoti bieži numīdieši cīnījās arī kā kājinieki. Visbiežāk tas notika tad, kad vajadzēja uzbrukt no slēpņa.¹⁵⁶ Numīdiešus ļoti asi kritizē gan Polībijs, gan Līvijs. Polībijs raksta, ka numīdieši ir glēvuļi, kuri pēc sakāves kaujā var bēgt pat trīs dienas bez apstājas (Pol., I, 47, 1). Līvijs šos Ziemeļāfrikas jātniekus uzskata par neuzticamiem, nedisciplinētiem karstgalvjiem, kas ir vardarbīgāki par pārejiem barbariem (Liv., XXV, 41, 4; XXVIII, 44, 6; XXIX, 23, 4; XXX, 12, 1). Tomēr Otrais pūniešu karš pierādīja, ka numīdieši ir arī ļoti bīstams pretinieks.

¹⁵² Penrose, J. *Rome and Her Enemies*. P 28

¹⁵³ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 100

¹⁵⁴ Penrose, J. *Rome and Her Enemies*. P 28

¹⁵⁵ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 14

¹⁵⁶ Turpat

Tādēļ romieši sāka meklēt iespējas pārvilināt numīdiešus savā pusē. Tas izdevās Skipionam Āfrikānim. Šajā laikā masaleju cilts vadonis Sifakss centās apvienot visas numīdiešu ciltis un izveidot vienotu numīdiešu valsti. 214. gada p.m.ē. viņš pārtrauca sadarbību ar Kartāgu un uzsāka sarunas ar Skipionu. Skipions uz Numīdiju nosūtīja vienu centurionu, lai tas apmācītu 6000 Sifaksa karavīrus cīnīties kā kājiniekus. Pateicībā Sifakss panāca, ka no kartāgiešu armijas Spānijā dezertē ļoti daudz numīdiešu. Atriebjoties kartāgieši panāca, ka Sifaksa sāncensis cīņā par varu Numīdijā, kaimiņu cilts vadonis Gaia, uzbrūk Sifaksam. 212. gadā p.m.ē. Sifakss atkal noslēdza savienību ar Kartāgu.¹⁵⁷

206. gadā p.m.ē. Skipions devās uz Āfriku, lai noslēgtu jaunu savienību ar numīdiešiem. Šoreiz ar jauno valdnieku Masinisu, Gaia dēlu. Arī Sifaks šajā laikā noslēdza jaunu aliansi ar kartāgiešu karavadoni Hasbrudalu. Zāmas kaujā pirmo reizi Romas pusē cīnījās numīdiešu algotņi - 4000 jātnieki un 6000 numīdiešu kājinieki-, ko Roma pirms tam bija apmācījusi. Numīdiešu kontingentu vadīja jaunais valdnieks Masinisa. Arī kartāgiešu pusē cīnījās 4000 numīdiešu jātnieki no Sifaksa cilts.¹⁵⁸

Niks Sekunda pauž viedokli, ka numīdiešu jātnieki bija tie, kas padarīja „romiešu kavalēriju” kara beigās tik spēcīgu. Viņš arī apgalvo, ka, pateicoties numīdiešu kavalērijai, uzlabojās arī romiešu taktikas spējas. Karaspēks kļuva mobilāks un uzlabojās tā manervēšanas spējas.¹⁵⁹ Visticamāk, šīs izmaiņas notika pateicoties arī Krētas strēlniekiem un Balēru salu lingotājiem, kuri arī bija ļoti mobili un manervēt spējīgi karavīri.

Bez numīdiešu jātniekiem, Balēru lingotājiem un Krētas lokšāvējiem, kuri, salīdzinot ar citām tautām, visbiežāk cīnījās Romas pusē, romieši republikas periodā algoja arī citu tautu karavīrus. Kā jau augstāk minēts, 212. gadā p.m.ē. romieši pirmo reizi noalgoja ķeltibēru karotājus. Grieķu peltasti pirmo reizi Romas pusē cīnījās 190. gadā p.m.ē. Magnēzijas kaujā pret Antiohu III (Liv., XXXVII, 39). Peltasti bija vieglo kājinieku tips, kas nāca no Balkānu reģiona, un cīnījās līdzīgi kā romiešu *velites*. Peltastu aprakstu mums sniedz Plutarhs, aprakstot maķedoniešu vieglo kājinieku cīņu pret smagi bruņotajiem romiešiem Pidnas kaujā 168. gadā p.m.ē. „Maķedonieši iesaistījās cīņā, vīrs pret vīru vai arī mazās grupās, viņi varēja tikai mēģināt cirst ar saviem mazajiem zobeniem pa biezajiem un garajiem romiešu vairogiem, turpretī romiešu zobeni spēja caursist viņu mazos klūgu vairogius un arī bruņas, sasniedzot ķermeni. Tādēļ viņi, nespēdami pretoties, bija spiesti bēgt,” tā maķedoniešu peltastu cīņu pret romiešiem apraksta Plutarh (Plut., *Aemilius Paulus*, 20).

Dunkans Heds uzskata, ka ļoti nozīmīgs pastiprinājums Romas armijai bija ligūriešu

¹⁵⁷ Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. P 15

¹⁵⁸ Turpat.

¹⁵⁹ Sekunda, N. *Military Forces*. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. Ed. Sabin P., Van Wees H., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P 353

algotņi. Ligūri apdzīvoja Itālijas ziemeļrietumus un Francijas dienvidaustrumus. Politiski tie iedalījās dažās, netkarīgās cilšu savienībās. Ligūri bija diezgan nabadzīga un mežonīga tauta, to galvenie ienākumu avoti bija medības un lopkopība, kā arī sirošana un pirātisms. Viņiem bija tikai dažas pilsētas, nozīmīgākā no tām - ostas pilsēta Dženova. Ligūru algotņus pirmie savā dienestā sāka algot kartāgieši, pēc tam arī Sirakūzu grieķi. 2. gadisimtā p.m.ē. ligūri ļoti bieži kopā ar saviem gallu kaimiņiem, cīnījās pret Romu, bet no 171. gada p.m.ē. līdz 168. gadam p.m.ē. ligūri pirmo reizi cīnījās Romas pusē Trešajā Maķedonijas karā. Līdzīgi kā tas bija ar numīdiešu jātniekiem, Balēru salu lingotājiem un Krētas lokšāvējiem, arī ligūru karotāji 1. gadsimta p.m.ē. beigās kļuva par patstāvīgu papildinājumu Romas armijai. Ligūri augumā bija ļoti īsi, bet diezgan izturīgi. Skarbie dzīves apstākļi kalnos viņus padarīja par sīkstiem un lepniem karotājiem.¹⁶⁰

Otro pūniešu karu var uzskatīt par atskaites punktu, kad Romas armijā sāka dienēt dažādas, specifiskas algotņu vienības. Visticamāk, tam par iemeslu kalpoja Hannibala panākumi kaujas laukā un lielie dzīvā spēka zaudējumi. Tie lika romiešiem rīkoties līdzīgi un sākt algot karavīrus no ārzemēm. Numīdiešu jātnieki, Krētas strēlnieki un Balēru salu lingotāji kopš šī brīža kļuva par patstāvīgām vienībām Romas militārajā sistēmā, jo turpmāk piedalījās visās lielākajās romiešu militārajās kampaņās līdz pat impērijas sabrukumam. Šiem viegli bruņotajiem kājiniekiem un numīdiešu jātniekiem bija arī ietekme uz romiešu taktisko doktrīnu. Līdzīgi kā tas bija ar *velites*, armija kļuva ātrāka un uzlabojās tās manevrēšanas spējas. Šim apstāklim bija liela nozīme cīņā pret Hannibalu, jo viņš bieži balstīja savu taktiku uz mobilitāti un negaidītiem manevriem. Tagad arī romieši varēja cīnīties līdzīgi.

Augusta laikā šo ārzemju algotņu iekļaušana Romas dienestā notika arī formāli. Visi ārzemnieki tika ieskaitīti *Auxilia* korpusos, kas bija veidotas kā palīgvienības romiešu leģioniem. *Auxiliaries* iekļāva arī kopējā Romas armijas komandstrukturā, un to vadību no vietejiem karavadoņiem pārņēma romiešu virsnieki.¹⁶¹

4. 3. Armijas loģistika

Romas militārās sadarbības līgums ar kartāgiešiem 279. gadā p.m.ē. paredzēja, ka Kartāga nodrošinās transporta kuģus kopīgajām militārajām operācijām pret Eipiras Pirru. Tas neapšaubāmi liecina par to, ka romiešiem pirms Pirmā pūniešu kara nebija izveidota loģistiska

¹⁶⁰ Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. P 156

¹⁶¹ Robert Verlič. *From Citizen Militia to Professional Military: Transformation of the Roman Army*. U.S. Army Command and General Staff College (2007). Pieejams: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a471448.pdf>. P 6 [aplūkots 18.03.2015.]

infrastruktūra karavīru un materiālu organizētai transportēšanai. Patiešām, kad romieši pirmo reizi cīnījās ārpus Itālijas pussalas – Sicīlijā - Pirmā pūniešu kara laikā, viņi saskārās ar loģistikas problēmām.¹⁶² Arī Polībijs atzīmē, ka 263. gadā p.m.ē. romieši nevilcinoties pieņēmuši Sirakūzu valdnieka Hierona II piedāvāto loģistisko palīdzību pret kartāgiešiem: „Romieši pieņēma viņa laipnību, it īpaši dēļ lielās vajadzības pēc kara materiāliem; Tā kā kartāgieši kontrolēja jūru, viņi baidījās, ka tiks atgriezti no visām piegādēm, kas bija nepieciešamas, lai izdzīvotu; bailes pastiprināja fakts, ka iepriekšējās romiešu armijas, kas bija ieradusās Sicīlijā, bija nonākušas grūtībās dēļ pārtikas trūkuma.”(Pol., I, 15, 6-8).

Tomēr pat Hierona palīdzība nespēja atrisināt armijas apgādes problēmas, tas nozīmē, ka romiešiem trūka pieredzes, lai izveidotu efektīvas apgādes līnijas. Sekojošais piemērs to apstiprina. Kad konsuli Mārijs Otakīlijs un Mānijs Valērijs nolēma uzbrukt Agragentai, kartāgiešu bāzei, 262. gadā p.m.ē., viņi nolēma armiju apgādāt ar rekvizīcijas palīdzību, taču kartāgieši ātri sakāva karavīru grupas, kam vajadzēja savākt nepieciešamo pārtiku. Pēc tam romieši izveidoja operāciju bāzi netālu no Herbasas, kur sicīliešu sabiedrotie piegādāja pārtiku un lopus. Šāds solis nodrošināja romiešus ar krājumiem pieciem mēnešiem. Ņemot vērā romiešu karaspēka lielumu, kas piedalījās Agragentas aplenkumā - divas konsulu armijas, kopā četri leģiona un vēl sabiedroto vienības - viņiem tāpat nāktos meklēt citus veidus, kā apgādāt armiju arī pat tad, ja kartāgieši nebūtu traucējuši rekvizīcijām.¹⁶³

249. gadā p.m.ē. senāts norīkoja konsulu Lūciju Jūniju Pullu, lai tas noorganizētu graudu un citu produktu piegādi armijai, kas turēja aplenkumā Lilibēju. Konsula norīkošana šādam pienākumam liecina par to, ka piecpadsmit gadu laikā kopš Pirmā pūniešu kara sākuma, romieši vēl nebija izveidojuši regulāru apgādes sistēmu. Pulla apgādes konvojs bija ļoti liels - 800 transporta un 120 kara kuģi. Konsuls Sirakūzās izveidoja operatīvo bāzi, kur tika sūtīti materiāli no Itālijas un savāktie graudi no Sicīlijas sabiedrotajiem, taču, pavisam drīz, vētru un ienaidnieka uzbrukumu dēļ, šis mēģinājums nodrošināt armiju ar pārtiku, izgāzās.¹⁶⁴

Otrā pūniešu kara sākumā Romas armijas loģistikā ir novērojamas izmaiņas - bija sākuši veidot izsmalcinātu apgādes līniju sistēmu, ar kuras palīdzību notika regulāras un lielas kara materiālu kravu piegādes visā Vidusjūras reģionā. Piemēram, pašā kara sākumā 218. gadā p.m.ē. romieši nekavējoties uz Spāniju no Ostijas nosūtīja tirgotāju floti, kas veda graudus karavīriem. Džonatans Rots uzskata, ka šāda ātra rīcība liecina par regulāru praksi nevis speciālu gadījumu. Taču viņš atzīmē, ka apgādes sistēma vēl nebija izstrādāta līdz

¹⁶² Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 158

¹⁶³ Turpat

¹⁶⁴ Turpat P 159

galam un kara sākuma nācās saskarties arī ar sarežģījumiem.¹⁶⁵ Brāļi Publijs un Gnejs Kornēlijs Scipioni cīnoties pret kartāgiešiem Spānijā 215. gadā p.m.ē. rakstīja senātam: „...nauda priekš algām, kā arī graudi un apģērbs trūka gan armijai, gan kuģu apkalpēm. Karavīru algas, kad kase būs tukša, viņi cerēja kaut kā dabūt no spāņiem. Visu pārējo, viņi apgalvoja, ka jebkurā gadījumā ir jāatsūta no Romas...” (Liv., XXIII, 48, 4-5). Līvija aprakstītais Kapujas aplenkums (212. – 211.g. p.m.ē.) sniedz detalizētu Romas loģistikas sistēmas, attīstītas Otrā pūniešu kara laikā, aprakstu: „Kasiluma bija graudu savākšanas punkts. Pie Volturnas grīvas...cietoksnis tika nostiprināts, un tur pie Puteolli...tika novietots garnizons, tādējādi tuvējā jūras piekraste un upe atradās viņu kontrolē. Uz šiem diviem cietokšņiem pa jūru no Ostijas tika piegādāti graudi, kas nesen bija atsūtīti no Sardīnijas, un tie, kurus pretors Marks Jūnijs bija iepircis Ertrūrrijā; ar šiem sūtījumiem armijai pietika visai ziemai.”(Liv., XXV, 20, 1-2).

Otrā pūniešu kara laikā romiešu armija saņēma pārtiku un kara materiālus no vairākiem stratēģiski svarīgiem reģioniem. Piemēram, graudus no Sardīnijas. Turklāt graudi šeit tika ievākti kā nodevas, jo 215. gadā p.m.ē. Tits Manlijs bija salu iekarojis. Vēl viens svarīgs reģions bija Ertrūrrija, taču atšķirībā no Sardīnijas, pārtika šeit tika iepirkta. Ļoti interesants ir fakts, ka pārtiku Ertrūrrijā armijas vajadzībām iepirka šī reģiona pretors, nevis legāts Gajs Servīlijs, kuru šeit bija atsūtījis Publijs Kornēlijs Sulla – *praetor urbanus* – lai viņš iepirktu produktus armijai. Servīlija iepirktie produkti tika sūtīti romiešu armijai, kas tajā brīdī aplenca Sirākūzas (213. - 211.g. p.m.ē.). Džonatans Rots uzskata, ka tas liecina par to, ka katra romiešu apgādes līnija tika atsevišķi administrēta, atbilstoši gala mērķim.¹⁶⁶

Kad Scipions iebruka Āfrikā, 204. gadā p.m.ē., flote, kas pārveda viņa armiju, papildus veda arī milzīgus pārtikas krājumus. Savukārt, arī Roma turpināja apgādāt savu armiju, kas aplenca Kartāgu (203. – 202. g. p.m.ē.), piegādājot tai kara materiālus un pārtiku no Sicīlijas un Sardīnijas. Pēc Kartāgas sakāves Scipiona armijai bija milzīgs graudu pārpalikums. Graudi atkal tika iekrauti kuģos un aizvesti uz Romu, kur tos izpārdeva tautai. Līdzīga situācija ir novērojama arī 196. gadā p.m.ē. pēc Otrā Maķedonijas kara (200. – 196. g. p.m.ē.), kad Roma bija spiesta pārdot 1 000 000 *modii* (6,700 tonnas) graudu, kas bija iepirkti armijas vajadzībām, taču tā tos nebija izmantojusi. Milzīgie pārpalikumi liecina par to, ka Otrā pūniešu kara beigās Roma bija izveidojusi stabilu loģistikas sistēmu, kas pilnībā spēja nodrošināt visas armijas vajadzības, bieži pat tās pārsniedzot.¹⁶⁷

Šī loģistikas infrastruktūra nodrošināja nepārtrauktu romiešu armijas apgādi ar

¹⁶⁵ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998 P 159

¹⁶⁶ Turpat P 160

¹⁶⁷ Turpat P 161

nepieciešamajiem resursiem visa 2. gadsimta p.m.ē. garumā, kad Roma patstāvīgi turpināja izplesties. Līdz ar Romas izplešanos, pieauga arī stratēģiski svarīgo reģionu skaits, kas apgādāja romiešu armiju visā Vidusjūras baseinā. Karojot pret selektīdu valdnieku Antiohu III (192. – 189. g. p.m.ē.), romiešu karaspēks Grieķijā saņēma preces no Sicīlijas, Sardīnijas, Kartāgas un Numīdijas. Trešajā Maķedonijas karā (172. – 167. g. p.m.ē.) Romas armija saņēma pārtiku no stratēģiskajām bāzēm Itālijā, Tesālijā Sardīnijā, Sicīlijā, Numīdijā un arī no Ēģiptes.¹⁶⁸

Romiešu apgādes sistēmas divi svarīgākie pamatelementi bija operāciju un taktiskās bāzes. *Statiwa* vai mazāk lietotais *sedes belli* ir termini, ar kuriem apzīmēja operāciju bāzes, kas nodrošināja romiešu armijas ar nepieciešamo apgādi militāro kampaņu apgabalos. Operāciju bāze kalpoja kā nepieciešamo resursu savākšanas punkts un armijas pulcēšanās vieta. Kad sagatavošanās darbi bija pabeigti, karaspēks atstāja operāciju bāzi un devās meklēt ienaidnieku. *Statiwa* militārās kampaņas laikā varēja mainīties atbilstoši stratēģiskajai un taktiskajai situācijai. Kad pilsēta kļuva par operāciju bāzi, romieši veica arī visu pārtikas produktu rekvizīciju, tāpat šeit tika novietoti produkti, kas bija atņemti ienaidniekiem. Tādā veidā operāciju bāzes varēja funkcionēt arī tad, ja tās nebija savienotas ar apgādes līnijām.¹⁶⁹ Šādu situāciju apraksta Līvijs, kad Sulpīcijs Galba cīnījās Maķedonijā (200.-199.g.p.m.ē.): „*Galba nodibināja statiwa netālu no Linkas... no šejienes viņš sūtīja karavīrus aplaupīt dassaretu klētis.*” (Liv., XXXI, 22, 6).

3. gadsimta p.m.ē. vidū operāciju bāzes bija kļuvušas par rutīnu romiešu kara mākslā. Piemēram, 242. gadā p.m.ē. Lūcijs Jūnijs Pulla padarīja Sirakūzas par savu operāciju bāzi, lai varētu aplenkt Lilibeju. Sūtījumi no Itālijas un Sicīlijas sabiedrotajiem tika savākti šeit un tālāk nosūtīt karavīriem, kas aplenca Lilibeju. Otrā pūniešu kara laikā un pēc tā gandrīz visas romiešu armijas resursus saņēma no šādām bāzēm. Hijas sala pie Mazāzijas krastiem kalpoja par operāciju bāzi, kad Roma karoja pret Antiohu III, bet, kad viņi iebruka Ilīrijā 178. gadā p.m.ē., operāciju bāze bija romiešu kolonija Akvīlija, kas atradās pie pašas robežas. Pēdējā Kartāgas aplenkumā (149. – 146. g. p.m.ē.) par operāciju bāzi kalpoja Utika, bet, cīnoties pret Numantiju (143. – 133. g. p.m.ē.), romieši par *statiwu* padarīja Okilu pie Ebro upes.¹⁷⁰

Pie katras izdevības operāciju bāzes tika veidotas ostas pilsētās. Piemēram, 169. gadā p. m. ē Trešajā Maķedonijas karā pretors Gajs Mārijs Figuls, kurš bija atbildīgs par Romas karafloti, nosūtīja daļu no flotes ieņemt Oresu – ostas pilsētu Eibojas salas ziemeļu krastā. Figuls izšķīrās par šādu lēmumu, jo: „... viņš domāja, ka šī pilsēta ir vispiemērotākā

¹⁶⁸ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998 P 162

¹⁶⁹ Turpat P 169

¹⁷⁰ Turpat P 170

materiālu piegādei armijām Maķedonijā un Tesālijā.”(Liv., XLIV, 13, 11). Oresa no loģistikas viedokļa patiešām atradās ļoti izdevīgā vietā, pretim Volo līcim, kura krastā bija dibināta tesāliešu pilsēta Pagase, caur kuru bija izveidoti galvenie ceļi uz Larisu, Magnēziju un Maķedonijas piekrasti.¹⁷¹ *Statiwa* varēja tikt izveidota arī pilsētās, kuru ostas atradās pie upes. Piemēram, Ambrakija, kas atradās 10 jūdzes augšup pa upi no Aktijas līča, kalpoja par romiešu operāciju bāzi Trešā Maķedonijas kara laikā. No šejienes apgādes līnija 90 jūdžu garumā sniedzās cauri Gompi, līdz pat Larisai Tesālijā.¹⁷²

Ļoti bieži pilsētās, kas bija kļuvušas par operāciju bāzi, tika veikta arī ostu pārbūve, lai tā efektīvāk varētu nodrošināt armijas apgādi. Polībijs apraksta darbus, kas tika veikti Jaunajā Kartāgā, kartāgiešu galvenajā bāzē Spānijā Otrā pūniešu kara laikā: „... *senais kanāls, kas savienoja lagūnu un jūra, tagad atkal tika izrakts priekš kuģošanas, un starp zemes strēlēm, kas atdalīja jūru no lagūnas, tika uzbūvēts tilts, lai rati un nastu dzīvnieki varētu piegādāt kara materiālus.*”(Pol., X, 10, 10-12).

Romieši parasti centās par operāciju bāzēm iekārtot pilsētas, taču dažreiz viņiem nācās cīnīties reģionos, kas nebija plaši apdzīvoti un tajos neatradās piemērotas apdzīvotas vietas *statiwa* ierīkošanai. Šādās situācijās romieši speciāli būvēja operāciju bāzi. 215. gadā p.m.ē. Kvints Fābijs Maksims netālu no Suesullas nodibināja „Klaudija nometni” - operāciju bāzi priekš cīņām Kampānijā. 212. gadā p.m.ē. „Klaudija nometne” bija kļuvusi par tik svarīgu elementu romiešu apgādes sistēmā, ka pretors Klaudijs Nērons tika norīkots to administrēt. Līdzīga situācija bija arī 2. gadsimtā p.m.ē. Spānijā, romiešiem karojot pret ibēru ciltīm, sevišķi reģionā aiz Numnatijas un Ebro upes ceļiem, trūka vietas, kur izveidot operāciju bāzes, tādēļ Emīlijs Lepids 136. gada p.m.ē. uzbūvēja un nocietināja operāciju bāzi netālu no Palancijas – naidīgas ķeltibēru cilts galvaspilsētas.¹⁷³

Operāciju bāzu zaudēšana varēja beigties ar katastrofu apgādes sistēmā. Piemēram, kad kartāgiešu karavadonis Hanno iekaroja jau iepriekš pieminēto Herbasu 262. gadā p.m.ē., tas gandrīz piespieda romiešus pārtraukt Agrigentas aplenkumu. Daudz katastrofālākas sekas bija *statiwa* zaudēšanai 216. gadā p.m.ē. pie Kannām. Tas eventuāli noveda pie kaujas ar tādu pašu nosaukumu, un šī kauja ir iegājusi vēsturē kā lielākā romiešu militāra katastrofa. Pretēja situācija izveidojās 210. gadā p.m.ē., kad Skipionam Āfrikānim, par spīti lielajam pilsētas garnizonam ģenerāļa Mago vadībā, izdevās iekarot Jauno Kartāgu, kas bija Hannibala brāļa Hasbrudala operāciju bāze. Iekarojot Jauno Kartāgu, romieši ieguva ievērojamu stratēģisko pārsvaru par kartāgiešiem.

¹⁷¹ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998 P 173

¹⁷² Turpat P 174

¹⁷³ Turpat P 176

Operāciju bāzi varēja apdraudēt ne tikai ārējais ienaidieks, bet arī vietējo iedzīvotāju sacelšanās. 153. gadā p.m.ē. ķeltibēru sacelšanās laikā vietējie dumpinieki atņēma romiešiem Oskilu, kas kalpoja par galveno apgādes punktu romiešu armijai, kas cīnījās Numantijā. Šāds zaudējums piespieda romiešu ģenerāli Nobilioru pārvietot armiju uz ziemas nometni, kur viņi cieta no pārtikas trūkuma. Vietējos iedzīvotājus uz revolūciju varēja pamudināt romiešu garnizona vājums, sevišķi tad, ja vietējie iedzīvotāji bija naidīgi noskaņoti. Tā tas notika 190. gada p.m.ē., kad pret romiešiem sācēlās Pocaņas iedzīvotāji. Pilsēta bija kalpojusi par romiešu karaflotes bāzi, bet vietējie iedzīvotāji, kas simpatizēja Antioham III, redzot, cik mazskaitlīgs ir romiešu garnizons, nolēma sacelties. Revolūcija bija veiksmīga, un romiešu kara flote ar garnizonu atkāpās, taču vēlāk Romai izdevās pilsētu atkarot, un tā atkal kalpoja par operāciju bāzi.¹⁷⁴

Taktiskās bāze pildīja tādas pašas funkcijas kā operāciju bāzes, bet, atšķirībā no *statiwa*, tās atradās tiešā ienadnieka tuvumā. Militārās kampaņas sākumā romieši atstāja operāciju bāzi un nodibināja taktisko bāzi. Armijai virzoties tālāk, uz priekšu virzījās arī taktiskā bāze, un iepriekšējās taktiskās bāzes tika pārvērstas par noliktavām, kā rezultātā izveidojās apgādes līnija līdz pat pašai operāciju bāzei.¹⁷⁵ Taktiskā bāze kalpoja par savākšanas punktu gan produktiem, kas tika piegādāti no operāciju bāzes, gan pārtikai un lopbarībai, ko savāca uz vietas. Polībijs par to raksta Hannibala kampaņas kontekstā: „... *viņš sagrāba Kannu pilsētas citadeli, kurā romieši bija savākuši graudus un citus produktus no laukiem Kanusijas apkārtnē.*” (Pol., III, 107, 3-4).

Republikas periodā augstākā vara pār armiju bija Senātam, tāpēc tieši šī institūcija bija atbildīga arī par armijas apgādes sistēmu. Tomēr izpildvaras funkcijas pār loģistikas sistēmu parasti tika nodotas vēlētu maģistrātu rokās. Pēc kara pieteikšanas Senāts parasti noteica militāro operāciju apgabalu jeb „provinci”, kurā augstākā militārā autoritāte, lai komandētu karavīrus uz vienu gadu, tika piešķirta konsulam, prokosulam, pretoram vai propretoram (visbiežāk tas bija konsuls). Bez militārās autoritātes komandierim bija arī tiesības iepirkt un rekvizēt pārtiku, taču augstākā vara pār loģistikas administrāciju palika Senāta rokās.¹⁷⁶ Iespējams, tādēļ Plutarhs raksta, ka Lūcijs Emīlijs Pauls, pirms došanās uz Grieķiju Trešā Maķedonijas kara laikā, aicinājis senatorus „nenodoties runām par karu, bet, klusējot nodrošināt armiju ar nepieciešamajiem kara materiāliem”. (Plut., *Aem. Paul.*, 11, 1). Senatoru jurisdikciju pār apgādes līnijām izskaidro Polībijs: „*Konsulam, kad viņš dodas ceļā ar armiju... šķiet, ka piemīt absolūtā vara, bet patiesībā viņam vajag tautas un Senāta atbalstu.*

¹⁷⁴ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998 P 304

¹⁷⁵ Turpat P 182

¹⁷⁶ Turpat P 246

Leģioniem ir nepieciešamas pastāvīgas materiālu piegādes, un bez Senāta atbalsta ne graudi, ne drēbes, ne arī algas nevar tikt piegādātas.”(Pol., VI, 15, 4-5). Tātad, konsuls bija atbildīgs par sagatavošanos karam, kā arī par apgādes sistēmu, bet tā kā visas militārās kampaņas tika finansētas par valsts līdzekļiem, viņam vajadzēja saņemt Senāta akceptu.¹⁷⁷

Senāts bija atbildīgs arī par graudu sagādi armijai. Graudus parasti sagādāja rekvizējot, ievācot kā nodevas vai iepērkot provincēs. Piemēram, 191. gada p.m.ē. Senāts pavelēja Sicīlijas vietvaldim Markam Emīlijam Lepidam rekvizēt divas desmitdaļas graudu un noorganizēt to nosūtīšanu romiešu karaspēkam Grieķijā. Savukārt, 171. gadā p.m.ē. Senāts nosūtīja trīs legātus uz Apūliju un Kalabriju, lai tur iepirkt graudus gaidāmajam karam ar Maķedoniju.¹⁷⁸

Lai gan senatori augstāko izpildvaru operāciju apgabalos bija piešķirūši maģistrātam, Senāts dažreiz mēdza arī tieši iejaukties lēmumu pieņemšanā. Piemēram, kad Kvints Fābijs Maksims nodibināja operāciju bāzi pie Puteoli, viņš to darīja pēc tiešas Senāta pavēles. Ļoti retos gadījumos Senāts mēdza lemt arī par karavīru pārtikas devu normu. Piemēram, senatori nolēma sodīt leģionus, kas uzreiz pēc Kannu kaujas bija atteikušies dienēt, samazinot tiem pārtikas devas uz septiņiem gadiem, lai gan parasti par sodu piešķiršanu lēma armijas komandieris. Šāda varas parklāšanās dažreiz noveda pie nesaskaņām starp Senātu un ievēlto maģistrātu. 172. gadā p.m.ē. sūtņi no Abderas pilsētas sūdzējās Senātam, ka pretors Lūcijs Hortenzijs bez Senāta atļaujas pilsētā rekvizējis 50 000 *modii* kviešu. Pēc jautājuma izskatīšanas Senāts piekrita pilsētas pārstāvjiem un pasludināja Hortenzija veikto rekvizīciju par nelikumīgu. 169. gadā p.m.ē. Senāts pat nosūtīja uz Grieķiju divus senatorus, lai tie publiskotu Senāta paziņojumu par to, ka nevienam no Romas sabiedrotajiem nevajag piegādāt pārtiku romiešu komandierim bez Senāta akcepta.¹⁷⁹

Pirms Pirmā pūniešu kara un arī šī kara laikā Romā nepastāvēja specifisks amats, kas bija atbildīgs par militārās kampaņas loģistiku, visus ar apgādi saistītos jautājumus kārtoja Senāts. Šāda sistēma darbojās, kamēr romieši karoja Apenīnu pussalā. Aizjūru operācijām gan vajadzēja daudz izsmalcinātāku pieeju. Tādēļ 242. gadā p.m.ē. Senāts pirmo reizi uz militāro operāciju apgabalu nozīmēja vēlētu maģistrātu, kas bija atbildīgs arī par apgādi. Konsulam Lūcijam Jūnijam Pullam vajadzēja organizēt apgādi armijai, kas turēja aplenkumā kartāgiešu atbalsta punktu Lilibeju. Visticamāk, šis bija izņēmuma gadījums nevis regulārā prakse, jo vairāk nekā tās Pirmā pūniešu kara laikā nav novērots.¹⁸⁰

Romas apgādes sistēma daudz komplicētākā kļuva Otrā pūniešu kara laikā. Konsuli,

¹⁷⁷ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 246

¹⁷⁸ Turpat P 248

¹⁷⁹ Turpat

¹⁸⁰ Turpat P 249

konsultējoties ar Senātu un vēl atrodoties Romā, saka organizēt armijas apgādi. Kad senāts nozīmēja atbildīgo personu par armijas apgādi, šajā jaunajā sistēmā pieauga arī pilsētas pretora loma, jo, kad konsuls ar armiju atstāja pilsētu, tās pretors pārņēma loģistikas administrāciju Romā. Ja Senāts bija atbildīgs par graudu sagādi armijai, pilsētas pretors bija tas, kurš par to gādāja tieši, lai gan parasti viņš šajā uzdevumā nosūtīja savus palīgus – legātus. Piemēram, 212. gadā p.m.ē. *praetor urbanus* Publijs Kornēlijs Sulla ar senāta pilnvarām nosūtīja legātu Gaju Serviliju iepirkt graudus uz Etrūriju.¹⁸¹ Senāts pilsētas pretoram varēja uzdot arī citus ar militāro sfēru saistītus uzdevumus. 172. gadā p.m.ē., gatavojoties Otrajam Maķedonijas karam (200. – 196. g. p.m.ē.), Senāts lika pilsētas pretoram salabot 50 vecus kara kuģus, kas atradās Romas piestātnēs, un sameklēt apkalpi pusei šo kuģu. Viņš bija atbildīgs arī par pārtikas piegādi šiem kuģiem. Savukārt, 169. gadā p.m.ē. *praetor urbanus* Gajs Sulpīcijs Galla meklēja iespēju iegādāties 30 000 tunikas, 5 000 togas un 200 zirgus romiešu armijas vajadzībām Maķedonijā.¹⁸²

Senāts, konsuli, pretori un legāti loģistikas administrācijā atradās pašā augšgalā un bija tie, kuri pārvaldīja visu apgādes sistēmu. Savukārt, privātie kontraktori bija tie, kuri veica reālo darbu – piegādāja pārtiku un nodrošināja transportu. Viņi nenāca no aristokrātu kārtas, bet bija ļoti turīgi, lai gan dažreiz viņus finansēja senatori. Šie privātie kontraktori jeb *publicani*, lai iegūtu valsts pasūtījumus, apvienojās vairākās grupās un, 2. gadsimta p.m.ē. vidū, viņi jau veidoja ļoti ietekmīgu kārtu Romas sabiedrībā. No Līvija ir zināms, ka viņi apgādāja armiju Otrā pūniešu kara laikā (Liv., XXIII, 48, 4; 49, 4; XXV, 3, 8; 5, 1), bet, visticamāk, Roma viņus sāka algot jau ar pirmajām operācijām ārpus Itālijas pussalas. Romai izplešoties, *publicani* loma armijas apgādē un ekonomikā turpināja pieaugt. Piemēram, pēc pirmās provinces nodibināšanas, Senāts *publicani* piešķīra tiesības arī ievākt nodokļus. Ap 1. gadsimtu privātie kontraktori jau bija kļuvuši par nozīmīgu politisko spēku, kam bija liela ietekme uz Senāta pieņemtajiem lēmumiem. Džons Serati uzskata, ka bez viņiem impērija nespētu funkcionēt, jo viņi nodrošināja tās darbību un veicināja izplešanos.¹⁸³

Lai apgādes līnijas varētu efektīvi darboties, vajadzēja aizsargāt jūras ceļus, jo pa tiem tika piegādāta lielākā daļa kara metriālu. Ienaidnieku uzbrukumi transporta kuģiem vareja nodarīt lielus zaudējumus. Piemēram, 217. gadā p.m.ē. romiešu graudu flotei, kas bija ceļā uz Spāniju, uzbruka kartāgieši. Romieši nekavējoties izsūtīja savu karafloti, lai atgūtu nolaupītos graudus, bet bija jau par vēlu. Maķedoniešu valdnieka Pērseja uzbrukumu Romas transporta kuģiem Trešā Maķedonijas kara laikā (172. – 167. g. p.m.ē.) apraksta Plutarhs: „*Tad viņš*

¹⁸¹ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 249

¹⁸² Turpat

¹⁸³ Serrati, J. Warfare and the state. In: *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. P 490

veica negaidītu uzbrukumu romiešu flotei, kas bāzejās Oresā, sagrāba divdesmit kravas kuģus ar visu kravu, un pārejos nogremdēja ar visiem graudiem, kas atradās kravas telpās.”(Plut., IX, 2). Romiešu apgādes sistēmai nopietnas problēmas sagādāja arī Antihohs III Sīrijas kara laikā (192. – 189. g. p.m.ē.). Selektīdu karaflote veica patstāvīgus uzbrukumus transporta kuģiem, kas piegādāja kravas romiešu armijai Grieķijā.¹⁸⁴

Romieši, lai aizsargātu savas apgādes līnijas kara laikā, regulāri, kā jau iepriekš minēts, izmantoja savu karafloti. Piemēram, 249. gadā p.m.ē. Pirmā pūniešu kara laikā Roma pirmo reizi tirgotāju kuģiem piešķīra 120 karakuģu lielu konvoju, lai tie varētu netraucēti piegādāt krājumus romiešu karaspēkam, kas tajā brīdī aplenca Lilibeju.¹⁸⁵ Savukārt, kad karaflotes komandieris Marks Valērijs Levins 209. gadā p.m.ē. piešķīra dažus kuģus konsulam Kvintam Fābijam Maksimam Tarentas aplenkuma laikā, Līvijs raksta, ka „šos Levina piešķirtos kuģus konsuls izmantojis apgādes līniju aizsardzībai”.(Liv., XXVII, 15, 5).

Tomēr šādi karakuģu eskorti ne vienmēr deva vēlamo rezultātu. Tam pašam konvojam, kas 249. gadā p.m.ē. devās uz Lilibeju, uzbruka kartāgiešu flote un sagrāba dažus tirgotāju kuģus. Uzbrukuma draudi dažreiz bija daudz postošāki nekā pats uzbrukums. Cenšoties izvairīties no turpmākiem kartāgiešu uzbrukumiem, romiešu apgādes flote noenkurojās bīstamā vietā, kur vētra to pilnībā iznīcināja, nogredmējot arī visus kara materiālus, kas bija paredzēti armijai.¹⁸⁶

Romiešu karaflote arī pati bija salīdzinoši jauns veidojums. Laiks, kad Roma izveidoja savu kara floti, nav precīzi datēts. Romieši bija tradicionāla zemkopju kultūra, kuri, atšķirībā no saviem kaimiņiem etruskiem, necentās nodarboties ar kuģošanu. Arī visa Apenīnu pussalas pakļaušana tika veikta, karojot uz sauzemes. Pirmās ziņas par romiešu karakuģiem tiek datētas ap 4. gadsimtu p.m.ē., kad Roma 394. gadā p.m.ē. ar karakuģi nosūtīja delegāciju pie Delfu orākula. Taču, visticamāk, tas bija tikai viens kuģis, jo floti romieši vēl nebija izveidojuši. Par Romas karaflotes dzimšanas laiku uzskata 311. gadu p.m.ē., kad pēc Kampānijas pakļaušanas tika nozīmēti divi jauni ierēdņi - *duumviri navales classis ornandae reficiendaeque causa*. Viņu uzdevums bija rūpēties par flotes uzturēšanu un to komandēt. Rezultātā romieši izveidoja savu pirmo kara floti, kurā ietilpa 20 triēras un kuru komandēja *dumaviri* - katrs vienu eskadriļu ar 10 triērām.¹⁸⁷ Jaunās flotes kaujas spējas nebija augstas, jo 282. gadā p.m.ē. to diezgan viegli sakāva tarentieši. Tādēļ romiešu flote, galvenokārt, nodarbojās ar patrulēšanu un cīnījās pret pirātiem, bet, ja vajadzēja veikt nopietnākus kaujas uzdevumu, romieši vērsās pie saviem sabiedrotajiem grieķiem, kuri karošanā uz jūras bija

¹⁸⁴ Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 281

¹⁸⁵ Turpat P 282

¹⁸⁶ Turpat

¹⁸⁷ Meijer, F. *A History of Seafaring in the Classical World*, Routledge, 1986. P 147

pieredzējušāki. Situācija mainījās, kad romieši nonāca konfliktā ar Kartāgu. Kartāgieši jau izsenis bija pazīstami kā izcili jūrnieki, un to karaflote valdīja Vidusjūras rietumu daļā. Romieši ātri saprata, ja viņi vēlas uzvarēt karā, viņiem ir vajadzīga spēcīga karaflote.¹⁸⁸

261. gadā p.m.ē. pēc kartāgiešu cietokšņa Agrigentas krišanas Romas senāts nolēma uzbūvēt karafloti, jo par spīti romiešu panākumiem uz sauzemes, Kartāga negrasījās padoties. Tās karaflote nodarīja romiešu tirdzniecībai un piekrastes teritorijām lielus zaudējumus. Pēc sagūstīto kartāgiešu kuģu parauga tika nolemts uzbūvēt 100 kvinkverēmas un 20 triēras. Abi kartāgiešu karakuģi bija 40 metru gari, 6 metru plati un to iegrime bija vairāk nekā 2 metri. Katrā pusē atradās 30 airi. Airētāju skaits svārstījās no 240 līdz 300 cilvēkiem. Uz kuģa klāja strādāja apkalpe, kurā ietilpa no 30 līdz 40 cilvēku. Kuģim bija viena liela galvenā bura un otra, ko izmantoja, lai manervētu sānvēju gadījumā. Buras izmantoja tikai tad, lai nokļūtu kaujas vietā, pēc tam kuģi vadīja airētāji.¹⁸⁹ Romiešiem karošana jūrā bija kaut kas jauns, tāpēc tiem vajadzēja sagatavot arī kuģa apkalpi. Kamēr tika būvēti kuģi, to apkalpe krastā, izmantojot koka maketus, trenējās airēt vienā ritmā virsnieku vadībā. Flotes vajadzībam tika rekrutēti 35 000 vīru.¹⁹⁰

Tomēr šo jaunu floti diezgan nosacīti varēja dēvēt par romiešu, jo lielāko daļu personāla veidoja itāļu sabiedrotie jeb *socii*, pārsvarā Dienviditālijas grieķi. Jauno karafloti komandēja divi Romas maģistri, kurus ievelēja katru gadu. Bet visi zemākā līmeņa komandieri nāca no *socii* vidus.¹⁹¹

Pirmajā jūras kaujā ar Kartāgu pie Liparu salām 260. gadā p.m.ē. Roma cieta sakāvi, taču tā bija nenozīmīga sadursme, kurā nebija iesaistīts liels kuģu skaits. Vēlāk romiešiem izdevās gūt uzvaras visās lielākajās jūras sadursmēs. Vienīgais izņēmums bija kauja pie Drepanas 249. gadā p.m.ē., kurā romieši zaudēja. Bet par spīti šai sakāvei, viņiem 241. gadā p.m.ē. izdevās gūt galīgo uzvaru par Kartāgu jūras kaujā pie Egatu salām. Pirmo pūniešu karu varu uzskatīt par īsto Romas karaflotes dzimšanas laiku, jo karš tika uzsākts praktiski bez karakuģiem, jebkādam zināšanām un pieredzes jūras kara jautājumos, bet kara beigās romiešiem bija ne tikai liela, bet arī pieredzējusi un labi bruņota karaflote.

Romiešu karaflotei bija izšķiroša loma Pirmā pūniešu kara laikā, bet turpmākajos karos liela mēroga jūras kaujas notika aizvien retāk. Turklāt, pēc helēnisko valstu sakaušanas austrumos, Vidusjūra kļuva par romiešu *Mare Nostrum*. Tādēļ Džonatans Rots uzskata, ka romiešu karaflote bija viens no svarīgākajiem loģistikas sistēmas elementiem, jo tās galvenais uzdevums, sākot ar Pirmo pūniešu karu līdz pat impērijas sabrukumam, bija apgādes līniju

¹⁸⁸ Meijer, F. *A History of Seafaring in the Classical World*. P 148

¹⁸⁹ Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. P 21

¹⁹⁰ Turpat P 27

¹⁹¹ Mommsen, T. *The History of Rome*. New York: Philosophical Library, 1959. P 136

aizsardzība no pirātiem un citiem ienaidniekiem.¹⁹²

Sākot ar Pirmo pūniešu karu, Romai nācās cīnīties aizvien tālāk no Apenīnu pussalas. Tādēļ romiešiem vajadzēja izveidot pamatīgu apgādes sistēmu, lai varētu efektīvi apgādāt savas armijas visā Vidusjūras reģionā. Apgādes sistēmas aizsākums radās Pirmā pūniešu kara laikā, bet jau ap Otrā pūniešu kara beigām Roma bija izveidojusi perfektu loģistikas mehānismu, kas spēja nodrošināt visas armijas vajadzības. Loģistikas administrācijas augšgalā atradās Senāts, kas pilnībā kontrolēja apgādes sistēmu un pieņēma svarīgākos lēmumus, savukārt, vēlēti maģistrāti bija tie, kas kontrolēja sistēmu uz vietas - operāciju apgabalos, bet privātie kontraktori veica reālo darbu – piegādāja krājumus un nodrošināja transportu. Apgādes sistēmas svarīgākie elementi bija operāciju un taktiskās bāzes, jo tajās tika koncentrēti visi armijai nepieciešamie resursi. Tā kā lielākā daļā apgādes līnijas atradās jūrā, romiešu karaflote, kas faktiski izveidojās tikai Pirmā pūniešu kara laikā, bija galvenais ierocis, ko izmantoja apgādes sistēmas aizsardzībā.

Romas militārajā organizācijā manipulārs sistēmas laikā notika vairākas lielas reformas. Pēc Otrā pūniešu kara, kurā Roma bija cietusi ievērojamus cilvēkresursu zaudējumus, rekrutēšanas sistēmā regulāri notika izmaiņas, piemēram, vairākas mantas cenza samazināšanas. Tika ieviesta arī regulāra karavīru rotācija un sāka veidoties, kaut kas līdzīgs pastāvīgām vienībām. 2. gadsimta p.m.ē. beigās ar radikālu reformu palīdzību rekrūšu trūkumu un citas problēmas militārajā sfērā mēģināja novērst brāļi Grakhi. Tomēr dēļ spēcīgās opozīcijas viņiem neizdevās īstenot visas savas idejas. Manipulārās sistēmas laikā romiešu leģionā ienāca arī jauna taktiskā formācija – kohorta. Līdz Mārija reformām kohortu izmantoja tikai krīzes situācijās, bet pēc tam tā kļuva par galveno taktisko formāciju Romas armijā.

Līdz ar Otro pūniešu karu Romas armijā sāka dienēt dažādas, specifiskas algotņu vienības. Algotņi tika rekrutēti no daudziem reģioniem, bet visbiežāk tie bija numīdiešu jātnieki, Krētas strēlnieki un Balēru salu lingotāji. Viņus, pēc Otrā pūniešu kara, var uzskatīt patstāvīgām vienībām Romas militārajā sistēmā, jo viņi piedalījās visās lielākajās romiešu militārajās kampaņās līdz pat impērijas sabrukumam. Augusta laikā ārzmenieku vienību iekļaušana Romas dienestā notika arī formāli.

Rekrutēšanas sistēma piedzīvoja nepārtrauktas izmaiņas, savukārt loģistikas sistēmu romiešiem vajadzēja izstrādāt no nulles. Laika posmā starp Pirmo un Otro pūniešu karu Roma izveidoja perfektu loģistikas mehānismu, kas pilnībā spēja nodrošināt visas armijas vajadzības

¹⁹² Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998. P 325

jebkurā reģionā. Resursi tika koncentrēti operāciju un taktiskajās bāzēs. Apgādes sistēmas administrācijas augšgalā atradās Senāts, bet reālo darbu veica velēti maģistrāti un privātie kontraktori.

Secinājumi

Šī bakalaura darba tapšanas gaitā tika izpētīta Romas armijas attīstība manipulārās sistēmas laikā (300. – 107. gads p.m.ē.). Manipulārās sistēmas periods sakrita ar Romas republikas vidus periodu (274. – 146. gads p.m.ē.). Histogrammā šo laikmetu parasti definē, kā Romas ekspansijas sākuma posmu. Roma no nelielas polisas Itālijas pussalā kļuva par Vidusjūras reģiona vadošo valsti. Ironiski, bet Romas izplešanās aizsākās ar vairākiem kariem, kas tika izcīnīti aizsardzības nolūkos. Vēlmi iesaistījās tikai defensīvos karos noteica romiešu izpratne par taisnīgu karu un augstā pienākumu apziņa pret tas sabiedrotajiem. Izpratne par karu sāka mainīties pēc Otrā pūniešu kara. No tā brīža noteicošais faktors, kas lika Romai izplesties, bija ekonomiskie motīvi.

200 gadus ilgās karadarbības laikā, ko romieši izcīnīja ar manipulāro leģionu, notika nepārtraukta armijas attīstība. Piemēram, bakalaura darba tapšanas gaitā tika apskatīts, kā Romas armijā attīstījās atsevišķas ieroču šķiras. No „vecajām” ieroču šķirām, kas Romas armijā ietilpa jau pirms 300. gada p.m.ē. reformām, izmaiņas savā bruņojumā un organizācijā piedzīvoja viegli bruņotie kājinieki un kavalērija. Otrā pūniešu kara laikā viegli bruņotie kājinieki kļuva daudz organizētāki un ieguva labāku bruņojumu, kas savukārt ļāva tiem veikt specifiskus uzdevumus, piemēram, efektīvi cīnīties pret ziloņiem. Savukārt romiešu pilsoņu kavalērija, laika posmā starp Pirra avantūru Dienviditālijā un Hannibāla iebrukumu Itālijā, piedzīvoja ekipējuma nomaiņu. No Polībija mēs uzzinām, ka romiešu jātnieki tika apbruņoti pēc grieķu parauga. Bez šo „vecu” ieroču šķirņu attīstības, romiešu armijā pētamajā laika posmā ienāca arī pilnīgi jauna ieroču šķira – kaujas ziloņi. Sākumā romiešu attieksme pret šiem lielajiem dzīvniekiem bija negatīva, taču vēlāk kaujas ziloņi tika izmantoti ļoti bieži un atsevišķās kaujās tiem pat bija izšķiroša nozīme.

Tāpat darbā tika apskatīti tehniskie jaunieviešumi. Visiem ir zināms, ka impērijas perioda armija militārās tehniskās jomā bija ļoti advancēta, bet šī aplenkumu ierīču un artilērijas attīstība aizsākās jau republikas periodā. Militāro tehniku romieši savā bruņojumā ieviesa Otrā pūniešu kara laikā un kopš tā brīža neviens romiešu veiktais aplenkums nebija iedomājams bez aplenkuma ierīču izmantošanas. Bez aplenkuma tehnikas un artilērijas - armijā ienāca arī jauni karavīru ieroči. Manipulārās sistēmas laikā romiešu bruņojumā ienāca īss duramais zobens – *gladius Hispaniensis* un smags metamais šķēps – *pilum*. „Spāņu zobens” romiešu rokās pirmo reizi nonāca Otrā pūniešu kara laikā, bet *pilum* sāka izmantot 3. gadsimtā p.m.ē.

Plašas reformās un attīstība notika arī militārajā organizācijā. Dēļ smagajām sakāvēm Otrajā pūniešu karā un nepārtrauktās ekspansijas, kas sekoja vēlāk, Roma aizvien vairāk

saskārās ar cilvēkresursu trūkumu. Lai palielinātu rekrūšu skaitu, manipulārās sistēmas laikā notika vairākas mantas cenza samazināšanas un pēc Otrā pūniešu kara leģionus sāka mobilizēt uz visu gadu. Karavīri savās vienībās tika nomainīti ar regulāru rotāciju. Romieši ieviesa arī jaunu taktisko formāciju – kohortu, kas pēc Mārija reformām kļuva par leģiona galveno apakšvienību. Otrajā pūniešu karā Romas militārajā sistemā ienāca arī algotņi vienībās. Pēc kara ar Hannibālu algotņu loma Romas armijā turpināja pieaugt un jau Augusta laikā to iekļaušana bruņotajos spēkos notika arī formāli. Pētījuma gaitā tika apskatīta arī armijas loģistikas sistēma, ko romieši izveidoja pēc Pirmā pūniešu kara. Armijas apgāde darbojās teicami, jo atradās tiešā Senāta kontrolē. Viens no svarīgākajiem apgādes sistēmas elementiem bija karafloze, jo tā nodrošināja apgādes līniju aizsardzību. Pati flote arī bija jauns veidojums - to izveidoja tikai Pirmā pūniešu kara laikā.

Sīkāk izpētot Romas armiju manipulārās sistēmas laikā, var pamanīt, ka romiešu militārā sfēra šajā laika posmā atradās nepārtrauktā attīstībā. Jaunais bruņojums, ieroču šķiras un reformas militārajā organizācijā pārveidoja romiešu zemessardzi par profesionālu karaspēku. Mārija reformas, kuras uzskata par sākumu Romas profesionālajai armijai, bija tikai likumsakarīgs noslēgums procesam, kas aizsākas jau līdz ar manipulārās sistēmas ieviešanu.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Avoti

1. Polybius. *The Histories*. Trans. and ed. W.R. Paton. Harvard University Press, 1927.
2. Titus Livius. *The History of Rome*. Trans. Canon Roberts, ed. Ernest Rhys. J.M. Dent & Sons, Ltd. London, 1905.
3. Appian. *History of Rome: The Punic Wars*. Trans. Horace White. Pieejams: http://www.livius.org/ap-ark/appian/appian_punic00.html
4. Aulus Gellius. *Attic Nights*. John C. Rolfe, Ed. (1927). Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2007.01.0072:id=v1.p.45> [skatīts 15.04.2015.]
5. Plutarch. *The Parallel Lives*. Bernadotte Perrin, Ed.(1923). Pieejams: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/home.html> [skatīts 15.04.2015.]
6. Pliny the Elder. *The Natural History*. John Bostock, Ed.(1855). Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3ABook%3D7%3Achapter%3D57> [skatīts 15.04.2015.]
7. Vitruvius. *The Ten Books on Architecture*. Trans. Morris H. Morgan. Harvard University Press, 1914.
8. *Ineditum Vaticanum*: H. Von Arnim (1892). trans. T. Cornell(1995), *The Beginnings of Rome* (London).

Literatūra

1. Bagnall, N. *The Punic Wars 264-146 BC*. London: Osprey Publishing, 2002.
2. Bishop, M.C., Coulston, J.C. *Roman Military Equipment: From the Punic Wars to the Fall of Rome*. Oxford: Oxbow Books. 2006.
3. Cambell, B.D. *Greek and Roman Artillery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003.
4. Cambell, B. D. *Greek And Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363*. Oxford: Osprey Publishing, 2003.

5. Cambell, B. D. *Ancient Siege Warfare 546-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2005.
6. Daly, G. *Cannae: The experience of battle in Second Punic war*. Routledge, 2002.
7. Duncan, H. *Armies of the Macedonian and Punic Wars: 359 BC to 146 BC*. Duncan Head. 1982.
8. Fields, N. *The Roman Army of the Punic Wars 264-146 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2007.
9. Gabba, E. *Republican Rome, the Army and the Allies*. Los Angeles: University of California Press. 1976.
10. Goldsworthy, A. *Roman Warfare*. London: Cassel, 2000.
11. Goldsworthy, A. *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson Ltd. 2003.
12. Fields, N. *Roman Battle Tactics 390-110 BC*. Oxford: Osprey Publishing, 2010.
13. Harris, V. W. *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 BC*. New York: Oxford University Press. 1979.
14. Healy, M. *Cannae 216 BC: Hannibal Smashes Rome's Army*. Oxford: Osprey Publishing, 1994.
15. Keppie, L. *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. London: Routledge. 1998.
16. Meijer, F. *A History of Seafaring in the Classical World*, Routledge, 1986.
17. Mommsen, T. *The History of Rome*. New York: Philosophical Library, 1959.
18. Nossov, K. *War Elephants*. Oxford: Osprey Publishing, 2008.
19. Penrose, J. *Rome and Her Enemies*. Oxford: Osprey Publishing, 2005.
20. Peterson, D. *The Roman Legions*. The Crowood Press Ltd. 1998.
21. Roth, J. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*. Koln: Brill, 1998.
22. Sekunda, N. *Republican Roman Army 200-104 BC*. London: Osprey Publishing, 1996.
23. Southern, P. *The Roman army : a social and institutional history*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006.
24. Wise, T. *Armies of the Carthaginian Wars 256-146 BC*. London: Osprey Publishing, 1982.
25. *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 1*. Ed. Sabin P., Van Wees H., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
26. *The Cambridge Ancient History Warfare Vol. 2*. Ed. Walbank W. F., Astin E. A., Frederiksen W. M. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

27. *A Companion to The Roman Army*. Ed. Paul Erdkamp. Blackwell Publishing, 2007.

28. *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. Ed. Brice Lee. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014.

Elektroniskie informācijas avoti

Michael B. Charles. *AFRICAN FOREST ELEPHANTS AND TURRETS IN THE ANCIENT WORLD*. Phoenix, Vol. 62, No. 3/4 (Fall-Winter/automne-hiver 2008), pp. 338-362. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/25651736>. [skatīts 15.04.2015.]

Alexander Zhmodikov. *Roman Republican Heavy Infantrymen in Battle (IV-II Centuries B.C.)*. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 49, H. 1 (1st Qtr., 2000), pp. 67-78. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/4436566>. [skatīts 15.04.2015.]

M. J. V. Bell. *Tactical Reform in the Roman Republican Army*. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 14, H. 4 (Oct., 1965), pp. 404-422. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/4434897>. [skatīts 15.04.2015.]

Lester K. Born. *Tanks and Roman Warfare*. *The Classical Journal*, Vol. 23, No. 8 (May, 1928), pp. 564-572. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/3289378>. [skatīts 15.04.2015.]

William Gowers. *The African Elephant in Warfare*. *African Affairs*, Vol. 46, No. 182 (Jan., 1947), pp. 42-49. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/718841>. [skatīts 15.04.2015.]

Valérie Benvenuti. *The Introduction of Artillery in the Roman World: Hypothesis for a Chronological Definition*. *Memoirs of the American Academy in Rome*, Vol. 47 (2002), pp. 199-207. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/4238797>. [skatīts 15.04.2015.]

Elizabeth Rawson. *The Literary Sources for the Pre-Marian Army*. *Papers of the British School at Rome*, Vol. 39 (1971), pp. 13-31. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/40310689>. [skatīts 15.04.2015.]

Garrett Kochom. *More than a Maniple is too Much: The Manipular formation used by Republican Roman Armies*. University of Wisconsin: Department of History (2010). Pieejams: <http://minds.wisconsin.edu/handle/1793/46588?show=full>. [skatīts 15.04.2015.]

Adam O. Anders. Roman light infantry and the art of combat: the nature and experience of skirmishing and non-pitched battle in Roman warfare 264 BC – AD 235. PhD Thesis, Cardiff University (2011). Pieejams: <http://orca.cf.ac.uk/29039>. [skatīts 15.04.2015.]

Juliusz Tomczak. *Roman military equipment in the 4th century BC: pilum, scutum and the introduction of manipular tactics*. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica 29 (2012). Pieejams: <http://hdl.handle.net/11089/5618>. [skatīts 15.04.2015.]

Michael T. Burns. *The Homogenisation of Military Equipment Under the Roman Republic*. Institute of Archaeology, University College London (2003). Pieejams: <http://www.digressus.org/articles/romanizationpp060-085-burns.pdf>. [skatīts 15.04.2015.]

Robert Verlič. *From Citizen Militia to Professional Military: Transformation of the Roman Army*. U.S. Army Command and General Staff College (2007). Pieejams: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a471448.pdf>. [skatīts 15.04.2015.]

Jonathan R.W. Prag. *Troops and commanders:: auxilia externa under the Roman Republic*. Merton College, University of Oxford (2011). Pieejams: <http://users.ox.ac.uk/~corp1223/AuxiliaryTroopsAndCommanders.pdf>. [skatīts 15.04.2015.]

Quesada Sanz. *gladius Hispaniensis :an archaeological view from Iberia*. Journal of Roman Military Equipment Studies, JRMES, 8, (1997), pp. 251 – 270. Pieejams: <https://www.uam.es/proyectosinv/equus/warmas/online/Quesada%20gladius%20ROMEC%20Ord.pdf> [skatīts 15.04.2015.]

Jonathan P. Roth. *Siege narrative in Livy: representation and reality*. Cambridge University Press (2006). Pieejams: <https://courses.cit.cornell.edu/class3676/secure/Roth.pdf>. [skatīts 15.04.2015.]

Carlos Norena. *Roman Imperialism between Republic and Empire*. UCB (2010). Pieejams: <http://orias.berkeley.edu/summer2010/Summer2010Home.htm> [skatīts 15.04.2015.]

Jo – Ann Shelton. *Elephants as Enemies in Ancient Rome*. *Concentric: Literary and Cultural Studies* 32.1 (2006), pp. 3 – 25. Pieejams: <http://www.concentric-literature.url.tw/issues/Animals/1.pdf>. [skatīts 15.04.2015.]

Michael F. Pavkovič. *The Legionary Horsemen: An Essay on The equites legionis and equites promoti*. University of Hawaii (1991). Pieejams: scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/9885. [skatīts 15.04.2015.]

Bakalaura darbs „Romas armijas attīstība manipulārās sistēmas laikā” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Kristaps Dancis

18.05.2015.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. hist. Asoc. profesors Harijs Tumans

18.05.2015.

Recenzents: Docents Mārtiņš Mintaurs

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ . prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: docents Jānis Ķeruss